

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

AĞRI HALKEVİ VE FAALİYETLERİ (1932-1951)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Uğur UÇAR**

**Niğde
Haziran, 2016**

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

AĞRI HALKEVİ VE FAALİYETLERİ (1932-1951)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Uğur UÇAR

Danışman : Doç. Dr. Hamdi DOĞAN
Üye : Doç. Dr. Nevzat TOPAL
Üye : Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

Niğde
Haziran, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'AĞRI HALKEVİ VE FAALİYETLERİ (1932-1951)' Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım 21.06.2016

(imza)
Uğur UÇAR

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Hamdi DOĞAN danışmanlığında **Uğur UÇAR** tarafından hazırlanan "**Ağrı Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 21/06/2016

JÜRİ :

Danışman : Doç. Dr. Hamdi DOĞAN

Üye : Doç. Dr. Nevzat TOPAL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, bağımsızlık mücadelesini kazandıktan sonra Mustafa Kemal önderliğinde yeni Türkiye'nin inşası için çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmaların en önemli ve en sistemlisi şüphesiz Halkevleri'dir.

Atatürk İlke ve İnkılâpları'nı geniş halk kitlelerine anlatmak ve benimsetmek, Türk halkını kültürel anlamda çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırma amacı ile 19 Şubat 1932 tarihinde 14 İl merkezinde açılan Halkevleri, 1951 yılına kadar faaliyet göstermiş ve kapatıldığında sayıları 478'e ulaşmıştır.

Halk ile yeni Rejim arasında bir köprü görevi olan bu kuruluşlar, milyonlarca kişiyi herhangi bir ayırım yapmadan çatısı altında toplamış ve milli bilincin oluşmasına aracı olarak halkın bu değerler etrafında örgütlenmesini sağlamıştır. Kısa sürede ülkenin her tarafına yayılan Halkevleri, kuruldukları bölgede yeni rejimin ışığında devlet ideolojisini yerleştirme ve toplumu dönüştürme faaliyetlerinde bulunmuş ve halkın bu değerleri benimsemesi için çalışmalar yapmışlardır.

23 Şubat 1934 tarihinden açılan Ağrı Halkevi, bu tarihten itibaren Halkevleri'nin kuruluş amaçlarına uygun olarak çalışmalarına başlamıştır. Açıldığı tarihte dört şube olarak çalışmalarına başlayan Halkevi, daha sonraki yıllarda şubelerinde değişme olmuş ancak, dokuz şube aynı anda faaliyet gösterememiştir. Ağrı, bulunduğu coğrafi konumu, kültürel değerleri ve iklim şartlarının olumsuzluğu nedeniyle Halkevi istenilen düzeyde çalışma gösterememiştir. Spor Şubesi, Temsil Şubesi ve Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi Halkevi'nin en faal çalışan şubeleri olmuştur.

Araştırmamın her aşamasında beni destekleyen, değerli görüşleri ile beni yönlendiren, tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Hamdi Doğan'a teşekkürlerimi sunarım. Bugünlere gelmemde emekleri asla ödenmeyecek, hayatımın her döneminde olduğu gibi tez döneminde de desteklerini esirgemeyen, aldığım her kararda tüm varlıklarıyla yanımda olan çok değerli Annem Bahar Uçar'a, dualarla bulduğum Babam İlhan Uçar'a ve çok kıymetli Ağabeylerime sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Uğur UÇAR.

Haziran, 2016

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AĞRI HALKEVİ VE FAALİYETLERİ (1932-1951)

UÇAR, Uğur

Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hamdi DOĞAN

Haziran 2016, 171 sayfa

Milli mücadelenin başarı ile sonuçlanmasının ardından Mustafa Kemal Atatürk yeni Türk devletini çağdaş temeller üzerine kurmuştur. Ancak halk Osmanlı Devleti yönetiminden çıktığı için bu yeni rejime yabancı idi. Halkevleri'nin kuruluşunda temelde iki ana unsur ön plana çıkmıştır. Birinci ve en önemli neden Kemalist Devrimlerin halk tabanına yayılması ve halkı bu yeni rejim hakkında bilgilendirmek, ikinci neden ise Türk milletini çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmak için halkın sosyal, kültürel ve siyasi anlamda bilgi sahibi olmasını sağlamaktır.

Biz de bu bağlamda şimdiye kadar hiçbir çalışmaya konu olmayan Ağrı Halkevi'nin 1934-1951 yılları arasında gerçekleştirdiği faaliyetleri inceleyerek, Halkevi'nin Ağrı'nın Sosyal ve Kültürel kalkınmasında ki rolünü değerlendirerek bölgenin modernleşmesine katkılarını belgeler ışığında tahlil etmeye çalıştık.

Çalışmamızın birinci bölümünde Halkevleri'nin kuruluşuna giden süreçte bu kuruluşlara zemin oluşturan ve maddi ve manevi birikim olan Türk Ocakları'nın kuruluşunu ve kapatılışını ele aldıktan sonra Halkevleri'nin kuruluşu, amaçları, işleyişi ve gelişimi ele alındı.

Çalışmamızın asıl kısmını oluşturan ikinci bölümde ise Ağrı Halkevi'nin açılışı, idari yapısı, Halkevi Başkan'ları, Halkevi'nin yaşadığı sıkıntılar ve Halkevi'nin faaliyetleri belgeler ışığında ele alındı.

Üçüncü ve son bölümde, Ağrı ilçelerinde ve köylerinde açılan Halkevleri ve Halkodaları'nın açılışları, başkanları ve yaptığı faaliyetler ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Ağrı Halkevi, Karaköse, Ağrı.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS

AĞRI COMMUNITY CENTER AND ITS ACTIVITIES (1932-1951)

UÇAR, Uğur

Department Of History

Thesis Advisor: Assoc. Dr. Hamdi DOGAN

July 2016, 171 pages

After the national struggle resulted positively, Mustafa Kemal founded the new Turkish Republic on a modern base. Though, the society was unfamiliar with this new regime as they still had the influence of living under the rule of Ottoman Empire. Two main reasons were prominent in the establishment of Community Centers. The first and most significant reason was to spread the Kemalist Revolutions to the commons and make them knowledgeable about this new regime and the second reason was to make the society informed about the social, cultural and political issues in order to be able to carry the nation on the level of modern civilizations.

In this regard, we tried to analyse the Community Centre's contributions to the modernization of the region by evaluating its role in the social and cultural development of Ağrı with examining the activities of the Ağrı Community Center, which is never been a subject to any study, conducted between 1934-1951.

In the first section of our study, the establishment and closing of Turkish hearts that are both material and spiritual funds forming the basis of the foundation of Community Centres before the period they were even founded and the establishment, aims and means of operation of Community Centres were discussed.

In the second section forming the main part of our study, the opening, administrative structure, headmasters, struggles and activities of Ağrı Community Centre were discussed in the light of documents.

In the third and last section, the openings of Community Centres and Community Associations which were opened in counties and villages of Ağrı and their headmasters along with their activities were discusses.

Key Words: Community Centes, Ağrı Community Centre, Karaköse, Ağrı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALKEVLERİ'NİN KURULUŞU, TEŞKİLATLANMASI VE FAALİYETLERİ

1.1.TÜRK OCAKLARI'NDAN HALKEVLERİ'NE GEÇİŞ	6
1.1.1. Kuruluşundan Cumhuriyete Kadar Türk Ocaklarına Genel Bakış.....	6
1.1.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları.....	10
1.1.3. Türk Ocakları'nın Kapatılması ve Halkevleri'nin Kuruluşu.....	13
1.1.4. Halkevleri'nin Kuruluş Amaçları.....	21
1.1.5. Halkevleri'nin İdari Yapısı ve Teşkilatlanması	26
1.1.6. Halkevleri'nin Şubeleri	30
1.1.6.1. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi.....	32
1.1.6.2. Güzel Sanatlar Şubesi.....	35
1.1.6.3. Temsil Şubesi	37
1.1.6.4. Spor Şubesi.....	39
1.1.6.5. Sosyal Yardım Şubesi.....	41
1.1.6.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi.....	42
1.1.6.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi	44
1.1.6.8. Köycülük Şubesi.....	45
1.1.6.9. Müze ve Sergi Şubesi	48
1.2. ATATÜRK DÖNEMİNDE HALKEVLERİ VE FAALİYETLERİ.....	49
1.3. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİNDE HALKEVLERİ FAALİYETLERİ VE HALKODALARI'NIN AÇILIŞI.....	55
1.4. ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ VE HALKEVLERİ'NİN KAPATILMASI..	62

İKİNCİ BÖLÜM

AĞRI HALKEVİ'NİN AÇILIŞI, İDARİ YAPILANMASI VE FAALİYETLERİ

2.1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AĞRI'YA GENEL BAKIŞ.....	69
2.1.1. Ağrı'nın Tarihsel Gelişimi	69
2.1.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ağrı.....	75
2.2. AĞRI HALKEVİ'NİN AÇILIŞI	77
2.2.1. Merkez Halkevi	77
2.2.2. Ağrı Halkevi'nin İdari Yapılanması ve Yönetimi.....	78
2.3. AĞRI HALKEVİ'NDE YAŞANAN SORUNLAR	80
2.3.1. Bina Sorunları	80
2.3.2. İdare Heyeti Sorunları	81
2.4. AĞRI HALKEVİ'NİN ŞUBELERİ VE FAALİYETLERİ.....	82
2.4.1. Dil ve Edebiyat Şubesi Faaliyetleri	84
2.4.2. Temsil Şubesi Faaliyetleri.....	86
2.4.3. Spor Şubesi Faaliyetleri	90
2.4.4. Sosyal Yardım Şubesi Faaliyetleri	93
2.4.5. Köycülük Şubesi Faaliyetleri	94
2.4.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi Faaliyetleri	95
2.4.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi Faaliyetleri.....	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLÇE HALKEVLERİ VE HALKODALARI

3.1. İLÇE HALKEVLERİ	107
3.1.1. Doğubayazıt Halkevi.....	107
3.1.2. Eleşkirt Halkevi.....	113
3.1.3. Tutak Halkevi.....	119
3.2. AĞRI'DA AÇILAN HALKODALARI	123
3.2.1. Patnos Halkodası	124
3.2.2. Diyadin Halkodası.....	126
3.2.3. Taşlıçay Halkodası	127
3.2.4. Cumaçay Halkodası.....	128
3.2.5. Hamur Halkodası.....	129
3.2.6. Dedeli Halkodası	129
3.2.7. Sultanmut Halkodası	130

3.2.8. Yoncalı Köyü Halkodası	131
3.2.9. Mollaşemdin Köyü Halkodası.....	131
3.2.10. Sürbahan Köyü Halkodası.....	133
3.2.11. Hanzır Köyü Halkodası.....	133
SONUÇ	135
KAYNAKÇA.....	139
EKLER	148
ÖZGEÇMİŞ	158

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Halkevi Şubelerinin Yıllara Göre İsim Değişiklikleri.....	30
Tablo 2. Halkevleri'ne Kayıtlı Üyelerin Şubelere Göre Dağılımı (1935).....	52
Tablo 3. Halkevleri'nin 1932-1938 Yılları Arasındaki Çalışmaları.....	55
Tablo 4. Ağrı İli'nin 1935 Yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Kır-Kent Nüfusu.....	76
Tablo 5. Ağrı (Karaköse) Halkevi'nin Açıldığı Yıl İdare Heyeti.....	78
Tablo 6. Doğubayazıt Halkevi'nde Açılan Biçki Dikiş Kursuna Katılan Kişi Listesi.....	108
Tablo 7. 1941 Yılı Tutak Halkevi İdare Heyeti.....	121
Tablo 8. 1945 Yılı İtibariyle Ağrı'daki Halkevleri ve Halkodaları.....	124

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
DP	: Demokrat Parti
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk'ün halkı temel alan devrimlerini anlayabilmek için öncelikle halk ve halkçılık kavramlarının bilinmesi gereklidir. Halk sözcüğü, bir ülkenin veya devletin beşeri ögesini meydana getiren insan topluluğuna verilen genel bir addır. Bu sözcük dilimize Arapçadan geçmiş ve asıl anlamı yaratmaktadır¹.

Halkçılık ise yönetimin, ekonominin, siyasinin, devlet ve toplum düzenlemelerinin toplumdaki güçlülere, varlıklılara, geleneksel birikimler, kalıntılar sonucu ağırlık kazanan kişilere, kesimlere, ailelere değil, güçsüzlere, emeği geçenlere, halka dönük olmasıdır. Halkçılık, Cumhuriyetçilik ilkesinin içerdiği demokratik, özgürlükçü, çoğulcu yönetimin yasalardaki bir hak olmaktan çıkarılıp halklaştırılmasını, işlerliğe kavuşturulmasını, yönetimde, siyaside, kalkınmada, gelirlerin dağılımında, devlet ve ulus olanaklarının kullanılmasında halk yararını gözetilmesini amaçlar ve sınıf ayrılığını reddeder². Halkçılık, halk devleti, halk yönetimi, halkın kendi geleceğine egemen olması anlamında da değerlendirilebilir. Halkçılık, Cumhuriyetin ve Kemalist reformların temelindeki en önemli ilke olmuştur³.

Halkçılık ve Cumhuriyetçilik Kemalizm'de Demokrasinin yerini belirleyen en önemli öğeler olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, şu cümleleri kullanmıştır:

‘Türk ata yurduna ve Türkün istiklaline tecavüz edenler kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe müsellâhan mukabele ve onlarla mücadele eylemek icap ediyordu. Bu mühim kararın bütün icabet ve zaruriyatını ilk gününde izhar ve ifade etmek elbette musib olmazdı. Tatbikatı bir takım safhalara ayırmak ve vakayı hadisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını izhar eylemek ve kademe kademe yürüyerek hedefe vâsıl olmaya çalışmak lazım geliyordu’⁴.

Türk milli kurtuluş hareketini bir ihtilâl ve Mustafa Kemal'i bir ihtilâlcı olarak görmek yanlış yorumlamalara neden olabilir. Çünkü Türk milli kurtuluş hareketi, sadece siyasi bir darbe ve siyasi bir iktidar değişmesi gibi kısa süreli ve geçici bir

¹ Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 23-25.

² Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.241.

³ Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 136.

⁴ **A.g.e.** s. 138.

değişme değildir. Ulu Önder’de ihtilâlcı olmaktan ziyade inkılâpçıdır. Gazi, toplum yapısında uzun süreli temel değişimleri hedef alan bir değişimin öncüsü olmuştur⁵.

Misak-ı Milli sınırları içinde doğan çağdaş Türk Devleti’nin temel unsuru olan halkı; kaderde ve kıvançta, tasada bölünmez ortak ülküler etrafında birleştirmek, ulusal bilinç içinde kaynaştırarak bütünleştirmek gerekli idi. Yüzyıllarca bu vatan üzerinde yaşamış insanları sağlam bir vatandaşlık bilinci ve milli değerlere bağlı kardeşlik ruhu içinde, yepyeni ulusal bir gücün oluşmasını gerekli kılmıştır⁶.

Yeni rejim ile kurulmuş olan devletin yöneticileri bağımsızlık konusuna çok önem vermişlerdir. Bu bağlamda bağımsızlığın sağlıklı bir biçimde güvence altına alınmasını, kültürel, sosyal ve siyasal bakımdan halkın düzeyinin artırılması kısacası halkı çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırarak dinamik bir milletin oluşturulması amaçlanmıştır. Yapılan çalışmalar arasında Kemalist Devrimler’in halk tabanına yayılması için düşünülen en önemli kurumların başında Halkevleri’nin kuruluşu gelmektedir⁷.

Bir toplumun modern kimliğe kavuşması için üç prensibe ihtiyacı vardır. Ulu Önder’in kültür politikasının temelinde yer alan bu prensipler İnkılâpçılık, Halkçılık ve Laiklik en etkili silahlar olmuştur. Toplumsal kimlik sorunu ve arayışı Mustafa Kemal Atatürk’ü bu ilkeler yardımıyla yeni bir kültürel model aramaya yönlendirmiş ve Atatürk’ü yeni Türk Devleti’nin milliliği ve çağdaşlığı iki temel unsura yoğunlaştırmıştır. Böylece Milliyetçilik ve Batılılaşma çerçevesinde uluslaşma sürecinin gerekleri yerine getirilmeye çalışılmıştır⁸.

İşte bu gereklilikten sonra Cumhuriyet dönemi çağdaşlaşma gidişinin yönü dil, anlam, düşünce ve kültür çağdaşlaşması yönünde olmuştur. Bu yöneliş Cumhuriyet döneminin kültür devrimi yolunu açmıştır⁹.

⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, C.3, Dördüncü Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 193.

⁶ Nurcan Toksoy, **Bir kültürel ve Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s. 7.

⁷ Şerafettin Zeyrek, **Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 2.

⁸ Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 14.

⁹ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yayına Hazırlayan Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 547.

Atatürk modernleşme çabasında sadece teknik unsurlarda değişime gitmemiş aynı zamanda davranışta ve hayat görüşünde de değişim kararı almıştır. Çünkü Ulu Önder ilim zihniyeti ile modernleşme fikrinin gerçekleşeceğine inanmış ve bu doğrultuda çalışmalar yapmıştır. Gelişmenin tek taraflı olmayacağını gören Mustafa Kemal, ilim, sanat ve kültürel anlamda bir modernleşme formülü hazırlamış, hedeflenen bu değişim sürecinde çalışmaları topluma ulaştırıp benimsetmede sivil toplum örgütleri olarak çalışan Türk Ocakları'ndan ve daha sonra Halkevleri'nden istifade etmiştir¹⁰.

19 Şubat 1932 tarihinde kurulan Halkevleri, Atatürk Devrimi ile başlatılan milli kültür oluşturma çabalarının halka açılan kapıları, kültürü tüm içeriği ve alanlarıyla geniş kitlelere benimsetme, olguda kadın erkek, genç yaşlı ayrımı yapmadan tüm yurttaşları görevli hale getirme, halkı çalışmaya yönlendirme, kültürel çalışma ve girişimlere katılma merkezleri olmuştur¹¹. Halkevleri'nde yapılan bu çalışmalar Atatürk düşüncesini yayıcı organlar haline gelmiştir. Atatürk'ün rotasını çizdiği ve prensiplerini belirlemeye çalıştığı kültür politikaları çerçevesinde yürütülmüş, ilke ve Kemalist devrimlerin ruhu her zaman ön planda tutulmaya çalışılmıştır¹².

Halkevleri'nin açılışında Recep Peker Halkevleri ile ulaşmak istedikleri amaçları kısaca şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Biz, Halkevleri'nin samimi ve bütün Türk vatandaşlarını eşit onur mevkiinde gören düşünceyle kurulmuş çatıları altında toplamaya ve özenli bir kültür çalışması içinde milli birliği yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz... Bir milletin yetişip geleceğe hazırlanması için klâsik yöntemler ve kurumlar vardır. Fakat çağdaş uluslar, milli bir varlık olarak örgütlenmek için okullarını yalnız yöntemler, düzenler altında çalıştırmayı yeterli görmüyorlar... Bu yüzyılda uluslaşmak için ulusça kitleleşmek için, okul öğretiminin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk eğitimi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak ilkesinin kurulması gereklidir... İzlediğimiz amaç milleti bilinçli, birbirini anlayan, seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde

¹⁰ Uluskan, a.g.e., s. 15-20.

¹¹ Kili, a.g.e., s. 227.

¹² Uluskan, a.g.e., s.55.

örgütlenmektedir''¹³. Bu kültür yuvalarının kuruluş amaçlarını Recep Peker Bey'in konuşması özetler niteliktedir.

Bütün bu anlatılanların ışığında bu çalışmanın amacı, yeni kurulmuş olan Türk Devleti'nin kültür hayatında önemli bir yere sahip olan, aydınlanma ve toplumsal dayanışma merkezi olan Halkevleri'ni genel olarak değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, Ağrı Halkevi'nin 1934-1951 yılları arasında ki Ağrı'nın sosyal ve kültürel hayatının değişimine katkıları ve yapılan faaliyetler ele alındı.

Ağrı Halkevi faaliyetleri ile ilgili daha önce çalışmanın olmaması bu çalışmanın oluşturulabilmesi için materyal sıkıntısı yaşanmasına neden olmuştur. Bu çalışma sırasında kaynak bakımından yaşanan en büyük sıkıntı o dönemde Ağrı Halkevi'ne ait herhangi bir yayın organının olmayışı çalışmanın sınırlarını oldukça kısıtlamıştır. CHP yönetiminde faaliyetlerini yürüten Halkevleri, Parti teşkilatının Ağrı ilinde 1940 yıllarında kurulması, bu tarihe kadar Halkevi'nin çalışmalarının teftişine olanak sağlamamış ve Halkevi çalışmaları yakından takip edilememiştir. İşte bu v.b. nedenlerden dolayı CHP belgelerinde Ağrı Halkevi çalışmalarına rastlanılmamaktadır.

Halkevi'ne ait herhangi bir yayın organı (Broşür, Dergi, Gazete v.b.) olmadığı için birincil kaynakların incelenmesi zorunlu kılınmıştır. Bu bağlamda ilk önce Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nin CHP Evrakı Kataloğu ''Ağrı Halkevi, Ağrı Halkevi Faaliyetleri, Karaköse Halkevi, v.b.'' başlığı altında tarama yapıldı. Bu tarama sonucunda Ağrı Halkevi ile ilgili belgeler alınarak tasnif edildi. İkincil kaynak olarak Milli Kütüphane Kataloğu'ndaki Halkevleri ile ilgili CHP'nin çıkardığı resmi yayınlar buradan temin edildi. Halkevleri'nin çıkarmış olduğu Ülkü Dergisi ve Halkevleri Dergisi tarandı. Ulus ve Cumhuriyet gazeteleri tarandı fakat bu gazetelerde Ağrı Halkevi ile ilgili yok denecek kadar bilgiler bulundu. Halkevleri ve tezde bahsi geçen konularla ilgili günümüze kadar çıkarılan tetkik eserlerden yararlanılarak çalışma gerçekleştirildi.

Milli Kütüphane'de 1952-1960 yılları arasında ki Ağrı'ya ait gazeteler tarandı ancak Ağrı Halkevi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmadı. Yakın illerde

¹³ Cevdet Perin, **Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Atatürk Kültür Devrimi**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1981, s. 89.

(Erzurum) ıkan dergiler tarandı ancak bu dergilerde de Ağrı Halkevi çalışmalarına ait bilgiye rastlanılmadı. Erciyes niversite Merkez Kütüphanesi'nden yararlanıldı. Ayrıca Ağrı valiliği ve Ağrı Merkez Halk Kütüphanesi'nde katalog taraması yapıldı, ancak Halkevleri Faaliyetleri hakkında herhangi bir kaynağa ulaşılamadı.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALKEVLERİ'NİN KURULUŞU, TEŞKİLATLANMASI VE FAALİYETLERİ

1.1.TÜRK OCAKLARI'NDAN HALKEVLERİNE GEÇİŞ

1.1.1. Kuruluşundan Cumhuriyete Kadar Türk Ocaklarına Genel Bakış

Geniş bir coğrafi alana yayılmış olan Osmanlı Devleti çeşitli din, mezhep ve milliyetlerden meydana geliyordu. Devletin kuruluşundan 1750'lere kadar bu durum ciddi anlamda herhangi bir problem yaratmamıştır. Devletin uyguladığı yönetim stratejisi çok uluslu yapının nizamlı bir şekilde devam etmesini sağlamıştır. Fakat 18. yüzyılın sonlarına doğru 1789 yılında meydana gelen Fransız İhtilali ve onu takip eden Napolyon'unun askeri istila girişimleri sonucu milliyetçilik ideolojisi ile birlikte, İhtilalin getirdiği hürriyet, eşitlik, cumhuriyet ve laiklik gibi kavramlar bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Napolyon Savaşları milliyetçi siyasi teşkilatlanmanın yaygın ve etkili bir akım haline gelmesine yol açmıştır. Sonuçta 19. yüzyılın kaderi milli devlet ve milliyetçi ideolojiler tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Milliyetçiliğin yayılması, doğrudan çok milletli imparatorlukları tehdit eden bir gelişme olmuştur¹⁴.

Fransız İhtilâlinin dünyaya tanıttığı milliyetçilik akımı, çok uluslu devletlerin tümünü etkilediği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu üç kıtada hüküm sürdüğü için milliyetçilik akımından en çok etkilenen devletlerin başında gelmektedir. Bu ayrılıkçı hareketler Batılı güçler tarafından da destek görmüştür¹⁵.

Milliyetçilik akımına karşı koymak için devlet adamları ve aydınlar tarafından bir takım ideolojiler geliştirilmiştir. Yusuf Akçura'nın "üç tarz-ı siyaset" olarak adlandırdığı bu akımlar Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür¹⁶.

¹⁴ Yusuf Sarıay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s.14-18.

¹⁵ Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, "Halkevleri (1932'den 1951'e)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.45, Erzurum, 2011, s. 237.

¹⁶ Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 19.

Osmanlı Devletinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel değişmelerin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat Devri, Türkçülük fikrinin yeniden doğuş dönemi olarak kabul edilmektedir¹⁷.

Tanzimat devrinden sonra 93 Harbi ve sonrasında yaşananlar II. Abdülhamîd'i hilafet makamının da nüfuzundan istifade ile emperyalistlere karşı İslam dünyasını bir koz olarak kullanmaya sevk etmiştir. Osmanlıcılık siyaseti tam olarak terk edilmemiş olsa da artık yavaş yavaş İmparatorluğun Müslüman tebaasını bir arada tutmanın daha gerçekçi bir çıkış yolu olduğuna inanılmaya başlanmıştır¹⁸. Bu bağlamda Osmanlı milleti kavramının yanında İslam milleti şeklinde millet anlayışına yeni bir muhteva yüklenmiştir. Kısaca Osmanlı aydınları, vatan savunması ile İslam müdafaasını özdeşleştirmişlerdir¹⁹.

Milliyet isyanları ve bu isyanlar sonucunda özellikle Balkan Savaşlarında kaybedilen topraklarda yaşayan Türklerin Anadolu'ya göç etmeleri, Osmanlıcılık siyasetinin artık işlemediğini göstermektedir²⁰. Meydana gelen bütün bu iç ve dış olaylarda en büyük sıkıntıyı yaşayan Türkler olmuştur. Çünkü Türkler, bütün bu yaşananlara rağmen millî şuur ve milliyetçilikten kendilerine pay çıkaramamışlardır. Bu eksikliği gören Aydınlar II. Meşrutiyet ile birlikte çeşitli cemiyet ve dergiler etrafında Türkleri bir araya toplamanın gerektiğini düşünmüşlerdir. Yaşanan bu olaylar karşısında Türk Ocakları Türk Milli varlığını tehlikede görerek Türk Gençleri ve aydınları tarafından kurulmuştur²¹.

Türk Ocağı'nın kuruluş çalışmaları, Türk Yurdu Cemiyeti'nin kurulmasından önce, Askeri Tıbbiye Mektebi'nin Türk öğrencileri tarafından başlatılmıştır. Sayıları 8-10'u geçmeyen yüreği vatan için çarpan hemfikir ve vatansever Türk öğrenciler her gece gizli ve düzenli olarak toplantılar düzenleyerek milliyet fikrini yaymayı amaçlamışlardır. Bu amaçla bir çalışma programı hazırlamışlardır²². Ancak yapılan bu toplantılar çok zor şartlar altında düzenlenmiştir. Çünkü Askeri Tıbbiye Mektebi o

¹⁷ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları ve İnkılâplar**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, , Ankara, 1989, s.9.

¹⁸ Mehmet Öz, "Türk Milliyetçiliği Tarihinde Türk Ocakları", **Yeni Türkiye**, C. 9, S. 53, Ankara, 2013, s.862.

¹⁹ Sarımay, **a.g.e.**, s. 20.

²⁰ Karaer, **a.g.t.**, s. 9.

²¹ Sarımay, **a.g.e.**, s. 132-133.

²² Hüseyin Enver Sarp, "Türk Ocağı Nasıl Kurulmuştu?", **Türk Yurdu**, S. 243, Ankara, 1955, s. 746; Hüseyin Enver Sarp, bu çalışma programının kaybolduğunu, yayınlanmadığını belirtmektedir.

dönemlerde dahili inzibatı bakımından çok sıkı bir disiplinle yönetilmiştir. Bütün askerî öğrencilerin her hangi bir cemiyet kurması ve derslerinden başka bir iş ile meşgul olması da kesinlikle yasaktı. Cezalar çok ağır olduğu gibi okul müdürü de bu konular üzerinde büyük bir titizlikle durmuştur. Bu faaliyetlerde bulunanların yakalandıkları zaman mektepten ilişkisi kesilmesi kararı alınmıştır. İşte bu kadar tehlikeli bir durumda askerî tıbbiyeliler geleceklerini bile tehlikeye atarak büyük bir özveri ile canlarından çok sevdikleri Türk Milletinin saadeti için çalışmışlardır. Bu nedenlerden dolayı toplantılar gizli bir şekilde Karacaahmet mezarlığında yapılmıştır²³.

Daha sonra Askerî Tıbbiye Mektebinin bütün Türk öğrencileri gizli bir kongre düzenleyerek bir murahhas heyeti seçmişlerdir. Bu heyet ilk önce o dönemde matbaa âleminde tanınmış kişileri ziyaret etmiş, onların milliyet fikri hakkındaki görüşlerini almışlardır. Murahhaslar ilk önce Tanin gazetesi matbaasında Hüseyin Cahit Yalçın ile görüşmüşlerdir. Hüseyin Cahit Yalçın, bu husustaki çalışmalara maddi ve manevi desteğini esirgemeyeceğini söylemiş ve Türk Ocağı kurulurken o zamanın şartlarına göre büyük sayılabilecek maddi yardımda bulunmuştur. Murahhasların ikinci durağı Servet-i Fünün sahibi Ahmet İhsan olmuştur. Ahmet İhsan ise murahhas heyetine, *“programınız nazariye itibariyle çok parlaktır. Fakat, pratik nokta-i nazarından çok müşkildir, hükümet Türklerin elindedir, Türklerin milliyet fikriyle uğraşması, Türk olmayan unsurlarda milliyet fikrinin alevlenmesine sebep olacaktır. Bu ise memleketin zararınadır”* demiştir. Murahhas heyeti daha sonra milliyet fikirleri ile hemhal olan Ahmet Agayef (Ağaoğlu) ve Yusuf Akçura ile görüşmüşlerdir. Neticede Hükümetten ruhsatnamesi alınarak milliyet fikrine dayanan bir cemiyet kurulması gerektiğine inanmışlardır²⁴.

Askerî Tıbbiye Öğrencileri milliyet esasına dayanan cemiyet kurma faaliyetlerini yoğunlaştırmışlar ve kendilerine beyanname hazırlamışlardır. Tıbbiye öğrencisi Hüseyin Baydur tarafından kaleme alınan bu beyannameyi dönemin aydınlarına iletmeye başlamışlardır²⁵. 20 Haziran 1911 tarihinde yapılacak toplantıya katılmalarını ve görüşlerini kendilerine ileterek yardımcı olmalarını istemişlerdir. Düzenlenen toplantıya gelen davetliler yedi kişi ile sınırlı kalmıştır. Yapılan

²³ Hasan Ferit Cansever, ‘‘ Türk Ocağının Doğuşu ve Türk Ocağı Milliyetçilik İdealinin Hususiyetleri’’, **Türk Yurdu**, C. 6, S. 8, Ankara, 1967, s. 16-17.

²⁴ Sarp, **a.g.m.**, 747-748.

²⁵ Sarımay, **a.g.e.**, s. 136-138.

toplantıya katılanlar; Milli Şair Mehmet Emin, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Eczacı Fuat Sabit, Ahmet Ağaoğlu ve Ahmet Ferit Tek'tir. Askeri Tıbbiye Mektebinden de iki öğrencinin katıldığı bu ilk toplantıda, derneğin adı Türk Ocağı olarak kabul edilmiştir. Kurucuları ise, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ferit Tek, Ahmet Ağaoğlu, ve Fuat Sâbit olarak belirlenmiştir. Geçici Yönetim Kurulu'na da; Mehmet Emin (Başkan), Yusuf Akçura (2. Başkan), Mehmet Ali Tevfik (Kâtip) ve Fuat Sâbit (Veznedar) olarak belirlenmiştir²⁶.

Türk Ocağının fiili olarak kuruluş tarihi 20 Haziran 1911 iken Türk Ocağı Nizamnamesi'nde resmi olarak kuruluşu ise 12 Mart 1912'dir. Türk Ocağı ilk çalışmalarını çok büyük sıkıntılar içinde geçirmiştir. Kuruluşundan bir sene sonra Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Türk Ocağı Başkanlığına gelmesi ile çok kısa sürede hem maddi sıkıntılardan kurtulmuş hem de her genç tarafından ziyaret edilen bir yer haline gelmiştir²⁷. Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi'nin Başkanlığa getirilmesi ile o dönemde; *"Türkçülük fikri gençler ve münevverler arasında tamamen yayıldı ve yerleşti. Kendini red ve inkâr eden hava, ocağın etrafından dağıldı, Türk münevverleri arasında merhum Gökâlp'in tasnifine göre Doğu ve Batı beynelmilelîyetine takılmakta ısrar eden softalarla züppelerden gayri herkes Ocağa aza yazılmış veya dost kesilmişlerdi"*²⁸ demektedir.

Olumsuz bir ortamda kurulan Türk Ocağı, Türk Milliyetçiliğinin merkezi olarak Türkçü Aydınları çatısı altında toplayarak Türk'e Türklüğünü anlatmaya ve Türklüğün her safhada yükseltilmesi için çok büyük gayretler sarf etmişlerdir²⁹. Türk Ocağı, ilk faaliyet dönemlerinde yalnızca konferanslar, konserler, yayın faaliyetleri ile halk eğitimini yönlendirmekle kalmamış, aynı zamanda milliyetçi bilincin yerleşmesine de büyük imkân sağlamıştır. II. Meşrutiyet döneminden sonra Türklerin Osmanlıcılık politika nedeniyle içine düştüğü kimlik bunalımına çare olarak yeni bir seçkin tip oluşmasına ve milli ruha etkili bir kaynak olmuştur³⁰.

²⁶ Kenan Akyüz, "Türk Ocakları", **Bellekten**, C. 50, S. 196, Ankara, 1986, s.202.

²⁷ Fethi Erden, "Türk Ocakları Nasıl Kuruldu, İngilizler Tarafından Nasıl Kapatıldı, Geçirdiği Buhranlar ve Ocakla İlgili Hatıratlar", **Türk Yurdu**, C. 3, S. 7, Ankara, 1963, s. 50.

²⁸ Yusuf Akçura, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri; 1928 Yılı Yazıları**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s. 204.

²⁹ Karaer, **a.g.t.**, s. 23.

³⁰ Füsün Üstel, **İmparatorluktan Ulus-devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.62.

1912 yılında yayımlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesi'ne göre ‘ ‘ Cemiyetin maksadı, akvam-ı İslamiyenin bir rükn-ü mühimmi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin ve ilasıyla ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır’³¹ denilmektedir. Türk Ocağı nizamnamesinin üçüncü maddesinde; ‘ ‘Ocak siyasetle uğraşmaz; hiçbir Ocaklı Cemiyeti Siyasi emellerine alet edemez.’³² diye geçmektedir. Fakat alınan bu karar, Ziya Gökalp'in Türkçü lider olarak Ocağa katılması, İttihat ve Terakki ile ilişkisini güçlendirdiği için uygulanamamıştır³³.

1919 yılından itibaren Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlayan işgalci güçlere karşı Türk Ocakları etkili bir şekilde karşı çıkmıştır. İstanbul'da Fatih ve Sultanahmet'te mitingler düzenlenmiştir. Fakat işgalciler, halkı örgütlemeye çalışan Türk Ocakları'nı, başta İstanbul'daki merkezi olmak üzere basmaya ve kapatmaya başlamışlardır. İşgalden sonra bazı üst düzey yöneticiler Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Ocağın genç üyelerinin çoğu işgalcilere karşı başlatılan Milli Mücadeleye katılmışlardır. Ocağın üst düzey yöneticileri; Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul, Halide Edip, Ahmet Ağaoğlu, Ahmet Ferit gibi önde gelen kişiler gizli yollarla Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülen Milli Mücadeleye katılmışlardır. Bu sebeplerden dolayı Türk Ocağı çalışmaları Milli Mücadele boyunca faaliyet gösterememiştir³⁴.

1.1.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları

1912 yılından 1920 yılına kadar Osmanlı Devleti sınırları içinde toplam 30 Türk Ocağı şubesi açılmıştır. 1922 yılında kazanılan büyük zaferden sonra Türk Ocakları büyük bir gelişme göstermiş ve 1922 yılı sonuna kadar 19 şube daha açılmıştır. 1924 yılı sonunda ise bu sayı 71'e yükselmiştir. Türk Ocakları'nın Milli Mücadelen sonra kısa bir süre içinde şube sayısının artmasının en önemli sebeplerinin başında, Mustafa Kemal Paşa'nın Ocaklara sahip çıkması gelmektedir. Ulu Önder, Meşrutiyet döneminde milliyetçi, halkçı ve medeniyetçi fikirleri benimseyen, Türk aydınlarını ve gençliğini çatısı altında toplayan, Milli Mücadele döneminde milli uyanışın halk arasında yayılmasına büyük faydaları görülen Türk Ocaklarını, maddi

³¹ A.g.e., s.63.

³² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler (Cilt 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 465.

³³ A.g.e., s. 463.

³⁴ Öz, a.g.m., s. 865.

ve manevi yönden destekleyerek, Ocaklar aracılığıyla çağdaş Türkiye ülküsünün halk arasında yayılmasını amaçlamıştır³⁵.

Teokratik yapıdan kurtularak çağdaş medeniyete bağlı ve milli yapıda yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti, güçlü bir şekilde köklü bir zihniyet değişikliği yapmak için çalışmış; siyasi, hukukî, sosyal ve ekonomik alanlarda çağdaş yenilikleri gerçekleştirme yolunda yoğun mesai harcamıştır. Milliyetçilikte artık teorik devri aşılıp uygulama devrine geçilmiştir³⁶. Türk Ocakları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş safhasında üstlenmiş olduğu misyonla çok büyük öneme sahiptir. Kuruluşundan itibaren Türk Milletini ilgilendiren siyasi, kültürel ve ekonomik konularla ilgili fikir üretmeyi kendisine şiar edinerek milli vicdanın, milletin temel hassasiyetlerinin ve beklentilerinin temsilcisi olmayı başarmıştır³⁷.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1924 yılında düzenlenen Türk Ocakları Umumi Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmada; *''Türk Ocakları üzerlerine diğer kutsi bir vazife daha almışlardır. Türk Ocakları İnkılâbımızın bekçisidirler... Bilakayt ve şart millet hakimiyeti, Türk milletinin benimsediği bir hayat ve istikbal düsturu olmuştur. Furka siyaseti yapmayan ve yapmayacak olan Türk Ocağı kurulduğu günden beri sadık kaldığı millet ve milliyet siyasetine ve onun yeni bir ifadesi olan millet hakimiyetine sadık kalacak ve vatanın her köşesinde onun bekçiliğini ifa edecektir''*³⁸ ifadelerini dile getirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı şubelerinin yurt çapında teşkilatlanmasından duyduğu memnuniyeti, İstanbul Türk Ocağının açılışı vesilesi ile yazdığı telgrafta; *''Memnuniyetle aldığım telgrafnâmenizi Meclisin küşâdına Heyet-i Umumiyede kira'atı için Divan-ı Riyâsete tevdi ettim. İstanbul Türk Ocağının yeninden küşâdı münasebetiyle âzây-ı muhteremenin hakkında ızhâr buyurdıkları teveccühkâr hissiyata teşekkür ederim. Sinesinde Türklüğün sayısız ve ölmez eserlerini taşıyan büyük şehrin münevver ve milliyet aşkıyla mütehassis evlâdının mecmû olan Ocağın, milli ve bedî inkişafımıza pek feyyaz hizmetler ifâ edeceğine*

³⁵ **Türk Ocakları ve Atatürk**, Türk Yurdu Neşriyatı/11, Ankara, 1993, s. 4.

³⁶ Akyüz, **a.g.m.**, s. 208.

³⁷ Yusuf Sarımay, ''Türk Ocakları'nın Kuruluşu ve Misyonu'', **Türk Yurdu**, C.31, S.295, Ankara, 2012, s.26.

³⁸ Günver Güneş, Müslime Güneş, ''Türk Ocakları ve Harf İnkılabı'', C. 31, S. 282, **Türk Yurdu**, Ankara, 2011, s. 184.

kâni bulunuyorum, tebrik ve muvaffakiyetler temenni ederim efendim''³⁹ şeklinde dile getirmektedir.

1927 yılı Türk Ocakları açılışından dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu tarihe kadar 2. Maddede Türk Ocağının amacı tanımlanırken kullanılan ''Türkler'' veya ''Bütün Türkler'' sözcüğü kaldırılmıştır. Bunun yerine ''Türk Ocakları'nın iştigal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahiline munhasırdır'' şeklinde ifade edilmiştir. Kurultayda yapılan diğer yasa değişikliği ise Türk Ocakları'nın '' CHF ile devlet siyasetinde beraber'' olduğunun açıklanmasıdır⁴⁰.

Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyetinin 11 Kasım 1930 tarihli toplantısında;

''Türk Ocağı'nın kurulduğu günden beri daima çok ehemmiyetle tâkip ettiği idealler malûmdur. Bu idealler milliyetçiliktir, halkçılıktır, garpçılıktır. Lâik Cumhuriyetin esasları da bunlardır. Lâik Cumhuriyetçilik Türk Ocağı'nın öz mefkuresidir. Bu mukaddes esasları korumak, yaymak ve hayatta git gide daha fazla tahakkukuna çalışmak için bütün Ocaklıların bu Türkçülük ideali uğrunda şuurla ve hassasiyetle çalışmaları birinci vazifeleridir. Türk Milliyetçiliğinin vazifeleri eksilmemiştir, artmıştır. Türk Gençliğini milli mefkûre bayrağı altında sınıksız toplanmaya ve uyanık bulunmaya davet ediyoruz''⁴¹ şeklinde dile getirilmiştir.

Türk Ocağı, tiyatro, müzecilik, güzel sanatlar, resim, heykel, tarih, dil, toplum sağlığı ile ilgili çalışmaları teşvik etmiştir. Bunun yanı sıra Türklüğü her alanda yükselmesini amaç edinen Türk Ocakları, Türk milletini Aydınlatmak için konferans, müsamere, müsahabe, konser, ders, kurs, okul, matbaa, neşriyat, kütüphane, spor, sergi, radyo, sinema gibi her alanda faaliyet göstermeye çalışmışlardır⁴².

Türk Ocakları, bulunduğu bölgelerde yoksul aileler için ücretsiz sağlık imkânı sunarak ilaçları temin etmiştir. Eğitim istekleri olduğu halde, fakir ailelere mensup oldukları için istedikleri okullara gidemeyen gençlere yardım ederek eğitim ihtiyaçlarını karşılamıştır. Uzun tedaviye muhtaç olanları hastanelere yerleştirerek

³⁹ İbrahim Karaer, ''Atatürk ve Türk Ocakları'', **Türk Kültürü**, C. 28, S. 332, Ankara, 1990, s.716.

⁴⁰ Karaer, **a.g.t.**, s. 53-54.

⁴¹ **Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları**, Hazırlayan: Mustafa Baydar, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1968, s.55-56.

⁴² Murat Şahin, ''Türk Ocakları'nın Eğitim ve Kültür Faaliyetleri'', **Türk Yurdu**, C. 32, S.293, Ankara, 2012, s.51.

tedavilerinin yapılmasına yardımcı olmuştur. Bazı gençleri Avrupa'da eğitim görmek üzere tahsile göndererek masraflarını karşılamıştır⁴³.

İnkılâpların ülkede yerleştirilmesi çalışmalarına paralel olarak, en çok üzerinde çalıştıkları konuların başında milli birlik ve beraberliğin sağlanması için yoğun mesai harcamışlardır. Özellikle yönetiminde desteği ile Şeyh Sait isyanından sonra Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde şubelerini yaygınlaştıran Türk Ocakları'nın bu konudaki yaklaşımı, ırkçı anlayıştan uzak, ülkede Türkçe'nin yaygınlaştırılması için belediyeler ve devletin yardımını alarak yoğun bir ilgi ve destek sağlayarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Türk Ocakları'nın Cumhuriyet dönemindeki yerini belirlemek gerekirse yönetim ile halk arasında köprü görevi kurarak, vatanın müdaafası, inkılâpların yerleştirilmesi, ülkede milli birlik ve beraberliğin sağlanması gibi konularda etkin bir şekilde çalışan sosyal ve kültürel elit bir topluluğun adı olarak tanımlayabiliriz⁴⁴.

1.1.3. Türk Ocakları'nın Kapatılması ve Halkevleri'nin Kuruluşu

1929 yılında yaşanan dünya ekonomik bunalımı Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle kurulan SCF'nin (Serbest Cumhuriyet Fırkası) halk tarafından büyük bir heyecanla karşılanması tek parti yönetiminden memnuniyetsizliği açıkça ortaya koymaktadır. Türk Ocakları gibi sivil örgütlerin böyle bir ortamda sınırlı bir çerçevede de olsa dahi özerk bir şekilde faaliyetlerini sürdürmeleri mümkün değildi. Türk Ocağı ileri gelenlerinin SCF içinde yer almaları ve Hamdullah Suphi'nin muhalif bir parti olmadan Cumhuriyet olamayacağı yönündeki beyanları bu süreçte etkili olmuştur. Buna karşı alınan başlıca tedbir SCF'nin kapatılması, muhalefet odaklarının etkisizleştirilmesi ve CHF bu gibi olaylara mahal vermemesi için denetimlerinin sıklaştırılmasıdır⁴⁵. Ayrıca 1930 yılında Türkiye'de yaşanan Menemen olayı, yapılan inkılâpların halk arasında tam manasıyla benimsenmediğini göstermektedir. Böyle hassas bir dönemde Ocaklar ile ilgili yapılan olumsuz haberler tekrarlanarak devam etmiştir. Yaşanan bu olaylar başta Atatürk olmak üzere CHF yöneticilerini, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal

⁴³ Hamdullah Suphi Tanrıöver, "Türk Ocakları'nın Tarihi, Neler İstiyorduk ve Hâlâ Neler İstiyoruz", **Türk Yurdu**, C.4, S. 2, Ankara, 1965, s. 1.

⁴⁴ Sarımay, **a.g.e.**, s. 377-378.

⁴⁵ Öz, **a.g.m.**, s. 866.

ve siyasi problemleri çözmek için yeni bir politika arayışına sevk ederek Türk Ocakları'nın da durumunu gündeme getirmiştir⁴⁶.

Türk Ocakları'nın yeniden düzenlenmesi fikri, halkı aydınlatmak ve inkılâpları yaymak için yeni bir teşkilatın yani Halkevleri'nin kurulmasına dönüşmüştür. Ülkede yaşanan problemleri yerinde görmek ve tedbir amacıyla 1930 yılının sonlarına doğru yurt gezisinin birçok yerinde Türk Ocakları'na da uğrayan Mustafa Kemal Atatürk, Ocakların durumlarını bizzat gözlemleyerek, Türk Ocakları'nı CHF'ye katarak doğrudan partiye bağlı yeni bir teşkilat olarak Halkevleri'ni kurmaya karar verdiği kanaatine varılmaktadır⁴⁷. Mustafa Kemal Atatürk, bu ziyaretlerinde özellikle Türk Ocağı yasasının üçüncü maddesine atıfta bulunarak, Ocakların CHF ile birlikte çalışması gerektiğini vurgulayarak gençlerin ve öğretmenlerin Türk Ocağı çatısı altında birleşmelerini istemiştir⁴⁸.

Ulu Önder, Yurt gezisi sonrasında Türk Ocakları'nın CHF ile birleşmesine karar verir. Bu kararını 25 Mart 1931 tarihinde Hakimiyet-i Milliye'ye şu şekilde açıklamıştır:

“Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddi ve manevî ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek gerekir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme neticelerini idrak etmiştir.

Memleketin ve inkılâbın içerden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır.

Teessüs tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tâmîme sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucib hizmetleri sebkemiş olan Türk Ocakları'nın, aynı esasları siyasî ve tatbikî sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün mânasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm.

⁴⁶ Sarımay, a.g.e., s. 359-360.

⁴⁷ Karaer, a.g.t., s. 62; Sarımay, a.g.e., s. 360.

⁴⁸ Karaer, a.g.t., s. 41.

Bu kararım ise, milli müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir''⁴⁹.

20 Mart 1931 tarihinde Türk Ocakları Merkez binasında toplanan Ankara Türk Ocağı Genel Kurulu, 10 Nisan'da Ocak Kurultayının olağanüstü toplanma kararını alarak Türk Ocakları feshinin görüşülmesi ve kararı delegelerin onayına sunulmasını istemiştir. Türk Ocakları olağanüstü kurultayı 10 Nisan 1931 tarihinde toplanarak Hamdullah Suphi, Mithat Şakir, Adliye Özel Kalem Müdürü Şinasi ve Aziz Beylerin, Türk Ocakları'nın CHF'ye bağlanması konusundaki görüşlerini bildirerek CHF'ye katılma kararı alınmıştır. Kurultayda alınan bu karar, CHF'nin 10-18 Mayıs 1931 tarihinde yapılan üçüncü kongresinde de oybirliği ile kabul edilerek Türk Ocakları'nın bütün mal varlığı ile CHF'ye katılımı tamamlanmıştır⁵⁰.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in öğrencisi olan Burhan Devellioğlu, Türk Ocakları'nın kapatılışını şöyle anlatmıştır:

''Bir akşam Çankaya'daki toplantıya Hamdullah Suphi dâvet edildi. Toplantıda, Gazi'nin yanında bulunması mütad olan zevattan başka Celâl Bayar, Sadri Maksudi, Siirt Mebusu Mahmut Bey, Reşit Galip ve Vasıf Çınar bulunuyordu. Bunlardan son ikisi eski ocaklı idi.

Mustafa Kemal ilkin Vâsıf Bey'e söz verdi. Vasıf Bey, Atatürk İnkılâplarından sonra artık Türk Ocaklarına yapacak iş kalmadığını, Ocakların vazifesini doğrudan doğruya hükümetin ele aldığını, binaenaleyh bu müessesenin tarihi vazifesini tamamladığını söyledi.

Ocaklı Reşit Galip de aynı fikirleri tamamladı. Hamdullah Suphi Bey'e sıra gelince, dedi ki:

Paşam, Vasıf ve Reşit Galip Bey arkadaşlarım yanılıyorlar. Bir mektebin, bir hastahanenin hiçbir zaman vazifesi bitmez. Yeni nesiller gelir, mektep devam eder. Yeni hastalar gelir, hastahane devam eder...

Müzakere evvelce alınmış esaslı bir karar dairesinde devam etti. Türk Ocağı'nın artık yapacak işi kalmadığına dair bir rapor hazırlandı ve sıra ile orada

⁴⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri C. 3, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.130.

⁵⁰ Sarımay, a.g.e., s. 365; Üstel, a.g.e., s.372-382.

bulunanların hepsi bunu imzaladılar. Sıra Hamdullah Suphi'ye gelince o imzalamadı. İmza merasimi bittikten sonra bu raporu Atatürk'e verdiler. Atatürk sordu: "Hamdullah Suphi Bey'in de imzası var mı?"

Olmadığını öğrenince raporu yırtıp attı. Vaziyet çok gergindi. Türk Ocaklarını tarihe mâletmek isteyenler tekrar konuşmaya başladılar. Rapor tekrar yazıldı. İçtimada bulunanlar yeni baştan imzaladılar. Sıra Hamdullah Suphi'ye geldi. Artık bu tazyika mukavemet edemedi. O da imzasını atmaya mecbur oldu. Meselenin ilk faslı böylece tamamlandı. Bundan sonra Kurultayı içtimaa dâvet ettik. Halk Partisinin yardımı ile mebuslar kendi mıntıklarındaki Türk Ocakları'ndan murahhas olduklarına dair belgeler alarak Ankara'da toplandı. Hemen hiçbir Ocaklı kendi aralarından bir murahhas göndermedi. Çünkü hepsi matem içinde idiler.

Kurultay toplandı. Akhisar Mebusu Mustafa Fevzi Efendi bu hareketin hukukî tarafın tanzim eden bir karar sureti hazırladı. Kendi kendisini fesh eden Türk Ocakları'nın bütün emvali Halk Partisi'ne bıraktığına dair bir mazbata tanzim edildi. Ve böylece Türk Ocakları tarihe intikal etti''⁵¹ şeklinde açıklama yapmıştır.

Ocakların kapatılması hakkında muhtelif görüşler bulunmaktadır. Öncelikle Türk Ocakları'nın siyasî bir güç olarak CHF'nin karşısına çıkabileceği endişesi bu görüşlerin başında gelmektedir. Çünkü SCF'nin kurulması ile birlikte, 1927 yılından itibaren CHF'nin denetiminde bulunmasına rağmen açıkça siyaset ile uğraşmaya başlamıştır. Atatürk'ün isteğiyle de olsa Türk Ocakları'nın ileri gelenlerinden bazılarının SCF içinde yer alması ve Hamdullah Suphi Tanrıöverin yazıları ocaklara duyulan tepkilerin artmasına neden olmuştur. Belediye seçimlerine Türk Ocağı şubelerinin SCF'yi desteklemeleri CHF'nin tepkilerini çekmiştir. SCF'nin kapatılmasından sonra teşkilatlı bir aydın grubu oluşmasını engellemek için Türk Ocakları'nın kapatılması fikrini gündeme getirmiştir⁵².

Diğer bir görüş Ocakların "Turancı" eğilimlerinin 1930'larda dostluk içinde bulunduğumuz SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) tarafından kendi varlığına tehdit olarak algılanmasıdır. O dönemde SSCB'nin Türkiye Büyükelçiliği görevinde bulunan İ.Z Suritch'in, Ocakların SSCB ile fazla ilgilenmesi ve Türk Ocakları'nın gençlere hâlâ cihangirlik duyguları aşıladıklarını ve üyeleri arasında

⁵¹ Baydar, a.g.e., s. 76-77.

⁵² Sarımay, a.g.e., s. 366-367.

yayılmacı amaçlar taşıyan kişilerin bulunduğunu dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'ye (Aras) iletmiştir. ‘‘Burada Türkistan’ı alacağız, Azerbaycan’daki Türkleri kurtaracağız şeklinde konferanslar verilmektedir’’. Bu dostluğa yakışmaz bunun önlenmesi gerekir diyerek tepkisini dile getirmiştir. Gelişen bu olayların Türk Ocakları’nın kapatılma sürecinde etkili olduğu düşünülmektedir⁵³.

Ocakların kapatılması hakkında yapılan bir diğer yorum ise, bu kuruluşların İttihat ve Terakki Fırkası’nın yan kuruluşu niteliğinde oldukları için Cumhuriyetin kurulmasından itibaren işlevlerini tamamlamaya başlamaları dile getirilmekte ve yeni dönemde bu kuruluşlara ihtiyaç olmadığı belirtilmektedir⁵⁴.

Enver Ziya Karal Ocakların kapatılması hakkında; ‘‘1930-1931 yılları Nazizmin ve Faşizmin Avrupa’yı tehdit ettiği ürküttüğü yıllardır. Atatürk böyle bir akımın tehlikelerinden gençliği korumak endişesi duymuş olabilir’’⁵⁵ şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Türkler arasında milli bilincin oluşması, Türk kültür ve medeniyetin açıklığa kavuşturulması, sosyal ve ekonomik yapının güçlendirilmesi amacı ile kurulan Türk Ocağı, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde faaliyetlerini aynı amaçlar doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Ulu Önder’in izinden gitmeyi kendine en büyük görev bilmiştir. Türklüğü ilgilendiren her konu ocağın görev alanı olmuştur⁵⁶.

Ocakların misyonunu tamamladığı düşünülerek, 1931 yılında CHF’nin il ve ilçelerde Halkevleri kuracağı, halkın ilgisini çekmek için Halkevleri’nde sinema, kitaplık ve konferans salonları bulanacağı, Ocakların kapatılacağı gayr-ı resmi olarak açıklanmıştır⁵⁷.

Türk Ocakları’nın kapatılmasından sonra, Türk toplumunun Cumhuriyet ideolojisini özümsemesi, devrimlerin geniş halk tabanına yayılması, halkın sosyal kültürel gelişimini sağlayacak yeni bir eğitim ve kültürel kurumuna ihtiyaç duyulmuştur. Bu konuda Ulu Önder;

⁵³ Üstel, **a.g.e.**, s. 361.

⁵⁴ Nurettin Güz, ‘‘Türk Ocakları ve Türk Yurdu’ndan Halkevleri’ne’’, **Türk Yurdu**, C. 31, S. 283, Ankara, 2011, s. 174.

⁵⁵ Baydar, **a.g.e.**, s. 73.

⁵⁶ Karaer, **a.g.t.**, s. 50-56.

⁵⁷ Sarımay, **a.g.e.**, s. 360-361.

‘Arkadaşlar, bunu başarabilmek için aydınlarla halkın düşünce ve ereği arasında doğal bir uygunluk olması gerekir. Yani aydınların halka aşılacağı ülküler halkın ruh ve bilincinden (vicdanından) alınmış olmalı. Oysa bizde öylemi olmuştur? O aydınların aşılacak istedikleri düşünceler, milletimiz derinliğinden alınmış ülkülermidir? Şüphesiz hayır. Aydınlarımız içinde çok iyi düşünceler vardır. Ama genel olarak şu yanlışımızda vardır ki, incelemelerimize, araştırmalarımıza temel olarak çok kez kendi ülkemizi, kendi tarihimizi, kendi geleneklerimizi ve gereksinimlerimizi almayız. Aydınlarımız belki bütün dünyayı, bütün öteki ulusları tanıma kendimizi bilmeyiz. Aydınlarımız milletimu en mutlu ulus yapayım der. Düşünmeliyiz ki böyle bir kural hiç dönemde, hiçbir çağda başarı kazanmamıştır. Bir ulus için mutluluk olan bir şey, öteki için felâket olabilir. Aynı nedenler, aynı koşullar, birini mutlu kıldığı halde, ötekini mutsuz edebilir. Onun için bu ulusa gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü bilgisinden, buluşundan, ilerlemelerinden yararlanalım, ama unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız. Milletimizin geçmişini, ruhunu, geleneklerini doğru dürüst bir bakışta görmeliyiz. Açıklamak zorundayım ki aydınlarımızın genç kanadı arasında halka, yığınlara bir yaklaşma yoktur. Yurdumuzu kurtarmak için bu yaklaşmayı, bu iki cephe arasındaki kaynaşmayı sağlamak zorundayız. Bunun içinde halk kütlelerinin biraz daha hızlı yürümesi aydınların ise çok hızlı girmesi gerekmektedir. Ama halka yaklaşmak ve halkla kaynaşmak daha çok aydınlara düşen bir görevdir’’⁵⁸ şeklinde açıklama yapmıştır.

Partiye katılan ve kapatılan Türk Ocakları’nın yerine, nasıl bir örgüt kurulacağı başlangıçta net olarak belirginlik kazanmamıştır. Bu yolda araştırmalar sürdürülürken Atatürk, mevcut olan benzer nitelikteki örgütleri incelemeye başlamıştır. Bu doğrultuda bazı ülkelerde bulunan halk okulları, kültür evleri, bunların amaçları, işleyişleri yakından takip edilmiş ve bunların demokrasinin gelişmesine katkıları tespit edilmiştir. Bu olumlu tespit Türkiye’de de benzeri bir örgütün kurulması gerektiği fikrini güçlendirmiştir. Halkın eğitilmesi ve yetiştirilmesi hedeflenen bu örgüt ile ülkedeki eğitim düzeyinin de yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yetkililer, bazı kişileri halk eğitimi çalışmaları yapmak üzere Avrupa’nın çeşitli ülkelerine göndermiştir. Örneğin Selim Sırrı Tarçan İsveç’e, Vildan Aşır

⁵⁸ Necdet Alkan, ‘‘Türk Ocakları ve Halkevleri’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 9, S. 93, Ankara, 1974, s. 14-15.

Savaşır Çekoslovakya'ya gönderilmişlerdir. Onların sundukları raporlar büyük bir ilgi ve titizlikle incelenerek tartışılmıştır. Bu çalışmalar Halkevleri'ne giden yolun başlangıcı sayılmaktadır⁵⁹.

Avrupa'da öğrenim görmüş olan Vildan Aşir Savaşır'ın Çekoslovakya'daki *Sokol* adlı kuruluşları anlatan bir konferansında, Türkiye'de de *Halkevleri* ya da *Halkinevleri* adıyla onlara benzer örgütlenmeye gidilebileceği üzerinde durması çözümü kolaylaştırmıştır. Vildan Aşir Savaşır'ın konuşmasının ardından Atatürk, Vildan Aşir'in konuşmasını kutlayarak Halkevleri'nin kurulması konusunda çalışmalarını yönlendirmeye başlamıştır. Dr. Reşit Galip Halkevleri'ni kurmayı üstlenmiş ve onun çağrısıyla dönemin önde gelen aydınları Ankara Türk Ocağı binasında yapılan toplantıya katılmıştır. Toplantıya çağrılanlar arasında Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Hasan Cemil Çambel, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev ve Vildan Aşir Savaşır katılmıştır. Toplantıda, Dr. Reşit Galip kurulması tasarlanan Halkevleri'nin kuruluş hazırlıklarının başlanacağını açıklamış ve sorun geniş ölçüde tartışılmıştır. Kurulan komisyon, Halkevleri'nin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiş ve Halkevleri'nin kurulması kesinleşmiştir. 1932 yılında Halkevleri'nin kuruluşuyla ilgili hazırlıklar tamamlanarak CHP Genel Sekreteri Recep Peker tarafından bütün örgüte duyurulmuştur⁶⁰.

Halkevleri açılışına geçmeden önce Halkevi'ni tanımlamak faydalı olacaktır. Halkevleri Talimatnamesi (Yönetmeliği) birinci maddesinde Halkevleri'nin tanımı: *"Halkevi, kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir."*⁶¹ Şeklinde geçmektedir. O dönemin aydınlarından olan M. Fuat Köprülü Halkevi'ni : *"Her şeyden evvel, yurtsever, ülkülü, bütün vatandaşların toplanacağı bir yerdir."*⁶² şeklinde tanımlamaktadır. Yine dönemin siyasetçilerinden olan Necip Ali Halkevi'ni: *"Halkevleri mektep dışındaki vatandaşların inkılâp ülkülerini almaları için birer mektep ve bu ülküler etrafında kuvvetlerini birleştirmeleri için birer merkezdir."*⁶³ Olarak görmektedir. Dönemin yazar ve siyasetçisi olan İsmail Hakkı Baltaçoğlu: *"Halkevleri, kayıtsız ve şartsızca bütün halkı içine alabilecek olan en sıhhi ve en*

⁵⁹ Uluskan, **a.g.e.**, s. 43.

⁶⁰ Zeki Arıkan, "Halkevleri'nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", **Atatürk Yolu**, C. 6, S. 23, Ankara, 1999, s. 267-268.

⁶¹ **CHF Halkevleri Talimatnamesi**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s. 3.

⁶² M. Fuat Köprülü, "Halkevleri'miz", **Ülkü**, C. 13, S.73, Ankara, 1939, s.5,

⁶³ Necip Ali, "Halkevleri", **Ülkü**, C. 2, S. 9, Ankara, 1933, s. 233.

*ahlâki kültür yuvalarıdır.*⁶⁴ şeklinde tanımlamıştır. Dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü ise Halkevleri'ni: *“Halkevleri vatandaşların külfetsiz toplanacakları, memleket ve millet işlerini bilhassa milletin yüksek kültür meselelerini, düşündükleri gibi, zahmetsiz konuşabilecekleri bir yer oldu.”*⁶⁵ Olarak belirtmektedir. Kısacası Halkevleri, Atatürk Devrimleri'ni yurdun her köşesine yayan, Atatürkçü çizgideki Türk aydınlarının buluştuğu, dayanışma halinde olduğu, birbirlerini tanıdıkları, Türk Devrim stratejisi kararlarının alındığı ve uygulandığı bir kurumdur⁶⁶.

Yoğun bir çalışma döneminden sonra Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde on dört il merkezinde büyük bir coşku ve törenle açılarak Türk Kültür tarihinin en önemli kurumları arasında yerini almıştır. Halkevleri Ankara merkezli olmak üzere, Afyon, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, İzmir, Konya, Samsun, Malatya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir ve İstanbul'da açılmıştır⁶⁷. Türk Ocakları'nın kapatılmasından yaklaşık bir yıl sonra kurulan Halkevleri'nin genel merkezi Ankara'daki Türk Ocağı binası olmuş, açılış töreni de burada yapılmıştır. Bu bağlamda Halkevleri Türk Ocakları'nın mirası olarak düşünülebilir⁶⁸.

Halkevleri'nin açılışına Millet Meclisi başkanı Kâzım Karabekir başta olmak üzere bakanlar ve yoğun bir halk kitlesi katılmıştır. Ankara Halkevi binasının salonu açılışa gelenleri karşılayamadığı için binanın dışında büyük bir kalabalık oluşmuştur. Açılış töreni aynı zamanda Ankara Radyosu aracılığı ile bütün ülkeye yayınlanmıştır.⁶⁹ Ankara Halkevi'nin Açılış programı ise şu şekildedir:

- 1- İstiklal Marşı,
- 2- Cumhuriyet Yemini,
- 3- Canlı levha,
- 4- CHF Umumi Kâtibi Kütahya Mebusu Recep Bey'in Nutku,
- 5- Behçet Kemal Bey'in açılış şiiri,
- 6- Aydın Mebusu Reşit Galip Bey'in Halkevleri'nin müstakbel faaliyetine ait hasbihâli,

⁶⁴ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Halknevi**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s. 30.

⁶⁵ **CHP Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı**, s. 8.

⁶⁶ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 19.

⁶⁷ **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumî Tebliğatı**, Mayıs 1931'den BirinciKânun 1932 nihayetine kadar, C. 1, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s. 90.

⁶⁸ Uluskan, **a.g.e.**, s. 44.

⁶⁹ Çeçen, **a.g.e.**, s. 111.

7- “Çoban” piyesinin temsili (gösterisi)⁷⁰.

İstiklal Marşı'nın okunmasından sonra kürsüye çıkan CHF Genel Sekreteri Recep Peker konuşmasında; Fırkanın son genel kurulunda ulusal kültür alanında örgütlenme kararı alındığını ve bu amaçla Halkevleri'nin kurulmasına karar verildiğini, Halkevleri'nin nasıl kurulup işleyeceğini CHF umumî idare heyeti kongrenin bittiği günden itibaren aylarca çalışarak bir talimatname ile tespit ettiğini dile getirmiştir⁷¹.

1.1.4. Halkevleri'nin Kuruluş Amaçları

Halkevleri Talimatnamesi'nde Halkevleri'nin açılış nedeni şu şekilde geçmektedir:

“Fırkamızın program temelleri Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılıktır. Programımız; bu ana ve temel prensiplerin hakimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarılmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmî hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder. Bu esas ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yıllar cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeği, medeniyet sahasında Türk'ün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar almasını istihdaf eyler. Halkevleri'nin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır”⁷².

Atatürk Türk milletine hedef olarak çağdaş uygarlık düzeyini göstermiş, bunun içinde ulusal düzeyde bir kalkınma yarışına girişmiştir. Bu amaçla Kemalist Devrim yolunu seçmiştir. Yöntemi ise bilim ve akıl olarak benimsemiştir. Ulu Önder her türlü olumsuz koşula göğüs gererek engelleri ortadan kaldırmış ve devrimlerini uygulayarak bir kalkınma modelini Türk Milletine miras olarak bırakmıştır. Halkevleri'ni de bu kalkınma uğraşında toplumu hazırlamak için kurmuştur⁷³. Ankara

⁷⁰ Halkevleri'nin Doğuşu Açılışın İlk Haftası, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1971, s. 2.

⁷¹ Çeçen, a.g.e., s. 112.

⁷² CHF Halkevleri Talimatnamesi..., s. 3.

⁷³ Anıl Çeçen, “Atatürkçülük ve Halkevleri”, Halkevleri Dergisi, C. 8, S. 88, Ankara, 1974, s. 4.

Halkevi'nin açıldığı gün CHF Genel Sekreteri Recep Peker Halkevleri'nin kuruluş amacını şöyle dile getirmiştir:

“Bir milletin yetişip istikbale hazırlanması için klasik vasıtalar ve müesseseler mekteplerdir; fakat muasır milletler bir mevcudiyet olarak yetişip teşkilâtlanmak için mekteplerin mutata usuller ve nizamlar altında çalışmalarını kâfi görmüyorlar; gerçi tam şuurlu ve kuvvetli vatandaşlar yalnız mektep sıralarında iyi ve ciddi programlarla ve ameli tatbik usulleriyle yetişmiş olabilir; fakat bu asırda milletleşmek için, milletçe kütleleşmek için, mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması lazımdır; en kuvvetli ders vasıtalarına ve yetişkin muallim ordularına malik olan en zengin memleketler bile halkı yetiştirmek, halkı bir kütle haline getirmek için ayrıca milli bir halk mesaisi tanzimini ihmal etmiyorlar. Gençlik istikbalin ışığıdır; gençlik mütemadiyen yetişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır.

CHP'nin Halkevleri ile takip ettiği gaye; milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlandırmaktır”⁷⁴.

Ekonomik hayatın yükseltilmesi sosyal kalkınmanın gerçekleşmesi için sadece ekonomik şartların oluşturulması yeterli değildir. Bireyin ve halkın iç varlığının beslenip yükseltilmesi gerekmektedir. Bir millet için kültür hayatı bir kudret ve hayat meselesidir. Milli ve beşeri kültürü olgunlaşmamış bir toplumun ileri bir toplum olduğunu düşünmek olanaksızdır. Halkevleri bütün inkılâp prensiplerini millete nüfuz ve hazmettirmek ve milletin benliğinde gömülü büyük kültür ve sanat kabiliyet ve yeteneğinin gelişmesi imkân vermek, milli dayanışma ve insanı his ve duyguları en yüksek dereceye çıkarmak için önemli görevler yüklenmiştir⁷⁵.

Halkevleri Atatürkçü düşüncenin ışığında ve Atatürkçülük ülküsüne bağlı kalarak, halkın eğitimine, Türk kültürüne ve sanatına hizmet eder. Bu konudaki çalışmalarını yaparken Kemalist Devrim anlayışının ideolojik temeli olan Ulusallık açısından yorumlanarak bağımsızlık, ulusal egemenlik ve çağdaşlaşma olarak nitelendirilen Atatürkçü ülküsel amaçlara hizmet etmek düşüncesine göre plânlar, programlaştırır ve uygular. Halkevleri, saltanat yönetimi sistemine, sosyal ve sınıfsal ayrıcalığa, ekonomik sömürüye ve ümmet kültürü anlayışına karşı çıkarak, Atatürk

⁷⁴ **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 6.

⁷⁵ Necip Ali, “İsmet Paşa ve Halkevleri”, **Ülkü**, C. 3, S. 18, Ankara, 1934, s. 402-403.

devrimini kesin bir dille savunur. Ulusal, Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti olarak belirtilen Cumhuriyet niteliklerini halka anlatmaya ve benimsetmeye çalışmak için kurulmuştur. Halk ile aydınları kaynaştırarak yaratıcı bir kültür oluşmasını sağlar. Asıl görev olarak genel yaygın eğitim alanında çalışıp, olanakları ölçüsünde mesleki ve teknik yaygın eğitime yardımcı olur. Bu çalışmalarla, tarihsel ve çağdaş sanat ve kültür değerlerini işleyip ortak bir halk kültürünün ve sanatının yaratılmasına yardımcı olması amaçlanmıştır. Türk milletinin yaratacağı yeni uygarlığın sağlam temelini, halkın iktidarına düşünce özgürlüğüne, hoşgörüyü ve insan sevgisine dayalı bir ulusal demokrasi olduğuna inanarak, halkın bu yöndeki anayasal teminine yardımcı olmasına katkı sağlaması hedeflenmiştir⁷⁶.

Halkevleri'nin hazırlayıcısı ve sorumlusu Dr. Reşit Galip, ulusal davanın uygarlık yarışında yitirilen zamanı kazanmak olduğunu ve yeni açılan Halkevleri'nin bu amaçla kurulduğunu, ulusal benliğimizi kazandırmak amacıyla Türk tarihinin yeniden yazılması gerektiğini, güzel sanatların toplumun kalkınmasında çok önemli olduğunu ve bunlara karşı çıkmamanın ancak bağımlılıkla adlandırılabilirliğini, geçmişten gelen geleneksel Türk sanatlarının Halkevleri çatısı altında yüceltileceğini, köylerin gelişimini sağlamak amacıyla köycülük kolunun kurulduğunu ifade ederek Türk Ocakları'nın 19 yıllık çalışmalarının değerlendirildiğini ve bundan sonra Halkevleri'nin model olarak getirildiğini dile getirmiştir. Türk milletinin ulusal amacının artık değiştiğini, çağdaş uygarlık yolunda Türk milletinin hak ettiği yeri alabileceğini ve Türklere layık olunan uygarlık yarışında en önde bulunmak olduğunu belirterek Türk onurunun ve geleceğinin Halkevleri'nden beklediği ulusal görevin bu olduğunu ifade etmiştir⁷⁷.

Reşit Galip, Recep Peker ve Başbakan İsmet İnönü çeşitli vesilelerle verdikleri söylev ve demeçlerden de anlaşılacağı üzere Halkevleri'nin kuruluş amaçları şu şekildedir:

- a) Milleti bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven ve aynı ideale bağlı halk kütlesi halinde örgütlemek,
- b) Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirerek millet olma bilincini topluma aşılama,

⁷⁶ "Türk Kültürü, Halk eğitimi ve Halkevleri", **Halkevleri Dergisi**, C. 8, S. 88, Ankara, 1974, s. 18.

⁷⁷ Çeçen, **a.g.e.**, s. 113-116.

- c) Ulusal birliği oluşturan, milli ruhu biçimlendiren ve kudretlendiren kültür öğelerini bulup ortaya çıkararak geliştirmek,
- d) Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyip artıracak köycülük çalışmalarının yapılmasını teşvik etmek,
- e) CHF'nin ilkelerini ve bu ilkelerin ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan bir merkez olması için kurulmuřtur⁷⁸.

Halkevleri cumhuriyet devriminin demokratik nizamını kuvvetlendirecek hükümet dış teşekküllerden biri olacaktı. Cumhuriyet devri yeni fikirlerin yayılmasını n görür ve Türk Milletini Türkiye sınırları içinde birleştirici bir zihniyetle medeniyet yolunda hızla ilerlemeyi amaç edinmiştir. Bunun için Ulu nder halkın ilgi göstereceği ve her çeşit kültür hareketlerinin toplanacağı, kentinden köyüne kadar rgtlenilebilen merkezler kurulmasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa bir milletin medeni olma vasfını çok cepheli kollarda eserler vermesi ile mümkün olacağını bildiği için kütüphanesinden tiyatrosuna ve sporuna kadar yer verilen Halkevleri'ni kurmuřtur⁷⁹.

Mustafa Kemal Paşa orduyu, eğitimi ve ğretmeni, bilim ve fenni, sanatı ve sanatçıyı, gençliği değerlendirerek güçlendirmek ve toplumda etkili kılmak suretiyle, Devrimi gerçekleştirecek, yürütecek, gler, kurumlar yetiştirmek, yeni toplum düzeninin çağın istediği yeni insan ve yurttaşı sağlamak için çok yönlü çalışan bir sisteme ihtiyaç olduğunu grmştir. Bu glerin toplumda saygın ve toplum üzerinde etkili kılınması, onlardan devrimi yürütme ve istikrarlı olması, halkın bilinçlendirilmesi, yığınların eğitim ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesi için bir kurum gerekli grlmştir. Halkevleri'nin açılmasıyla bu istekler karřılanmıřtır⁸⁰.

Türk milletini ağdaş uygarlık düzeyine çıkarma amacıyla kurulan Halkevleri, gönüllü insan gücünü toplum yararına seferber etmek, eğitim ğretim çalışmalarına katkıda bulunmak için faaliyet göstermiştir. ğretirken ğrenmek, Milleti teşkil eden

⁷⁸ Tefvik avdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 352.

⁷⁹ Afet İnan, "Halkevleri'nin İlk Kuruluşu", **Halkevleri Dergisi**, zel Sayı 1, Ankara, 1966, s. 6.

⁸⁰ Rauf İnan, "Halkevi lks, Gerçeği ve Tragedyası", **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 65, Ankara, 1972, s. 8.

kişiler arasında karşılıklı sevgi, saygı, bilgi ve tecrübe değişimi yaparak milli gelenekleri sanat ve kültür kaynaklarını tanıtmak gayesiyle Halkevleri kurulmuştur⁸¹.

Ülkeyi kalkındırmakla görevlendirilen CHP'nin ilkelerini benimsetmek için Halkevleri'ni örgütlemiş olduğu şu şekilde ifade edilmektedir:

“CHP'nin yaptığı büyük inkılâbın milli benliğe sindirilmesi lazımdı. İnkılâp en derin manası ile bütün varlığımızı yeni bir hayata yeni bir istikamete götürüyordu. Bu yeni görüşü halka telkin ederek yeni zamanın anlayışına göre milleti tek tek fertler halinden çıkararak onları görüş, anlayış ve yapıda bir birlik halinde sokmak ve onun için varlığını inkişaf ettirmek ve benliğinin derinliklerinde kaynayan emsalsiz kıymetleri meydana çıkarmak vazife idi”⁸².

Halkevleri'nden beklenen amaçlar şu şekilde sıralanabilir:

- a) Halk ile aydın arasında bilgi-deney alışverişi,
- b) Köylüyü, layık olduğu yüksek düzeye çıkarma,
- c) Meslekler arası etkileşim,
- d) Ülkü birliği sağlamak,
- e) Çalışkanlık, fedakârlık, karşılıklı yardım, millet için çalışma gibi konularda kişinin fazilet ve ahlaki değerlerinin yükseltilmesi,
- f) Batı bilgisi ve uygarlığı ışığında ulusal kültür, sanat ve yaşama geçme,
- g) Çağdaş uygarlığa varmak için halk gücünü örgütlemek,
- h) Ülkeyi ve milleti manevi değerlerle tanıma,
- i) Rejime karşı fesatla savaş,
- j) Kemalist gençliğin yetişmesi,

⁸¹ Nagihan Zengin, “Halkevleri'nin Toplum Kalkınmasındaki Yeri”, **Halkevleri Dergisi**, C. 2, S. 22, Ankara, 1968, s. 15; Halkevleri'nin kuruluş amacı değerlendirildiği zaman çoğu yazar bu konuda hem fikirdirler. Halkevleriyle, çağımızın değerleri ve değer yargılarını halkımıza götürüp, ona benimsetmek amacı güdülmüş, kültürü zengin ve yetenekleri engin halkımızın, çağdaşlaşmaya ne kadar yatkın olduğu kesin bir biçimde görülmüştü. Halkevleri'nin kuruluş amaçları için ayrıca bkz: Kadri Kaplan, “Halkevleri Neden Kurulmuştu”, **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 53, Ankara, 1971, s. 1; Halkevleri denilebilir ki, Gönüllü halk okulları, halk toplanağıdır. Nitekim öylede oldu. Halkevleri kısa zamanda halk çocuklarıyla doldu taşı. Gücünü Atatürk ilkelerinden, Yönünü Yöntemini Ata'nın ülkü buyruğundan alan Halkevleri çok yönlü bir çalışma yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Salihoglu, “Ulusal Bilinçlenmemizde ve Bütünleşmemizde Halkevleri'nin Yeri”, **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 53, Ankara, 1971, s. 2, 28; Yine o dönemin aydınlarından olan M. Fuad Köprülü Halkevleri'nin, her şeyden evvel yurtsever ülkülü bütün vatandaşların toplanacağı yer olduğunu, asırlardan beri topluluk hayatından mahrum kalmış insanların birbiriyle tanışması ve memleketin türlü meseleleri hakkında konuşulan yer olduğunu dile getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Köprülü, “Halkevleri'miz”, s. 5.

⁸² **CHP Halkevleri 1940**, Ulusal Matbaa, Ankara, s. 3.

- k) Kişinin yalnızlıktan kurtulması,
- l) Etkin ve aktif katılan halk yaratma, düşüncesi hedeflenmiştir⁸³.

Genel olarak Halkevleri'nin açılışı ile ulaşılmak istenene bakıldığı zaman; milli bilinci, milli değerleri benimseyen ve milli kültür çerçevesinde bireyleri eğitim, sosyal ve kültürel olarak çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarılmak istenildiği açık bir şekilde görülmektedir.

1.1.5. Halkevleri'nin İdari Yapısı ve Teşkilatlanması

Halkevleri'nin çalışma anlayışının temeli bütünüyle halktan gelen ve gönüllü hizmet anlayışına dayanmaktadır. Gönüllü hizmet arzusuyla halka elini uzatan Halkevleri, halka yönelik çalışmalarıyla toplum kalkınmasına yönelik ve halk için sarfedilen gönüllü hizmetleri Halkevleri'nin kısıtlı maddi imkânlarına rağmen mümkün olduğu kadar yurt geneline yayabilmek için büyük gayret göstermiştir⁸⁴. Yapılan bu hizmetler CHF tarafından hazırlanan ve Genel Sekreterlik tarafından Halkevleri'ne gönderilen talimatnameler ile yürütülmüştür. İlk olarak Halkevleri'nin kuruluş yılında CHF Talimatnamesi olarak hazırlanan ve Halkevleri'nin oluşturulması, yönetimi ve şubeleri ile ilgili kurallar bu Talimatnamede belirlenmiştir. Halkevleri, fırkaya kayıtlı olsun ya da olması bütün vatandaşlara açıktı. Ancak Halkevi Yönetimi ve Şube Yönetiminde yer almak için CHF'ye üye olma şartı aranmıştır. Halkevleri'nin açılma kararı ve çalışma programı CHF İdare Heyeti tarafından yapılmıştır. Ancak açılan Halkevleri'nin teşkilatlanması, düzenlenmesi, bütçesi, buldukları bölgenin İl veya İlçe Fırka İdare heyeti tarafından sağlanması kararı alınmıştır. Halkevleri salonları CHF prensiplerine muhalif olmayan veya başka siyasi Fırkalara mensup olmayan bütün milli cemiyetlere açık tutulmuştur⁸⁵.

Bir bölgede açılan Halkevi, sadece açıldığı şehir, kasaba veya köyün Halkevi sayılmıştır. Bir Halkevi bağlı bulunduğu yerel Parti örgütüne ve CHP Genel Sekreterliğine karşı sorumlu tutulmuştur. Halkevleri bulunduğu bölgenin kurumu olduğu için oluşan herhangi bir olumsuz durumda o Halkevi'nde görev yapan kişiler sorumlu idiler. Halkevleri kendilerine bildirilen talimatnamelere göre düzenlenir,

⁸³ Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları**, T.C., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 66.

⁸⁴ Anıl Çeçen, "Toplum Kalkınması ve Halkevleri", **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 68, Ankara, 1972, s. 2.

⁸⁵ **CHF Halkevleri Talimatnamesi...**, s. 3-4.

fakat Talimatnameye aykırı olmamak şartı ile çalışmalarını ve düzenlemelerini bakımından kendi içlerinde serbest olmuşlardır. Bir yerde Halkevi açılabilmesi için üç temel şart bulunuyordu. Bunlar;

- a) En az üç faaliyet şubesinin çalışmasını sağlayacak üyenin bulunması,
- b) En az 200 kişilik bir Salon, Kütüphane, bir iki çalışma odası bulunan ve açık havada spor yapabilmek için geniş bir bahçeye sahip olan bir binanın olması,
- c) En az bir odacı, bir memur aylığı ve diğer zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yetecek kadar bir bütçeye sahip olması gerekli kılınmıştır⁸⁶.

Bir bölgede Halkevi açılması istendiği zaman, yukarıda bahsettiğimiz bu şartlar sağlandığı takdirde İl veya ilçe Parti örgütü tarafından CHP Genel Yönetim kuruluna iletilirdi ve en son karar bu kuruldan çıkardı. CHP yönetim kurulu verdiği onayla Halkevi açılırdı. Açılan Halkevleri'nin denetlenmesi de bu kurul tarafından yapılmıştır⁸⁷.

Çeşitli uzmanlık, kabiliyet ve isteklere göre herkesin kendisini iyi hissettiği bir çalışma alanı bulabilmesi için Halkevleri'nin dokuz şubesi bulunmaktaydı. Bunlar;

- 1) Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi
- 2) Güzel Sanatlar Şubesi
- 3) Temsil Şubesi
- 4) Spor Şubesi
- 5) İctimaî Şubesi
- 6) Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
- 7) Kütüphane ve Neşriyat Şubesi
- 8) Köycüler Şubesi
- 9) Müze ve Sergi Şubesi⁸⁸.

Halkevi üyeleri kendi uzmanlık alanlarında eğilim ve zevklerine göre ilgi duydukları şubeye başvuru yaparlardı. Halkevi'ne liseyi bitirmiş veya bu yaşa gelmiş olan herkes üye olabiliyordu. Bir kişi istediği farklı şubelere kayıt olabiliirdi, Ancak sadece bir şubede oy kullanma hakkı verilmiştir. Bir şehirdeki Halkevi'ne Kayıtlı

⁸⁶ **CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi**, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940, s. 3; Ankara Halkevi Başkanı Doğrudan Fırka Genel Yönetim Kurulu Tarafından Seçilirdi. Ankara Halkevi Yönetimi ve İşleyişi Hakkında Ayrıca bkz: **CHF Halkevleri Talimatnamesi...**, s. 3.

⁸⁷ **CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat...**, s. 4.

⁸⁸ **CHF Halkevleri Talimatnamesi...**, s. 4.

üyeler başka bir yere gittikleri zaman ayrıldıkları yerin Halkevi'ndeki kendi şubeleri komite başkanlarına bir dilekçe yazarak gittikleri yerde Halkevi'nin aynı şubesine kayıt olabilmeye hakkı verilmiştir. Halkevi üyesi sadece yaşadığı bölgedeki Halkevi'nin üyesi sayılmıştır. İş vb. nedenlerden dolayı iki ayrı şehirde yaşayanlar aynı zamanda yaşadıkları her iki şehirde Halkevi üyesi sayılmıştır. Fakat Halkevleri seçimleri sırasında nerede bulunuyorsa sadece orada oy kullanma hakkı vardı. Şube üyelerini kayıt etmek için her şubenin bir kayıt defteri bulunurdu. Üye sayısı 10 ile 50 arasında olan Halkevi şubeleri üçer kişilik, elliden fazla olanlar ise beşer kişilik yönetim kurulları seçerdi. Daha sonraki yıllarda bu sayı 25 ile 50 üye sayısı olarak değişmiştir⁸⁹.

Halkevi Yönetim Kurulu şubeler Yönetim kurullarının seçecekleri kişiden oluşurdu. Seçimin nerde, hangi tarihte, hangi saatte olacağı oy kullanan kişilere bir hafta öncesinden söylenmesi gerekli görülmüştür. Yönetimde olmak için devlet memurlarının CHP'ye üye olma şartı aranmamıştır. Yönetim seçimlerinde, Seçime katılan azanın en az üçte biri kadar oy alması gerekirdi. Komite seçimleri iki yılda bir yapılırdı. Halkevleri'nde bütün seçimler gizli oy ve aday gösterilmeden yapılması kararlaştırılmıştır. Şube komiteleri şube başkanının başkanlığında ve on beş günde bir defadan az olmamak şartıyla toplanırdı. Her Halkevi, yılda bir defa bütün azalarının katılımıyla bir toplantı düzenler ve toplantıya Halkevi Başkanı başkanlık ederdi. Toplantıda Halkevi Başkanı evin geçmiş bir yıllık çalışmalarını hakkında bilgi verir ve gelecek bir yılın çalışma programını açıklardı⁹⁰.

Halkevleri yönetim kurulu ve komite üyelerinin birisi ayrılırsa yerine yenisi seçilirdi. Eğer üye geçici olarak ayrılırsa ayrıldığı şube onun yerine gelinceye kadar geçici bir temsilci atardı. Art arda üç defa gelmeyen yönetim kurulu veya şube komite üyeleri görevden çekilmiş sayılırdı. Halkevleri'nin başkanını il Fırka İdare Heyeti seçerdi. Halkevleri'nde kararlar oy çokluğu ile alınırdı. Eğer oylar eşitse, başkanın oy verdiği tarafın kararları kabul edilirdi⁹¹. Halkevi İdare Heyeti haftada en az bir kez toplanırdı. Halkevi Yönetim Kurulunun temel görevleri şu şekildeydi:

- a) Ulusal günlerde resmi törenleri düzenlemek,
- b) Halkevi eğlence programlarını gerçekleştirmek,

⁸⁹ **CHP Halkevleri Öğreneği**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1938, s. 5-6.

⁹⁰ **CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat...**, s. 6-7.

⁹¹ Zeyrek, a.g.e., s. 30.

- c) Şubelerin çalışmalarını ayarlamak,
- d) Şubeler arasında meydana gelen sorunları çözüme bağlamak,
- e) Şubeler çalışmalarını düzenlemek için çıkardıkları resmi belgeleri inceleyerek onaylamak,
- f) Halkevi mali işlerini kontrol etmek,
- g) Halkevi bütçesini hazırlamak ve uygulamak,
- h) Halkevi çalışanları ve memurlarının çalışmalarını denetlemek,
- i) Talimatname hükümlerine göre disiplin hakkında kararlar vermek, şeklinde belirtilmiştir⁹².

Halkevleri, buldukları ilin CHP idare heyetlerine uymak şartı ile gönderecekleri ve İl idare heyetlerince onaylanan ve kendilerine bildirilen bütçelerle idare edilmişlerdir. Her parti kademesi kendisine bağlı olan Halkevleri bütçelerinin uygulanmasını kontrol etmiştir. Halkevleri'nin başkanları kendilerine bildirilen bu bütçelerin birer örneği ve uyguladıkları bütçeye ait birer kat'î hesap özetlerini Genel Sekreterliğe göndermişlerdir. Halkevleri'nde bütçe usulü ve uygulaması Parti Genel İdare heyetince düzenlenen ve bildirilen ayrı bir talimatname ile düzenlenmiştir.

Halkevleri hiçbir şekilde kendilerine gelir temin etmek için uğraşmaları yasaklanmıştır. Ancak, Halkevleri'ne yapılan bağışlar, Sosyal yardım yararına Halkevi'nde düzenlenen balo, müsamere ve gezi hasılatı, Halkevleri'nce çıkarılan dergilerin geliri bunların dışında tutulmuştur. Ayni ve nakdi yardımlar Halkevi İdare heyetinin kararı ile kabul edilmiştir. Şubelerden her hangi birine yapılmış yardımlar o şubenin ihtiyaçlarından başka bir yere harcanması yasaklanmıştır⁹³.

Halkevleri'nin bina, tamir ve gerekli eşya ihtiyaçlarının temini ve düzenlenmesi mahalli parti teşkilatına ait olduğu belirtilmiştir. Halkevleri gelir ve gidere ilişkin bütçelerini ilgilendiren bütün müracaatlarını bağlı oldukları Parti İdare Heyetine yapmışlar ve onlardan alacakları cevaba göre hareket etmişlerdir. Halkevleri'ne ait eşyalar hususî hizmetler için hiçbir vesile ile şahıslara verilmezdi. Ancak Parti Teşkilatı, Parti hizmetleri için Halkevi'nin çalışmalarına engel olmamak şartı ile Halkevleri'nin eşyalarından kısa süre için faydalanabilirdi⁹⁴.

⁹² CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat..., s. 10.

⁹³ A.g.e., s. 7-8.

⁹⁴ A.g.e., s. 7-8.

Halkevleri'nde satranç, domino, dama ve bilardo oyunlarını oynamak serbestti. Salon tenisi ve salon jimnastikleri için uygun yer bulunurdu. Başka oyunların oynanması yasaktı. Parti ve Halkevi azaları düğün ve nişan merasimlerini Halkevleri'nde yapma imkânı vardı. Şartlar dahilinde Halkevleri'nde yapılacak nişan, düğün ve balo geceleri dışında Halkevleri'nde alkollü içti tüketimi yasaktı⁹⁵.

Yüksek öğrenim öğrencileri okul düzenine sorun olmamak şartı ile Halkevleri'ne üye olabilirler ve Halkevleri'nde görev yapabilirlerdi. Buna karşılık ilk, orta ve lise düzeyinde ki öğrenciler talimatnameler ve öğretmenlerinin gözetiminde, konferanslara, müsamerelere ve konserlere katılabilir, ayrıca kendileri de bu faaliyetleri burada düzenleyebilir; Halkevleri'nin spor sahalarından istifade edebilirlerdi. On iki yaşından küçük çocukların geceleri Halkevi toplantılarına katılmaları yasaktı. Gündüzleri ise sinema tiyatro vb. faaliyetlerde altı yaşından büyük çocukların Halkevleri'nde bulunması sorun teşkil etmiyordu. Halkevleri tarafından düzenlenen balo, çaylı dans gibi eğlencelere ilk, orta ve lise öğrencilerinin katılmasına izin yoktu. Ancak nişan, nikâh vb. törenlerde çocukların yaşlarına bakılmaksızın aileleri ile katılma imkânı vardı⁹⁶.

1.1.6. Halkevleri'nin Şubeleri

Daha önce de belirtildiği gibi çeşitli uzmanlık, kabiliyet ve isteklere göre herkesin kendisini iyi hissettiği bir çalışma alanı bulabilmesi için Halkevleri'nin dokuz şubesi bulunmaktaydı. Halkevleri'nin kuruluş yılı olan 1932'de hazırlanan Halkevleri Talimatnamesi ve Halkodalarının kurulduğu yıl olan 1940 arasında hem şube adlarında hem de şubelerin etkinlik alanlarında bazı değişiklikler olmuştur.

Tablo 1. Halkevi Şubelerinin Yıllara Göre İsim Değişiklikleri⁹⁷.

1932 CHF Halkevleri Talimatnamesi	1938 CHP Halkevleri Öğreneği	1940 Halkevleri Çalışma Talimatnamesi
Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi	Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi	Dil ve Edebiyat Şubesi
Güzel Sanatlar Şubesi	Ar Şubesi	Güzel Sanatlar Şubesi
Temsil Şubesi	Gösterit Şubesi	Temsil Şubesi
Spor Şubesi	Spor Şubesi	Spor Şubesi
İçtimaî Yardım Şubesi	Sosyal Yardım Şubesi	Sosyal Yardım Şubesi

⁹⁵ CHP Halkevleri Öğreneği..., s. 7.

⁹⁶ CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat..., s. 12-13.

⁹⁷ CHF Halkevleri Talimatnamesi ..., s. 4; CHP Halkevleri Öğreneği..., s. 5; Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940, s. 5-29.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
Kütüphaneve Neşriyat Şubesi	Kitapsaray ve Yayın Şubesi	Kütüphane ve Yayın Şubesi
Köycüler Şubesi	Köycülük Şubesi	Köycülük Şubesi
Müze ve Sergi Şubesi	Müze ve Sergi Şubesi	Tarih ve Müze Şubesi

Bu isimlerin bir kısmı Türkçenin sadeleştirilmesi hareketinde görülen bir değişikliktir. Örneğin, her ikisi de ‘‘tiyatro’’ anlamına gelen ‘‘gösterit’’ ve ‘‘temsil’’ kelimelerinin birbiriyle yer değiştirmesi bu amaçla yapılmıştır. Öte yandan, Tarih çalışmalarının dil ve edebiyat çalışmalarından ayrılarak müzecilik çalışmalarıyla birleştirilmesi dilden ziyade bir içerik ve strateji değişiminin olduğunu söyleyebiliriz⁹⁸.

Kemalizm’in kültürel programı, insan bilimlerine, tarih, filoloji ve etnoloji bilimlerine o güne kadar tanımadıkları bir atılım kazandırmıştır⁹⁹. Halkevleri’nin başarılı ve yoğun bir çalışma programına sahip olması gerekli görülmüştür. Çünkü onlar Kemalist rejimin Halk terbiyesi ve halkın kültürel ve sosyal açıdan yükselmesi bakımından en esaslı kurumlardan biri olmuşlardır. İnkılâplar ve yapılan kültür çalışmaları Halkevleri’nde gelişmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman Halkevleri bütün şubeleri ile yoğun bir çalışma içinde bulunmuştur¹⁰⁰.

Halkevleri Türk milleti için çok büyük önem arz etmektedir. Halkevleri’nin kuruluşu ile hedeflenen Türk milletini çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmaktır. Şu ifadeler ile bu önemi özetleyebiliriz:

‘‘Hayatı, ferdi saadete ermek için değil, son nefesine kadar çalışmak, didinmek, yükselmek ve yükseltmek için sevmek; işte Türk’ün hakiki ve tarihi şiarı budur. Türk gençliğinin ruhu şu kısa ve ne kadar süreceği belirsiz hayatta her türlü maddi hesaplardan uzak yüksek mefkûrelere bağlanmaktaki güzelliği bütün şumuliyle duyacak kadar asil ve hassastır’’¹⁰¹.

⁹⁸ Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 75.

⁹⁹ Pertev Naili Boratav, ‘‘Kemalist Kültür Devrimi’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 7, S. 85, Ankara, 1973, s. 26.

¹⁰⁰ Nafi Atuf Kansu, ‘‘Halkevleri’nin Kuruluşu’’, **Ülkü**, C. 9, S. 49, Ankara, 1937, s. 8.

¹⁰¹ **CHP Halkevleri 1932-1935...**, s. 8.

1.1.6.1. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi

Gelenekçiliğe karşı olan Kemalist reformlar, yeni kuşaklara, onların geçmişleri arasında tam bir kopukluk yarattıkları için, Ulu Önder sağlığında iki büyük bilimsel araştırma merkezi kurmuştur. Bunlar TTK (Türk Tarih Kurumu) ve TDK (Türk Dil Kurumu) dır. Bu ideoloji yepyeni kültür temellerinden yola çıkarak girişilecek bir yenileme hareketi olmuştur. Mustafa Kemal tarafından oluşturulup geliştirilen ve ‘‘Kemalist Devrimler’’ adı verilen bu siyasal ve kültürel reformlar uzun vadeli geniş bir devrimci panoramanın ilk denemelerini meydana getirmiştir. Bu reformlar, daha derin sosyo-ekonomik değişimlerin yapılabilmesi yolunu açmıştır. Bunlar, halk kütlelerinin geleceğe umut ve güvenle bakabilmelerini sağlayacak yeni görüş açıları oluşturmuşlardır¹⁰².

Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi çevrenin genel bilgisini yükseltmek için çalışmalar yapar ve halkın yurt sevgisi ve vatandaşlık duygusunu artıracak konuşmalar ve konferanslar düzenlemiştir. Halkı ilgilendirecek ve halka faydalı olacak ayrıntılara daha çok yer vermesi gerektiğine inanılmıştır¹⁰³.

Bağımsız bir Millet'in dilinin, tarihinin ve edebiyatının yabancı unsurların tesir ve istilasından en fazla korunması gerekirken, sürekli taarruzlara uğraması ve onun etkisi altında kalması o millet'in bu alanda yapması gereken büyük sorumluluklarının olduğu anlamına gelmektedir. Bu yönde yapılması gereken büyük çalışmaların önemine dikkat çekmektedir¹⁰⁴.

Halkevleri'ne dil, tarih ve edebiyat alanında verilen en önemli görev, Türk dilinin halk dilinde yaşayan yazı dilinde kullanılmayan kelimeleri, terimleri ve eski ulusal masalları ve atasözlerini araştırıp toplamak olmuştur. Türk dili, tarihi ve edebiyatına ilişkin çalışmaları Halkevi dergileri aracılığıyla yayınlamak ve çıkan sonuçları geniş halk kitlelerine anlatmak ve benimsetmek bu şubenin görevleri arasında tutulmuştur. Şube, yeni nesiller arasında ilim ve edebiyat alanlarında özel bir

¹⁰²Boratav, a.g.m., s. 26.

¹⁰³CHP Halkevleri Öğreneği..., s. 10.

¹⁰⁴Toksoy, a.g.e., s. 50.

yeteneği olanları keşfeder ve onlara yardımcı olarak kişilerin gelişmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır¹⁰⁵.

Yabancı dillerden Türkçeye yerleşen sözcüklerin yerine Halk dilinde yaşayan öz Türkçe söz ve deyimleri resmi yazılarda dikkatli bir şekilde kullanılarak yayılmasını ve bu şekilde öz Türkçenin gelişmesine katkı sağlamak, İlim, sanat ve edebiyat alanlarında ünlü Türk büyüklerini anmak ve milletin onlara karşı duyduğu saygıyı belirtmek için törenler düzenlemek şubenin görevleri arasındadır.

Halkevi dergilerini dil edebiyat şubesi çıkarmakla görevlidir. Halkevleri'nin matbaa kurma yetkisi olmadığı için dergi, broşür, kitap vb. Halkevi yayınlarını piyasada bu iş ile uğraşan yerlerde gerçekleştirmişlerdir¹⁰⁶.

Halkevleri bu şubeler vasıtası ile Türk Halk Edebiyatı ve Türk Folkloruna dair bütün Anadolu'ya yayılan geniş bir tarama ve derleme faaliyetini de gerçekleştirmiştir. Araştırmalar ve tarama derleme çalışmaları sonucunda halk oyunları, halk destanları, masal, hikâye ve türküleri, halk inanışlarını, gelenek ve görenekleri konusunda birçok malzeme derlenmiş, eski halk şairlerinin hayat ve eserlerine dair birçok eser ve makale yayınlanmış, yeni halk şairleri tanıtılmıştır. Bundan başka Halkevleri bir şehrin yetiştirdiği şairleri ele alan kitaplar yayımlayarak birçok halk şairi hakkında orijinal bilgiler ortaya koymuşlardır.

Halkevi dergileri edebiyatında ele alınan konular çevreye ait güzellikler ve konular, Anadolu coğrafyası, Anadolu insanı ve onun kültürel değerleridir. Bu dönem şiir, hikâye ve piyeslerde çevreye ait konulardan sonra en fazla işlenen konulardan birisi de Milli Mücadelenin işlenmesi olmuştur. Özellikle piyeslerin önemli bir kısmında Milli Mücadelenin çeşitli yönleri ve başta Atatürk ve İnönü olmak üzere inkılâp kahramanlarının yaptıkları destanî bir hava içinde ele alınarak işlenmiştir. Halkevleri aracılığıyla bu yıllarda verilen eserler Türk Edebiyatının çeşitlilik ve zenginliğini artırmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Türk Edebiyatı büyük ölçüde Türk toplumuyla ve kültürüyle bütünleşmiş, halka arasındaki mesafeyi büyük ölçüde

¹⁰⁵ **CHP Halkevleri Öğreneği...**, s. 10-11; Şubede profesör, doçent ve yeterli donanıma sahip bazı Halkevi üyeleri tarafından konferanslar verilir. Konferansı yapacak olan kişi konferansı yapmadan önce konferans metnini yazılı olarak Halkevi Başkanına vermek zorundadır. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, "Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 15, S. 2, Erzurum, 2011, s. 189.

¹⁰⁶ **Halkevleri Çalışma Talimatnamesi...**, s. 6-9; 1940 yılında çıkarılan talimatnamede Dil, Edebiyat Tarih Şubesi, Dil ve Edebiyat Şubesi olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: **CHF Halkevleri Talimatnamesi...**, s. 4; **Halkevleri Çalışma Talimatnamesi...**, s. 5-29.

kapatmış, Anadolu halkını ve coğrafyasını daha yakından tanıma ve ifade etme imkânı olmuştur. Ülke çapında şairler tanınmıştır. Yaşar Kemal, İlhan Berk, Necati Cumalı bunlardan sadece birkaçıdır¹⁰⁷.

Dil ve Edebiyat Şubesi yaptığı bu çalışmalar açısından TDK'nın bir kolu gibi çalışmalarını sürdürmüştür. Eski eserlerdeki Türkçe kelime ve tabirleri derleyerek gramer bakımından incelemelerde bulunmuş ve yaptığı bu çalışmaları monografi, sözlük, broşür, fiş vb. yayınlar ile yazılı hale getirmiştir. Anonim eserleri araştırmış, bölgelerindeki yer isimlerini inceleyerek yabancı isimlerin değiştirilmesini sağlamış ve halk dilinde yaşayan atasözlerini Türk diline kazandırmıştır. Halk arasında iletişimin sağlanması ve kaynaşmış bir toplum oluşması için Türkçenin bilinmediği bölgelerde Türkçe öğretme ve okuma yazma kursları açarak Türk dilinin yayılmasına ve gelişmesine katkıda bulunmuştur¹⁰⁸.

Dönemin Profesör'ü olan Remzi Oğuz Arık Tarih şubesi ile ilgili,

“Tarih, bütün bir topluluğun hafızası gibidir. İnsan bu hafızaya güvenmeli, onun yalan söylemeyeceğine inanmalıdır. Ancak bu güven, bu inanç ile insan, delillerinde, hükümlerinde korkusuz, hür kahraman olabilir. Doğru bir tarih sayesinde sosyal insan, toplulukların belirli bir alanda, belirli bir zamanda değiştiğini geliştirdiğini görebilir. İlerleme anlamında en önemli faktör, doğru, özlü bir tarih anlayışıdır. Tarih, sosyal insanlığı bütün gelişimi içinde bize tanıtılabilmek için gelenekler, metinler, tarih hikâyeleri, yazıtlar ve büyük anıtlara dayanabilir”. İfadeleri ile bu şubenin önemini anlatmaya çalışmıştır¹⁰⁹.

Mehmet Fuat Köprülü Halkevleri'nin tarih çalışmaları için;

“Halkevleri, milli ve mahalli tarih hakkında uzman kişiler ve âlimler tarafından meydana getirilmiş gerçekleri, basit ve derleyip toplama mahiyetinde yazıtlarla, tercümelerle, özet bir şekilde veya konferanslarla geniş halk kitlesine, aydınlara ve gençlere yaymak için gerek Avrupa'da ve gerekse Türkiye'de bu

¹⁰⁷ Ömer Faruk Huyugüzel, ‘Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Halkevleri'nin Rolü’, **Atatürk Yolu**, C. 6, S. 23, Ankara, 1999, s. 395-400.

¹⁰⁸ Aktaş, Özdemir, ‘**Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri**’, s. 190.

¹⁰⁹ Remzi Oğuz Arık, **Halkevleri'nde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu**, CHP Halkevleri Yayınlarından Kılavuz Kitapları XXI, Ankara, 1947, s. 11-12.

konulara ait değerli ve güvenilebilecek eserlerden yararlanılarak bu görev yerine getirilebilir’’¹¹⁰ şeklinde ifade etmiştir.

Halkevleri özellikle mahalli tarih hakkında, kendi bölgesinde yapacakları araştırmalar ile yeni vesikalar ve bilgiler elde edip, bunları ilmi şartlara uygun olarak yaymak suretiyle milli tarihimize büyük katkı sağlayabileceklerine inanmışlardır. Tarih bakımından önemli olan vesikalar, fermanlar, bilgiler vs. imkân olursa satın alınarak, imkân olmaz ise fotoğraf yolu ile buna da imkân yoksa hakkı ile okumak isteyen kişiler tarafından kopya ve kontrol edilerek Halkevi şubesinde muhafaza edilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Tarih araştırmaları için en önemli kaynaklardan biri de kitabelerdir. Halkevleri her şeyden önce kendi bölgelerinde ki kitabelerden kopyalarını almak suretiyle kitabeler arşivi oluşturarak halkın faydalanmasını için çalışmalar yapılması düşünülmüştür¹¹¹.

Tarih ve medeniyetimizi öğrenme yolu ile memleketin kabiliyet ve kudretini, özünde güvenme duygusunu sağlamaya, bu arada tarihi eserlerin toplanmasına, eski eserlerin tasnifine ve korunmalarına önem verileceği belirtilmiştir¹¹².

1.1.6.2. Güzel Sanatlar Şubesi

Dünyada hiçbir fikir ve inkılâp hareketi yoktur ki, gelişmesinde ve istikrarında güzel sanatların etkisinden uzak kalabilsin. İnsanlar fikirlerin, İnkılâpların bütün ilgisini daima güzel sanatlarda aramışlar, fikirlerini ve inkılâplarını güzel sanatlar aracılığıyla halka ulaştırmışlardır. Bu konuda İsmet İnönü düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: *‘‘İnkılâbın bütün bünyesini besleyip büyütecek, inkılâbı maksadına yetiştirecek, inkılâbın maksadındaki asaleti kitleler üzerinde müessir kılacak yegâne manevi kuvvet, Güzel Sanatlardır.’’¹¹³*

Cumhuriyetin amaçlarından bir tanesi halkın modernleşmesiydi. Bu amacı gerçekleştirmek için Halkevleri’ne büyük görev düşüyordu. Özellikle bu konu ile ilgili halka ulaşmada Güzel Sanatlar Şubesi’nden büyük beklentiler vardı.

¹¹⁰ M. Fuad Köprülü, ‘‘Halkevlerimizde Tarihi araştırmalar Nasıl Yapılmalıdır’’, *Ülkü*, C. 13, S. 73, Ankara, 1939, s. 10-12.

¹¹¹ *A.g.m.*, s. 10-12.

¹¹² *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944*, Ankara 1945, s. 31.

¹¹³ Ferid Celal Güven, ‘‘Halkevleri ve Güzel Sanatlar’’, *Ülkü*, C. 13, S. 73, Ankara, 1939, s. 13.

Batılılaşmak hedef olarak belirlenmişti. Şube de bu doğrultuda faaliyetlerde bulunmuş, üzerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışmıştır¹¹⁴.

Türk devletinin modern sanatlara bakış açısı halka yansıtılmış ve halkın bu sanatlara karşı ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. Güzel sanatlar Şubesi çalışmalarında Türk kültürünün kendine has sanat unsurlarına yer vermiştir. Resim, plastik sanatlarının yanı sıra, folklor ve halk müziği unsurları da ihmal edilmemiştir. Halkevleri'nde piyano, keman, mandolin kursları verilirken, aynı zamanda Türk kültürüne ait saz kursları da düzenlenmiştir¹¹⁵.

Güzel Sanatlar Şubesi müzik, resim, heykel, mimari, tezyini sanatlar gibi alanlarda çalışmalar yapmıştır. Bu şube, Amatör veya profesyonel seviyede çalışanları bir arada toplamış ve yetenekli kişileri koruyarak bu kişilerin gelişmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Müsamere programlarının müzik çalışmalarını yapmış ve halkın müzik zevkini geliştirmek için faaliyetlerde bulunmuştur. Halkevleri müzik çalışmalarında esas olarak milli ruhun derinliklerinde zengin bir hazine olarak yaşayan halk türkülerini batı tekniği ile işleyerek gelecek bestekârlar için, sadakat ve itina ile toplamak ve saklamakla beraber yeni Türk müziğini meydana getirirken bir taraftan da kulakları ve zevkleri çok sesli müziğe alıştırmak ve ısındırmak, bunun için de fırsatlardan istifade ederek batı müziğini halka dinletmek şubenin görevleri arasında sayılmıştır. Batı müziği çalışmaları yaparken koro, bando, orkestra, radyo ve gramofon gibi vasıtalarından istifade etmek amaçlanmıştır. Halkın milli marşları ve yerel şarkıları öğrenmesine yardım etmek özellikle köylerde ve oymaklarda söylenen halk türkülerinin tespiti ve bunların orijinal haline zarar gelmeyecek şekilde derlenip halka kazandırılması ve bunların ulusal günler ve Halkevleri müsamerelerinde söylenmesini sağlamak şubenin görevleri arasında sayılmaktadır¹¹⁶.

Yerli ve milli danslar aslı kıyafet, saz, türkü ve edaları ile teşvik edilmeli, bunlara müsamerelerde yer verilerek özellikle de kadınlı ve erkekli beraber oynananları tercih edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Resim sergileri açmak, imkân bulduğu takdirde atölyeler kurmak veya mevcut atölyeleri takviye etmek sureti ile heykeltıraşlığı ve süsleme sanatını teşvik etmek şube çalışmaları arasındadır.

¹¹⁴ Aktaş, Özdemir, “**Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri**”, s. 191.

¹¹⁵ Murat Küçükuşurlu, Mehmet Okur, **Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2007, s. 20-21.

¹¹⁶ **Halkevleri Çalışma Talimatnamesi...**, s. 10-12.

Halkevleri ayrıca amatör fotoğrafçılığı teşvik için sergiler açarak halkın fotoğraf sanatına ilgisini artırmaya çalışmıştır¹¹⁷.

Yapılan bütün bu faaliyetlerde sanat anlayışını bütün ülkeye yaymak, ülkenin herhangi bir köşesinde, şehrinde, kasabasındaki genç yeteneklere ve bunların keşfedilmesine sebep olmak temel hedef olarak kabul edilmiş ve sanatı halka benimsetmek ve sanatı bir lüks olmaktan çıkartarak halka yaymak için çalışılmıştır. Türkiye'nin ilk bale ve ilk dans gösterileri Halkevleri'nde sahnelenmiştir. İlk balet olan Orhan Esenil, Eminönü Halkevi'nde yetişmiştir. Yine Eminönü Halkevi'nden, Münir Özkul, Renan Fosforoğlu, Sadri Alışık yetişmiştir¹¹⁸.

1.1.6.3. Temsil Şubesi

Bu şube yaptığı tiyatro gösterileriyle halkı hem eğlendiriyor, hem de halkın kültür seviyesini artırmaya çalışıyordu. Bu şubenin temsil çalışmaları arasında batı kültüründen alınan tiyatro eserleri bulunduğu gibi, Türk kültürüne ait ve yerel unsurları içinde bulunduran örneklerde yer alıyordu. Bu tür çalışmalar yapılırken, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik durumun halka yansıtılmasına dikkat edilmiştir. Çünkü o dönemin şartlarına bakıldığı zaman imkânlar dahilinde en etkili öğretim yolu görsel olarak yapılan çalışmalar olmuştur. Örneğin II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin yaşadığı ekonomik sıkıntıları ortaya koymak için ve halkı tutumlu olmaya teşvik etmek için bazı öğretici oyunlar sergilenmiştir. Temsil şubelerinin yürüttüğü faaliyetler, o tarihe kadar bu tür etkinliklere yabancı olan Halk için yeni bir çığır açmıştır. Çünkü Halkın bu kadar geniş ölçüde ve yoğun bir şekilde tiyatro ile tanışması, bu şube sayesinde olmuştur¹¹⁹.

Bu şubenin önemini Dr. Reşit Galip Halkevleri açılışında şöyle dile getirmiştir:

‘Halkevleri Temsil şubelerini bu teşkilatın en mühim vazife cihazlarından biri sayıyoruz. Halkevi sahnesi, bir milli kültür mektebi olacaktır. Orada çalışan milli müdafaa için emek veren mücahitler sayılacaklardır. Memleketimizde kitap, gazete, mecmua gibi neşir vasıtalarının yayılış sınırları maalesef henüz pek dar bulunuyor, nutuklar konferanslar ise bilirsiniz ki çok daha mütevazi nispetlerde muhatap

¹¹⁷ A.g.e., s. 12-13.

¹¹⁸ Toksoy, a.g.e., s. 51-52.

¹¹⁹ Küçükuşurlu, Okur, a.g.e., s. 23.

bulunuyor. Ankara’da beş gün zarfında 6000 bin kişinin dinlediği Akın Temsili verilmesinden edindiğimiz tecrübe göstermiştir ki, her zaman için ve her halde daha birçok zaman için, fakat bilhassa bugün için memleketimizde en iyi, en güzel ve en faydalı neşir vasıtası temsildir. Önümüzde ki yılda vilayetlerle büyük kazalarda 100 Halkevi kurabileceğimizi kabul edersek, aynı piyesin her Halkevi’nde mükerrer temsillerinin ortalama olarak 2000 kişi tarafından görülmeyecek bir fikrin bir tezin 3 ve 4 gün içinde 200.000 vatandaşa yormadan sıkmadan en cazip şekilde yapabileceği anlaşılır... Bu hesap Temsil Şubelerine verilecek ehemmiyetin ne kadar doğru ve yerinde olacağını gösterir’,¹²⁰.

Milli birlik ve beraberliğin oluşturulması ve halkın kültürel ve tarihi değerleri benimsemesi için Halkevi’nde sahnelenen oyunlar, milli tezleri müdafaa eden konulardaki piyesler olmuştur. Temsil konuları, genel Türk tarihi ile milli mücadele’nin her biri, bir millete edebiyat, şeref ve iftihar sermayesi olabilecek sayısız alanları Türk’ün güzel ahlakı, yüksek faziletleri, Türk’ün ruhundaki maddi ve manevi sonsuz kudretler gibi kaynaklardan alınmıştır. Geleneksel değerler işleyen ulusal piyeslerle halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır¹²¹.

Tek parti yönetimi sırasında siyasal temsile ve milli piyeslere çok fazla önem verilmiştir. Halkevleri Çalışma Talimatnamesinde şubenin amaçları kısaca şöyledir:

- a) Halkevleri’nde belirli bir hareketlilik, canlılık kazandırmak,
- b) Şehir ve Kasabaların tiyatro ihtiyaçlarını karşılamak,
- c) Gençleri güzel konuşmaya teşvik etmek,
- d) Yetenekli kişilerin kendilerini göstermelerine imkân vermek,
- e) Yetenekli konuşmacılar yetiştirmek,
- f) Kukla-Karagöz oyunlarını Halk eğitimine sunmak,
- g) Sahnesi olmayan yerlerde özellikle köylerde temsil faaliyetlerini teşvik etmek,
- h) Sinema faaliyetleri ile halkın fikir ve zevkini yükseltmek amaçlanmıştır¹²².
- i) Halkevi profesyonel aktör yetiştirmek için değil üyelerine tiyatro eğitimi vermek için açılmıştır,

¹²⁰ Halkevleri’nin Doğuşu Açılışının İlk Haftası..., s. 13.

¹²¹ Toksoy, a.g.e., s. 52.

¹²² Halkevleri Çalışma Talimatnamesi..., s. 13-15.

- j) Halkevi'nin tiyatro işindeki asıl görevi üyelerine milli tiyatro kültürünü aşılamaktır,
- k) Halkevi'nin görevi gençleri sosyal çevreye hazırlamaktır. Tiyatro okulları, konservatuarlar gibi uzman aktör yetiştirmek değil, milli kültürüne bağlı olgunlaşan bireyler yetiştirmektir,
- l) Burası seçkinlerin, olgunların gösteri yeri değil, acemilerin emekleme çabalama yeridir. Piyenin başarısından önce aktörlerin cesaretini, teşebbüsünü, yaratıcılığını kamçulamak şubenin görevleri arasındadır¹²³.

Halkevleri'nin Tiyatro ve Temaşa bölümü Halkevleri'nin Tiyatro faaliyetleriyle yetkili olan merciidir. Bu bölümün görevleri:

- 1) Halkevleri repertuarı için piyes seçmek ve kabul edilen piyesleri bastırıp Halkevleri'ne göndermek,
- 2) Halkevleri'ne teftişte bulunarak Temsil şubelerinin çalışmalarını değerlendirmek, şubenin sorunlarına çözüm üretmek,
- 3) Halkevleri'nden temsil ile ilgili konularda gelen yazışmaları cevaplamak, görevleri arasında sayılmıştır.

Bu şubede çalışanlar mesleği tiyatroculuk olmayan amatör kişilerdi ve gönüllü olarak bu işi yapıyorlardı. Temsil şubesinin sahne işlerinin yürütülmesi için şube üyelerinin yeteneğine göre rejisör, suflör, kondüvit, sahne müdürü, gardırop memuru, ressam ve dekoratör, elektrikçi, perdecı ve marangoz seçiliyordu. Halkevi başkanlığı çalışmaları daha verimli hale getirebilmek için bu alanlarda profesyonel olan bir kişi ücret karşılığında temsil şubelerinde işe alınmıştır¹²⁴.

1.1.6.4. Spor Şubesi

Halkevleri salonları, alınan karar doğrultusunda her yıl Parti Genel Sekreterliği tarafından ayrılacak tahsisat ile Jimnastik aletleri, güreş minderleri, eskrim ve boks malzemeleri ve diğer spor ve beden terbiyesi vasıtaları ile donatılması kararlaştırılmıştır¹²⁵.

¹²³ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 125-126.

¹²⁴ Hamdiye Algan, **Halkevleri'nde İnkılâp Temsilleri (1932-1951)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2011, s. 38-39.

¹²⁵ **Halkevleri Çalışma Talimatnamesi...**, s. 16-17.

Halkevleri kendi üyelerine ve isteyenlere kapalı veya açık spor salonlarında, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile ortak olarak düzenlenecek olan programlara göre Jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli danslar gibi beden terbiyesini yaptırma yetkisi verilmiştir. Dersler, spor komitelerinde çalışan kişiler veya bölgede bulunan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün antrenör ve eğitmeni bulunan yerlerde o kişiler tarafından verilmesi kararı alınmıştır. Halkevleri bisikleti olan gençler arasında müsabakalar düzenler ve halkı bisiklet sahibi olmaya teşvik etmek için çalışmalar yapması belirtilmiştir. Memleketi tanımak ve tanıtmak bakımından gruplar halinde geziler düzenlenir ve gezilen yerlerde tarihe, arkeolojiye, halk bilgisine, sosyolojiye vb. unsurlara ait araştırmalar yapılması belirtilmiştir¹²⁶.

Spora yardım ve sporu teşvik etmek Halkevleri'nin üzerine aldığı önemli bir görev olmuştur. Spor, vücuda gerekli faaliyeti zevk, eğlence ve ilgi ile temin etme yolu olarak görülmüştür. Spor faaliyetlerinin Türk milletinin karakterine, gelenek ve göreneklerine ve maddi durumuna uygun olmasına dikkat edilmesi belirtilmiştir. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü Halkevleri spor faaliyetlerine spor kitabı ve yayınları bakımından ihtiyaçlarını karşılayacağı kararlaştırılmıştır. Spor faaliyetleri propagandası yeterince yapılması gerektiği belirtilmiştir. Sadece radyodan yapılan propagandanın yeterli olmayacağı dile getirilmiştir. Spor öğretmeni ve antrenör için genel direktörlüğün açacağı kurslara Halkevleri'nin de yetenekli kişileri göndermek görevleri arasında sayılmıştır. Her bölgede bir Halkevi spor sahası bulunması spor faaliyetlerinin sürekliliği ve sporun teşviki için son derece önemli görülmüştür. Spor faaliyetlerinin önemini anlatmak için konferanslar düzenlenmesi sporun gelişmesine katkı sağlayacağından bu tür faaliyetlere özen göstermesi dile getirilmiştir¹²⁷.

Yeni Türk Devleti'nin temel hedeflerinden birisi de, gençliğin eğitiminde beden eğitime ağırlık vermektir. Bu amaçla Cumhuriyetin ilk yıllarında spor faaliyetlerine çok önem verilmiş ve Halkevleri'nin açılışına kadar bu alanda önemli adımlar atılmıştır. Bu şube, sporun bilimsel temellere oturtulması ve planlı olarak yapılabilmesi için araştırma ve hazırlıklar yapması görevleri arasında sayılmıştır. Sporun ulusal karakterin kökleştirilmesi, toplumsal yapının sağlamlaştırılması, ülkeye sağlıklı, ahlaklı ve dürüst bireyler yetiştirilmesi bu şubenin görevleri arasındadır. Bu faaliyetler yürütülürken bölgenin coğrafi şartları da dikkate alınmıştır. Örneğin dağ

¹²⁶ A.g.e., s. 16-19.

¹²⁷ Nüzhet Abbas, "Halkevleri ve Memleket Spor", *Ülkü*, C. 13, S. 73, Ankara, 1939, s. 24-25.

sporlarına Erzurum, Bursa ve Kayseri Halkevleri'nde önem verilmiş ve buralarda çeşitli kayak müsabakaları düzenlenmiştir. Kıyı şehirlerinde deniz sporları ön plana çıkmıştır. Büyük şehirlerde eskrim, boks, tenis, jimnastik gibi daha modern sporlara ağırlık verilmiştir. Güreş, cirit, avcılık gibi geleneksel sporların unutulmaması ve daha modern bir hale getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır¹²⁸.

1.1.6.5. Sosyal Yardım Şubesi

Halkevleri'nin en önemli amaçlarından biri de sosyal yardımlaşmanın temini olduğu için Türk milletini kaynaşmış bir yapıya ulaştırmak için halkın birbirinin sevinç ve dertlerine ortak olmalarını aşılama, dertlilerin derdi üzerine eğilmenin ve yoksulları korumak örf ve adetlerimiz arasında bulunmaktadır. Halkevleri bu görevi sadece hayır diye yapmamış kutsal görev olarak benimsemiştir. Halkevleri, "*Türkün içtimaî kahramanlığı cömertliktir*" anlayışı ile Halkçılığın sadece edebiyatını değil aynı zamanda uygulamasını da yaparak, halkın ruh ve kafa selametini ve gelişmesini sağlarken beden sıhhatini ve vücut ihtiyaçlarını da dikkate almıştır¹²⁹.

Şubenin temel görevi Halkevi'nin bulunduğu bölgede yardıma muhtaç, kimsesiz kadınlar, çocuklar, malûller, düşkün ihtiyarlar ve hastalar gibi vatandaşlar hakkında halkın şefkat ve yardım duygularını uyandırmak ve yükseltmek olarak belirtilmiştir. Sosyal yardım müesseseleri yok ise kimsesizler yurdu, çocuk doğum ve bakım evleri, kreş, işçi tedavi ve talebe yurtları gibi sosyal yardım kurumlarının kurulmasını teşvik ederek bunlara yardım etmesi gerekliliği dile getirilmiştir. Sosyal Yardım şubesinin görevleri şunlardır:

- a) Kimsesiz okul çocuklarının elbise, yemek, yatmak ve bakımları ile önemli ölçüde ilgilenmek,
- b) Tedavi kurumlarında yatırılarak bakılması gerekli olan hastaların ihtiyaçlarını gidermek,
- c) Evlerinde yatan kimsesiz hastalara ve doğum yapan ihtiyaç sahibi kadınlara imkân sağlamak,
- d) Köylerden gelen tedaviye muhtaç çiftçilerin ve ailelerin şehirde konaklamalarını sağlamak ve tedavi ihtiyaçlarını gidermek,

¹²⁸ Çeçen, a.g.e., s. 125-126; Küçükuşurlu, Okur, a.g.e., s. 24-25; Zeyrek, a.g.e., s. 67; Toksoy, a.g.e., s. 53; Çavdar, a.g.e., s. 353.

¹²⁹ Halkevleri 1932-1935..., s. 82.

- e) İşsizlerin iş bulmalarına yardımcı olmak ve zaruret içinde kalmış vatandaşa yardımcı olmak,
- f) Çocukların dilenmelerini önlemek,
- g) Cezaevindeki muhtaçları gözetmek,
- h) Halkın sağlık bilgisini artıran konferanslar düzenlemek ve afişler yayınlayarak sağlığa yararlı filmler izletmek,
- i) İl merkezlerinde bulunan Halkevleri'nde parasız muayenehane açarak hastaları parasız olarak muayene ve tedavi etmek,
- j) Köylülerin bu imkânlardan yararlanması için Köycülük şubesi tarafından düzenlenen köy gezilerine doktorlar da katılarak halkın tedavi ihtiyaçlarını karşılamak,
- k) İhtiyaç sahiplerine ve fakir oldukları anlaşılan kişilere ilaçlarını ücretsiz temin etmek başlıca görevleri arasında sayılmıştır¹³⁰.

Çalışkan öğrencilere kitap, kıyafet, kalacak yer vb. konularda yardımda bulunularak öğrenimlerine katkı sağlanmıştır. Söz konusu dönemde en çok hissedilen eksikliklerden birisi ulus olma bilincinden yoksun olmaktır. Yapılan çalışmalarla bu eksikliğin giderilmesine çalışılmıştır¹³¹.

1.1.6.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Atatürk inkılâbı ve CHP prensipleri, her şeyden önce halkın düşünce yapısının ve belirli bir bilgi, görgü ve genel kültüre inandırılması esasına dayanarak çağdaş bireyler yetiştirmeyi hedeflemiştir. Cumhuriyet, gücünü halkın inancından ve şuurundan alacağını bilmiş ve bu yolu benimsemiştir. Yeni medeniyetin, çağdaşlık fikrinin anahtarı yabancı dillerin Türk gençliğine kısa zamanda öğretilmesi gerekli görülmüştür. Bunu yeni okulların, kursların yerine getirmesi beklenmiştir. İşte bu amaçlar ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak resmi ve gerekli çalışmalar başlatılarak Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesi faaliyet göstermeye başlamıştır¹³².

Halkın eğitim seviyesinin ve okur-yazarlık düzeyinin yükseltilmesine yönelik olarak kurulan bu şube, özellikle yeni Türk harflerinin halka öğretilmesi ve benimsetilmesinde önemli bir oynamıştır. Herhangi bir yaş ve sosyal ayrımcılık

¹³⁰ Halkevleri Çalışma Talimatnamesi..., s. 19-22.

¹³¹ Aktaş, Özdemir, "Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri", s. 196-197.

¹³² Halkevleri 1932-1935..., s. 94-96.

yapmadan çalışmalarını yürüten şube bu anlamda millet mekteplerinin kuruluş amacına benzer bir görev üstlenmiştir¹³³. Şubenin açacağı dershaneler ve kurslar önem bakımından Halkevleri Talimatnameleri'nde şöyle açıklanmaktadır:

- a) Türkçe okuyup yazma kursları,
- b) Fizik, Kimya gibi müspet ilimlerin herkesin bilmesi gereken kısımların uygulama ile, dikiş, nakış, ütü, şapkacılık, çiçekçilik, imkanlara göre muhasebe, bağcılık, arıcılık, motor ve elektrik gibi pratik hayatta lazım olan kurslar, pratik hayatı öğretmek gibi kişisel gelişime yönelik girişimlerini yakından ve sağlam ilgi ile takip ederek istenilen şekilde çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek,
- c) Yetenekli öğretici bulunursa yabancı dil kursları,
- d) Halkevleri'nde, bu bilgi kurumlarından imkânı olursa hepsi, olmazsa birkaçı açılacaktır. Ders ve kurslarda vatandaşların fikri düzey ve öğrenim derecelerine göre okumak, yazmak, Tarih ve yurt bilgisi, sosyal bilgiler, yabancı dil, hesap tutma usulü ve daktilo gibi hayatta faydalı olacak dersleri öğretici şekilde vermek,
- e) Halkevleri'nde açılacak dersane ve kursların öğreticilerinin gönüllü olmasını sağlamak,
- f) Halkevleri binaları elverişli olmazsa dersane ve kursları uygun olan başka yerde açmak,
- g) Halk dershanelerinde yetişen her devre mezunlarının diplomaları Halkevi üyelerinin katılımıyla adlarına düzenlenen bir toplantıda törenle verilmesi kararlaştırılmıştır¹³⁴.

Kursların genellikle aydınlar ve gönüllü üyeler tarafından verildiği görülmektedir. Bu sayede Halkevleri'nin açılışında amaçlanan hem halkı geliştirmek, bilgili hale getirmek hem de aydın-halk kaynaşmasına katkıda bulunulmuştur¹³⁵. Şube ceza evindeki mahkûmları da unutmayarak onlar için ilkokul ve ortaokul bitirme kursları açmıştır. Bu kurslar sayesinde hem aydınlar ile halkın hem de Halkevleri ile halkın kaynaşması sağlanmaya çalışılmıştır.

¹³³ Toksoy, a.g.e., s. 55; Zeyrek, a.g.e., s. 70; Küçükkuşurlu, Okur, a.g.e., s. 18; **CHP Halkevleri Öğreneği...**, s. 15.

¹³⁴ **CHF Halkevleri Talimatnamesi...**, s. 10-11; **CHP Halkevleri Öğreneği...**, s. 15-16; **Halkevleri Çalışma Talimatnamesi...**, s. 22-24.

¹³⁵ Aktaş, Özdemir, "Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri", s. 198.

1.1.6.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi

Halkevleri'nin en önemli görevlerinden bir tanesi de kültür ve inkılâbın prensiplerini geniş halk kitlelerinin benimsemesini sağlayarak halka okuma zevki aşılmasıdır. Halkevleri bu görevi Kütüphane ve Yayın şubesi aracılığı ile yapmıştır. Her Halkevi yakın köy ve mahallelerden başlayarak köy öğretmen ve eğitimcileri ile bu görevi yapmaya çalışmıştır. Zaten bir bölgede Halkevi açılması için bu şubenin ya da bir okuma salonunun bulunması zorunlu kılınmıştır¹³⁶. Halkevleri 1932-1935 adlı eserde bir kütüphanenin, okuma odasının bir Halkevi'ne, şehre, köye, buğday ambarı, harman yeri, su arıkları kadar gerekli bir şey olduğu vurgulanmaktadır. İsmet İnönü bu şubenin önemini şu sözleri ile ifade etmiştir:

*‘Halkevleri, memleketin ekonomik ve kültürel yaşayışında, her bakımından, tarla ekmekten büyük bir fabrikayı işletmeye kadar bütün işlerde iyi hazırlanmış özel bir bilgiye ihtiyaç olduğunu inanmayı yaymalıdır. Okuma hevesini çoğaltma Halkevleri'nin başlıca işlerindedir’*¹³⁷.

Halkevleri içinde vatandaşların kolayca faydalanabilecekleri kütüphaneler oluşturulmuştur. Çünkü o dönemde özellikle taşradaki kütüphane ve kitap sayısı yok denecek kadar az idi. Halkın okuma ihtiyacını gidermeye yönelik çok önemli bir görev üstlenen bu şube, bu bağlamda CHP Genel Merkezi'nin desteğini almıştır. Özellikle merkezden temin edilen Türk kültürüne ve tarihine ait kitaplar ile yeni Türk devletinin temel ideolojisini yansıtan ve başta Mustafa Kemal'in Nutuk, söylev ve demeçleri olmak üzere devlet yöneticilerinin yaptığı konuşmaları içeren eserler bütün Halkevi kütüphanelerinde bulundurulmuştur. Taşra halkının ulaşamadığı eserler Halkevi aracılığı ile temin edilmiştir¹³⁸.

Kütüphaneler halk bilgisinin ilerlemesinde ve halkın bilgi düzeyinin artırılmasında başlıca etken olmuştur. Kütüphane ve okuma odaları Halkevi İdare Heyeti tarafından belirlenen gün ve saatlerde halka açık bulundurulmuştur. Halkevleri'nde hangi dergi ve gazetenin alınacağına komitenin teklifi ile idare heyeti karar vermiştir. Kitaplar gibi dergi ve gazetelerin de evlere ve hususi kişilere verilmesi, Halkevi'nden çıkması yasaktı. Kahvelerde, yerine göre uygun mevsim ve

¹³⁶ Uluğ İğdemir, **Halkevleri Kütüphaneleri İçin Rehber**, Matbaai Ebüzziya, İstanbul, 1939, s. 64.

¹³⁷ **Halkevleri 1932-1935...**, s. 104.

¹³⁸ Küçükkuşurlu, Okur, **a.g.e.**, s. 19-20.

zamanlarda birer okuma günü ayrılmaya özen gösterilmiştir. Böyle zamanlarda şubenin ayıracağı akıcı, diksiyonu güzel, okuma yeteneği iyi olan bir vatandaşa yüksek sesle okutulmuştur. Özellikle köy gezilerinde bu tür okumalara daha çok önem verilmesine dikkat edilmiştir. Halkevleri köyler için seyyar kütüphaneler oluşturmuştur. Halkevleri'nin bütün yayın işleri ile bu şube sorumlu idi. Köy ve şehirlerde Halkevleri'nin çıkardığı dergiler hariç, diğer bütün yayınlar halka ulaşması için ücretsiz olarak dağıtılmıştır¹³⁹.

Halkevi'nin bulunduğu şehir ve kasabada halka açık kütüphane bulunsa bile Halkevleri'nin kendi kütüphanelerini kurması zorunlu tutulmuştur. Şube ayrıca partinin yayın işlerinin de yardımcı bir kolu olarak çalışır ve telgraf, telefon, telsiz, radyo vb. konuşma ve aydınlatma araçlarından faydalanarak bu araçlarla veya özel genelgelerle halk arasında yayılması planlanan bilgilere geniş yayma alanı sağlamaya çalışarak partinin faaliyetlerine yardımcı olma görevlerini üstlenmiştir¹⁴⁰. Şubeden beklenen önemli bir görevde bağlı olduğu Halkevi'nin bulunduğu bölgenin kültürüne, tarihine, sağlık sorunlarına, tarım ve hayvancılık çalışmalarına ilişkin kitap, broşür ve dergi yayınlaması görevleri arasında sayılmıştır. Kısacası halkın kültür, bilgi seviyesini yükseltmek için yoğun bir mesai harcaması kararlaştırılmıştır¹⁴¹.

1.1.6.8. Köycülük Şubesi

Türk Nüfusunun önemli bir kısmı kırsal alanda yaşayan halkın ekonomisi o dönemde tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın en önemli hedeflerinden birisi köylüyü kalkındırmaktı. Bu hedef doğrultusunda bir taraftan köylünün geri kalmışlığını gidermek köylüyü modernleştirmek, üretim gücünü artırmak ve ekonomiye daha fazla katkıda bulunmasını sağlamak gerekirken, diğer taraftan üretici köylü ile tüketici şehirli arasındaki kopukluğu ve anlayış farklılığını gidermek gibi büyük ve zorlu bir görev bulunuyordu¹⁴². Nusret Köymen, köylü ile şehirli psikolojisini şu sözleri ile dile getirmiştir:

“Köylü ile şehirli arasında çok derin bir psikoloji farkı vardır. Köylü sezileriyle hareket eder ve söyler, şehirli düşünceleriyle hareket eder ve söyler. Bu itibarla şehirli ve köylünün dilleri, kelimeler birbirine benzese bile, ayrıdır; o

¹³⁹ Halkevleri Çalışma Talimatnamesi..., s.24-27.

¹⁴⁰ CHP Halkevleri Öğreneği..., s. 18.

¹⁴¹ Algan, a.g.t., s. 26.

¹⁴² Küçükuşurlu, Okur, a.g.e., s. 22.

dereceye kadar ki şehirle hiç teması olmayan bir köyün köylüsüyle, köyle teması olmamış bir şehirlinin ilk konuşmada birbirlerini anlamaları imkâna yakındır... Bu farkı gidermenin İmkânı yoktur. Yapılacak şey köycünün bu ciheti daima göz önünde tutarak ve bu farkı daima tetkik ederek bir köylü ile temas şahsiyeti edinmesidir...’’¹⁴³.

Köycülük ve halk eğitimi, Halkevleri'nin Atatürkçü karakterini yansıtan yanlarından biri ve önde gelenidir. Köye planlı, hazırlıklı, amaçlı girmek, köyü çalışma alanı yapmak, köylü ile birlikte çalışmak, tüm aydınların ve kuruluşların üzerinde duracakları önemli bir konu olarak görülmüştür. Köylerdeki sorunlar çözümlenmedikçe, ülke sorunlarına çözüm yolları bulmak, çağın gidişine ayak uydurmak, imkân ve fırsat eşitliğini gerçekleştirmek, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak, yoksulluğun pençesinden kurtulmanın çok zor olacağı biliniyordu. Bunun için köycülük ve halk eğitimi kollarının ilk yapmaları gereken görev, çalışacakları köylerin, ekonomik, sosyal ve kültürel durumlarını araştırmak şube görevlerinin başında gelmiştir. Köy kavranmadıkça onun toplumsal yapısı, taşıdığı özellikleri gereksinimleri ve olanakları bilinmedikçe yapılan çalışmalar başarısız olması kaçınılmazdır. Köycülük ve Halk eğitiminin görevleri sadece program yapmaktan ibaret değildir. Halk ile temas halinde olmak, sorunların halk ile birlikte tespit edilmesi, planlaştırılması, çözüm yollarının bulunması, örgütlenme ve iş birliği esasının belirlenmesi, yapılan çalışmaları izleme, kontrol ve değerlendirme tekniklerinin bilinmesi gibi birlikte çalışma esasına dayanmaktadır. Bu hizmetler bilinçli, dayanıklı, zorluklara katlanan, sabırlı ve ülkü sahibi gönüllerle yapıldıkça başarıya ulaşılacağı biliniyordu. Bilmek, bilinçlenmek, halktan yana istekli görünmek, halkla birlikte halk için çalışabilecek inanç ve ülkü gücüne de sahip olunması gereklidir. Ulu Önder'inde istediği bu ülkülere sahip, halk için çalışan bireylerin olmasıdır¹⁴⁴.

Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi köylüdür diyen Ulu Önder, köylüyü gerçek efendi konumuna getirmek için mücadele etmiş ve başlattığı çok yönlü faaliyetlerle köylünün aydınlatılması için çalışmıştır. Halkevleri'nin Köycülüğü, özellikle köylü ile şehirli, köylü ile aydın zümre arasında temas ve ilişkilerin

¹⁴³ Nusret Köymen, ‘‘Halkevleri köycülüğünün Daha Verimli Olması Hakkında Düşünceler’’, **Ülkü**, C. 13, S. 73, Ankara, 1939, s. 27.

¹⁴⁴ Şevket Gedikoğlu, ‘‘Halkevleri’nde Köycülük ve Halk Eğitimi’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 64, Ankara, 1972, s. 16-17.

artırılmasını sağlamaya çalışmıştır. Halkevleri bünyesinde çalışan aydınlar, seçecekleri ve benimseyecekleri alanlarda, Türklük ve kardeşlik şartları altında köylerin medeni, sıhhi, beğenilen ve fikri gelişimlerine katkıda bulunacaklardı. Köycülük şubesi çevredeki köylere geziler düzenleyerek ve onlara bilmediklerini öğretmek, ekonomik durumlarını iyileştirmek ve özellikle çocuklarına ve hastalarına bakmak ve baktırmak görevini üstlenmiştir. O dönemde 18 milyon kabul edilen ülke nüfusunun 12 milyonu köylerde yaşadığı hesaba katılarak bu kadar büyük bir nüfus potansiyelinin maddi durumlarının yaşayış tarzlarını iyileştirilmesi, Türk milletinin layık olduğu mertebeye getirilmesi milli bir borç olarak kabul edilmiştir¹⁴⁵.

Halkevleri Talimatname'lerinde bu şubenin görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Köycülük şubesinin asıl vazifesi köylerin sosyal, sıhhi, bedii gelişmelerine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularının kuvvetlenmesine çalışmak,
- b) Şube, yakın köyleri imkân olduğu kadar Halkevleri müsamerelerine ve Halkevi üyelerine de uygun mevsimlerde köylerde hazırlanacak kır bayramlarına çağırarak suretiyle sevgi ve anlaşma imkânlarını hazırlar,
- c) Halkevleri mensupları yakın köylere düzenleyecekleri gezilerde köylüye yük olmayacak ve onlara masraf ettirmeyecek,
- d) Halkevi'nin Dershane ve Kurslar şubesi ile çalışma birliği içinde köylülere imkânlar dahilinde okuma yazma öğretmek ve hastalarını tedavi etmek,
- e) Şube, düşkün köylü ve şehir aile ve öksüzlerini korumaya ve bunların şehirde takibi güç veya imkânsız resmi işlerini kolaylaştırmaya ve sonuçlandırmaya çalışmak,
- f) Şubenin köy öğretmenleri ve eğitmenleri ile iş birliği içinde onların daha verimli olmasına katkıda bulunmak,
- g) Düzenleyeceği seyyar sergilerle köylüye yerli ürünleri tanıtmayı ve onların görgü ve bilgi seviyelerini yükseltmeye çalışmak,
- h) Temsil şubesi ile işbirliği yaparak temsiller, karagöz, kukla, milli danslarla köylerde neşe ve eğlence ortamı oluşturmak şubenin görevleri arasında bulunmaktadır¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Toksoy, a.g.e., s. 56.

¹⁴⁶ CHP Halkevleri Öğreneği..., s. 18; Halkevleri Çalışma Talimatnamesi..., s. 27-29.

Şube sadece köy ve köylülerin gelişimi ile ilgilenmiyordu. Aynı zamanda gittiği köyler ile ilgili araştırmalarda yapmıştır. Köyün adının nerden geldiği, geçmişteki yaşantısı, eskiçağlara ait bulgular olup olmadığı köyde hangi tür hayvanlar beslendiği ve yapılan tarımın cinsi, miktarı gibi konularda da incelemelerde bulunmuştur. Ücra köşelerde Türkçe bilmeyen halka Türkçeyi de öğretmişlerdir. Köycülük şubesi çalışmaları sonucunda meydana getirilen monografiler de Halkevleri dergilerinde yayınlanmıştır. Yapılan köy gezileri hem köylüler hem de şehirliler için getiriler sağlamış, taraflar birbirlerinin hayatları ve yaşam tarzları ile ilgili bilgiler edinerek kaynaşmışlardır¹⁴⁷.

1.1.6.9. Müze ve Sergi Şubesi

İnsanın ilerleyebilmesi, medeniyet yaratabilmesi, yarattığını, bulduğunu toplamasında, gelecek nesillere aktarabilmesi sayesinde gerçekleşmektedir. Eğer insan sadece konuştuklarıyla kalsa ve sadece konuştuklarıyla öğrense, konuştuklarıyla hatırlasaydı geçmişlerin anlaşılması imkânsız olurdu. Eğer bildiklerimiz, yaptıklarımız bizler öldüğümüz zaman bizimle gömülseydi insanlığın her nesli işe yeniden başlamak zorunda kalacaktı. Bunun içindir ki medeniyetin, sanatın meydana gelmesi ancak birikmiş, biriktirilmiş olgular sayesinde olmaktadır. Müze fikrinin insanlık tarihi kadar eski olduğu söylemek yerinde olacaktır. İnsanın unutulmaya karşı durmayan savaşında müze olgusunun önemi büyüktür. Müzeler topluluğun yetişmesi için, insanlığın birbiri ile iletişim halinde olması için büyük aracı olarak da önem arz etmektedirler¹⁴⁸.

Müze grubu kendi alanındaki tarihi eser ve abidelerin incelenmesine ve korunmasına çalışacaktı. Kaybolup giden milli etnografya vesikalarını arayıp toplayacak, mahalli müzeler kurulmasına veya kurulmuş olanların zenginleştirilmesine katkıda bulunması görevleri arasında sayılmıştır. Sergi çalışmalarında ise her türlü tanıtım yapılacaktır. Bu alanda abidelerin korunması, Türk kültür tarihine karşı önemli bir görev olarak kabul edilmiş ve Halkevleri bu hazinenin gerçek koruyucuları olmuştur¹⁴⁹. Tarihi eserler, Türk milletinin insanlık tarihindeki büyük rolü olarak kabul edildiği için, Halkevleri bu tarihi eserler hakkında dikkatli olmaya özen göstermiş ve onları daha iyi korumayı amaçlamıştır.

¹⁴⁷ Aktaş, Özdemir, “Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri”, s. 200.

¹⁴⁸ Arık, a.g.e., s. 57-60.

¹⁴⁹ Toksoy, a.g.e., s. 58.

İmkânı varsa satın alma suretiyle tarihi değeri olan eski yazılar, kitap kapları, tezhipler, divanlar, minyatürler, çiniler, halılar ve nakışlar gibi ulusal kültür belgeleriyle eski ulusal kıyafetler, oyali yazmalar, eski kılıçlar, yatağanlar, tüfekler, tabancalar ve her türlü silahlar, sedef, altın, gümüş vb. her çeşit kakmalar ve oymalar gibi Türk etnografya belgelerini toplamaya çalışmak ve yerel müzelerin kurulup gelişmesine hizmet etmek müze kolunun görevleri arasında bulunmaktadır¹⁵⁰.

Sergi kolu gerek Halkevi bölgesinde gerek yurdun başka bölgelerinde bulunan resim yapanlar, heykelticiler, mimarlar, hattatlar, tezhipçiler gibi sanatçılar ile tanışarak, bu dallarda yapılan ürünlerin Halkevleri'ne temini için çalışmalar yaparlar. Çeşitli kulüplerde, kurumlarda, kahvehanelerde vb. yerlerde ulusal estetik zevkini yükseltecek izlenimlerin yer bulmasını ve ülkede hakiki sanatın yayılmasını sağlamaya çalışması gerekli kılınmıştır¹⁵¹.

Müzeler görsel malzemeler içerdikleri için Halkevleri'nin önemli bir unsuru olmuştur. Çünkü insanlar buralarda tarihi eserleri ve kalıntıları görüyorlar, geçmiş hakkında izlenim ediyorlardı.

Şubenin bir diğer çalışma alanı ise folklor çalışmalarıydı. 1932 yılında kapatılan Folklor Derneği çalışmalarını Halkevleri üstlenmişti. Halkevleri, folklorun gün yüzüne çıkmasına ve yerel folklorun tanınmasına vesile olmuştur. Dergilerde özellikle yerel folklor ile ilgili bilgiler yer almaktaydı¹⁵².

1.2. ATATÜRK DÖNEMİNDE HALKEVLERİ VE FAALİYETLERİ

Osmanlı devletinin son zamanlarında Türk toplumu, devlet olarak çöktüğü gibi zihinsel olarak da çökmüştür. Böyle bir toplumu hayata kavuşturmak için çok yoğun bir çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür. Her şeyden önce düşünce yapısının değişmesi gerekiyordu. Bu durumu tabiri caizse tedavi edecek önemli unsurların başında, düşünce yapısının ve işleyişinin değişmesi gerekiyordu buda devrimler ile gerçekleşecekti. Mustafa Kemal Atatürk'e gelene kadar, ne yazık ki devrimleri gerçekleştirebilecek kapasitede lider yetişmemiştir. Ulu Önder hasta bünyeye teşhisi koymuştu. İmkanlar dahilinde birçok devrim yapmıştır. Ancak devrimler Türk halkı tarafından benimsenmesi düşünüldüğü kadar kolay olmamıştır.

¹⁵⁰ CHP Halkevleri Öğreneği..., s. 19.

¹⁵¹ CHP Halkevleri Öğreneği..., s. 19.

¹⁵² Aktaş, Özdemir, "Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri", s. 202.

Halk devrimlerin getirdiği yeniliklere karşı çekimser kalıyordu. İşte Halkevleri Ulu Önder tarafından Türk milletini çağdaş seviyelere çıkarmak, devrimleri halk tabanına yaymak için kurulmuştur. Halkevleri Türk kültürünün temellerine uzanan ulusal bir örgüttür. Nitekim Halkevleri, devrimleri korumada, yaşatmada ve yaymada çok başarılı olmuştur. Halkevleri sporcu, kültürlü, sanatsever ve her düşünceye sahip bir gençlik yetişmesine çok önemli bir araç olmuştur¹⁵³.

Mustafa Kemal Paşa ‘‘Halkevleri ile vatandaşa kucak açılması bütün vatanda sosyal ve kültürel devrim yaptı’’ diyerek Halkevleri’ne olan inancını açıkça belirtmiştir¹⁵⁴. Halkevleri Kemalist devrim yıllarının ve devrim isteğinin eğitim ve kültür kurumu olmuştur. Bu kurumlar her iyi ve güzel şeyleri yapmaya hazırdı. Ulu Önder Halkevleri’nin önemini 29 Ekim 1933 tarihinde şu ifadeler ile dile getirmiştir

‘‘... Bizce zaman ölçüsü geçmiş yüzyılların gevşetici anlayışına göre değil, yüzyılımızın hız ve devim (hareket) kavramına göre düşünülmelidir. Geçen zamana oranla, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda daha büyük işler başaracağız...’’ bu düşünceler Halkevleri’nde gönülden kavranılmış ve gerçekleştirmek için yoğun bir mesai harcanmıştır¹⁵⁵.

Mustafa Kemal, Halkevleri aracılığı ile bir ulusal ideolojinin öncülüğünü yaparak halkın her alanda ilerlemesi için araştırmalar yapmıştır. Halkevleri, Kemalist ideolojinin yayılması için çok yönlü çalışmıştır. Ulu Önder, yapılan çalışmaların bu amaç ile aynı doğrultuda gerçekleşip gerçekleşmediğini görmek için, Halkevleri’ni ziyaret etmiştir. Özellikle Ankara Halkevi’ne önem vermiş ve Yabancı devlet adamlarını Ankara Halkevi’nde kabul etmiştir. Mustafa Kemal, devlet adamlarını Halkevi’ne gösterilere götürerek Türk kültürünü, Sanatını Halkevi aracılığı ile tanıtmıştır¹⁵⁶. Örneğin İran Şehinşahi Rıza Pehlevi’nin Türkiye ziyareti sırasında, Şah’ın şerefine yazılıp bestelenen Özsoy Operası, 19 Haziran 1934 yılında Ankara

¹⁵³ Hüseyin Yakış, ‘‘Atatürk Devrimleri Açısından Halkevleri’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 7, S. 76, Ankara, 1973, s. 9-11.

¹⁵⁴ Anıl Çeçen, ‘‘Halkevleri’nin Toplumsal Görevi’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 57, Ankara, 1971, s. 6.

¹⁵⁵ M. Rauf İnan, ‘‘Gazi’nin (Atatürk’ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası’’, **Bellekten**, C. 52, S. 204 Özel Sayı, Ankara, 1988, s. 906-907.

¹⁵⁶ Çeçen, **a.g.e.**, s. 135-136.

Halkevi'nde büyük bir başarı ile sergilenmiş; böylece Türk Operası'nın ilk örnekleri Halkevi'nde ortaya çıkmıştır¹⁵⁷.

Halkevleri'nin açıldığı yıl olan 1932'de açılan toplam Halkevi sayısı 34 olmuştur¹⁵⁸. Bu yıl Halkevleri açısından başlangıç yılı olduğu için yöneticisinden üyesine kadar herkes Halkevi fikrine kendisini alıştırmaya çalışmıştır. Alışma süreci olduğu için 1932 yılında açılan Halkevleri istenildiği düzeyde faaliyet gösterememiştir¹⁵⁹.

1933 yılında 21 Halkevi açılarak bu yıl itibarıyla açılan toplam Halkevi sayısı 55 olmuştur¹⁶⁰. 1933 yılı itibari ile Dil, Tarih ve Edebiyat şubesine devam eden kişi sayısı 1419'dur. Temsil Şubesinde çalışan üye sayısı 1433, Sosyal Yardım şubesinde 1233, spor şubesinde 2944, dil kursları açan Halk Dershanelerine kayıt olan kişi sayısı 2509, Köycülük Şubesi'ne devam edenler 2908, Müze Şubesi'nde çalışan kişi sayısı ise 1133'tür. 1933 yılı itibari ile Halkevleri'nde çalışan üye sayısı 18 bindir. Bunların 1392'si kadın kalanını ise erkekler oluşturmuştur¹⁶¹. 1933 yılında Halkevleri'nde, 1663 toplantı yapılmış, bu toplantılara 500.569 kişi katılmış, 915 konferans, 315 konser, 511 temsil sergilenmiş, 478,837 kişi izlemiştir. Kütüphanelerdeki kitap sayısı 60.000 civarında olmuş ve bu kitaplardan yararlanan kişi sayısı ise 150.000'e yaklaşmıştır¹⁶².

1934 yılında 25 Halkevi daha açılarak bu yıl itibarıyla açılan toplam Halkevi sayısı 80 olmuştur¹⁶³. Bu yıl içinde 1537 konferans, 402 konser, 511 temsil verilmiştir. 120 köy gezisi düzenlenmiştir. Konferans dinleyici sayısı 800 bine yaklaşmıştır. Halkevleri kütüphanelerindeki kitap sayısı 97 bin, okuyucu sayısı ise 428.000 kişi olmuştur¹⁶⁴.

¹⁵⁷ Küçüküçürlü, Okur, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁵⁸ Açılan Halkevi isimleri için ayrıca bkz: **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı...**, C. 1, s. 110.

¹⁵⁹ Uluskan, **a.g.e.**, s. 50; Çeçen, **a.g.e.**, s. 139.

¹⁶⁰ Açılan Halkevi isimlerinin detaylı bilgisi için bkz: **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatından Halkevleri'ni Alakadar Eden Kısım**, İkinci Kanun 1933'ten Haziran Nihayetine kadar, C. 2, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s. 13-15.

¹⁶¹ Uluskan, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁶² Algan, **a.g.t.**, s. 28; Uluskan, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁶³ Yeni açılan Halkevi isimleri için bkz: **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı**, İkinci Kanun 1939'dan 30 Haziran 1939 Tarihine kadar, C. 14, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940, s. 69.

¹⁶⁴ **Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda...**, s. 10.

1935 yılında 80 Halkevi'ne 23 Halkevi daha eklenerek bu yıl itibarıyla açılan Halkevi sayısı 103 olmuştur¹⁶⁵. Yapılan propaganda ve yürütülen çalışmalar sayesinde Halkevleri'ne katılım artmış ve halkın güveni kazanılmıştır. Bu yıl içinde Halkevleri'nin faaliyetlerine bakıldığında 782 gösteri düzenlenmiş ve bu gösterileri 294 bin kişi izlemiştir. 776 konser yapılmış ve konseri 137 bin kişi dinlemiştir. 636 film gösterilerek bu filmleri 296 bin kişi izlemiştir. Çeşitli konularda 1503 konferans verilmiş, bu konferanslara 322 bin kişi katılmıştır. 740 özel gece düzenlenmiş 233 bin kişi bu gecelere katılmıştır. 23 sergi açılmış ve bu sergileri 34 bin kişi ziyaret etmiştir. 36 yerli malı günü yapılmış ve 224 bin kişi bu günlere katılmıştır. 1867 spor faaliyetleri düzenlenmiş ve 48 bin kişi bu faaliyetlere katılmıştır. Düzenlenen 564 geziye 31 bin kişi, 495 köy gezisine ise 21 bin kişi katılmıştır. Yine bu yıl içinde düzenlenen 291 bayrama 624 bin kişi katılmıştır. 1370 eğlence gecesine ise katılan kişi sayısı 398 bin kişidir. Bu yıl içinde kitap sayısı 107 bine ulaşmış ve Halkevleri kitaplarından faydalanan kişi sayısı 625 bin kişi olmuştur. Halkevleri sosyal amaçlı toplantılara da ağırlık vermiş, 103 Halkevi bu yıl 35 bin kişinin katıldığı 360 kongre, 44 bin kişinin katıldığı 187 balo 28 bin kişinin geldiği 295 şölen 40 bin davetlinin bulunduğu 240 nikâh ve nişan töreni ve bin kişinin katıldığı 211 çaylı toplantı düzenlenmiştir¹⁶⁶.

Tablo 2. Halkevleri'ne Kayıtlı Üyelerin Şubelere Göre Dağılımı (1935)¹⁶⁷.

Şubeler	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi	600	3.418	4.018
Güzel Sanatlar Şubesi	747	5.081	5.828
Temsil Şubesi	716	4.258	4.974
Spor Şubesi	280	13.087	13.367
İçtimai Yardım Şubesi	1.103	6.741	7.814
Halk Dershaneleri ve kurslar Şubesi	403	2.936	3.339
Kütüphane ve Neşriyat Şubesi	382	2.952	3.334
Köycülük Şubesi	348	10.246	10.591
Müze ve Sergi Şubesi	133	1.257	1.390
Toplam	4.712	49.976	54.668

¹⁶⁵ Yeni açılan 23 Halkevi isimleri için bkz: Toksoy, **a.g.e.**, s. 43.

¹⁶⁶ Çeçen, **a.g.e.**, s. 152.

¹⁶⁷ Ali Nejat Ölçen, **Halkevleri'nin Yokedilişi**, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara, 1988, s. 22.

Halkevleri'nin göstermiş olduğu başarılarla paralel olarak 1936 yılında açılan Halkevi sayısı da artmıştır. Bu yıl yeni açılan 33 Halkevi ile birlikte toplam Halkevi sayısı 136 olmuştur¹⁶⁸. Halkevleri açılış yıl dönümünde konuşan Recep Peker, Halkevleri'nin önemli bir kesime ulaştığını ve Türk toplumunun Atatürk ülküsü çerçevesinde toplandığını belirtmiştir. Halkevleri çalışmalarının gelecek için umut vaat edici olduğunu dile getirmiştir. Dördüncü yıl dönümü nedeniyle Halkevi çalışmalarını yansıtan resim sergileri açılarak halkın ilgisi canlı tutulmaya çalışılmıştır. Kış aylarında Halkevleri daha çok kış sorunları ve sağlığı ile ilgili konferanslar düzenlemişlerdir. Ankara Halkevi, çok sesli programlarını artırmıştır. Bu yıl içinde Ankara Halkevi çalışmalarına 300 bin kişi katılmıştır¹⁶⁹.

Kurulduğu güne oranla sistemi, işleyişi gün geçtikçe gelişen Halkevleri, Kemalist ideolojiyi gerçekleştirmek için yoğun çalışma göstermiştir. 1937 yılında 31 Halkevi daha açılarak yönetimin hedeflerini gerçekleştirmek için çalışmalarını sürdürmüştür¹⁷⁰.

Atatürk Anadolu gezisine çıkarak gittiği yerlerde Halkevleri'ne uğramış ve çalışmaları yakından takip etmiştir. Halkevleri'ndeki çalışmaları görmekten mutluluk duyan Ulu Önder, Halkevi yöneticilerini kutlamış, onları destekleyen ve özendiren konuşmalar yaparak çalışmaların sürekliliğini sağlamak istemiştir. Nitekim Atatürk tarafından yapılan bu geziler Halkevi çalışanları için büyük moral kaynağı olmuş ve çalışmalarına hız katmıştır¹⁷¹.

Kuruluşunun altıncı yıldönümünde 42 Halkevi daha açılarak bu yıl itibarıyla ülke genelinde toplam Halkevi sayısı 209'a yükselmiş, üye sayısı ise 100 bini geçmiştir. Bu yıl içinde verilen konferans sayısı 3056, düzenlenen konser sayısı 1164, verilen temsil 1549 ve 179 sergi açılmıştır. Yapılan bu çalışmalara yaklaşık 7 milyon kişi katılmıştır. Kitaplıklardaki kitap sayısı 130 bini geçmiş ve bu kitaplardan yararlanan kişi sayısı iki milyona yaklaşmıştır. 1500'den fazla köy gezisi düzenlenmiştir. Halk dersaneleri sayısı ise 16 bini geçmiştir. Atatürk ilke ve inkılâplarının yayılması ve halk tarafından benimsenmesi için kurulan Halkevleri

¹⁶⁸ 1936 yılında açılan Halkevi isimleri için bkz: **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına...**, C. 14, s. 69.

¹⁶⁹ Çeçen, **a.g.e.**, s. 160-163.

¹⁷⁰ Bu yıl açılan 31 Halkevi isimleri için bkz: **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına...**, C. 14, s. 69.

¹⁷¹ Çeçen, **a.g.e.**, s. 164-165.

inkılâbın kültür kurumu olmuştur. Değişik halk kesiminden insanların Halkevleri'ne olan ilgisi gün geçtikçe artmıştır. Yetişmiş insanlar artık boş gezinmektense vakitlerini Halkevleri'nde geçirmeye başlamışlardır¹⁷².

Diğer şubelere nispeten Ankara Halkevi sahip olduğu konumu itibari ile ön plana çıkmış, örnek şube haline gelmiştir. Örneğin 1935 yılında Avcılık kolu kurulmuş ve Halkevi önünde bir sinema açılmıştır. Sinemanın bulunduğu mekândan her akşam ortalama 2-3 bin kişinin geçtiği raporlarda geçmektedir. Verilen bu bilgilere baktığımızda Halkevleri'nin toplumu ve halkın terbiyesini ilgilendiren her konu ile meşgul olduklarını göstermektedir. 1935 yılı itibariyle Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi konferanslarına devam etmiş, Güzel Sanatlar şubesi de öncelikle Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla genç ressamlar ve heykeltıraşların eserlerinden oluşan bir sergi açmıştır. Kültür Bakanlığının da katkıları ile açılan sergiyi gezen kişi sayısı on sekiz gün içinde on beş bini geçmiştir¹⁷³.

Halkevleri'nde verilen konser ve sergiler Türk sanatçıları ile sınırlı kalmamış aynı zamanda Dünyaca ünlü ressamlar, sanatçılar ve müzisyenlerde sanatlarını Türk halkıyla buluşturma imkânı bulmuşlardır. Örneğin Almanya'nın tanınmış müzisyenlerinden Prof. Grummer Viyolenseli iki konser vermiş, bu konseri dinlemeye bin beş yüz kişi gelmiştir. Yine Ankara Halkevi'nin en aktif olduğu alanlardan biri de Temsil koludur. Özellikle yeni sahnelenen piyesler büyük ilgi çekmiş, başta Atatürk olmak üzere devlet memurlarının da bu oyunları izlemeleri ilgiyi daha da artırmıştır. Tiyatro haricinde Halkevi salonlarında ve meydanlarda sinema filmlerinin de gösterimi yapılmış ve seyirci sayısı on binlere ulaşmıştır. Ankara Halkevi'nde Köycülük, Kütüphanecilik, Halk Dershaneleri, Sosyal Yardım gibi her alanda faaliyetler olmuştur. Bu çalışmalarla halka okuma yazma öğretilmesi, halk terbiyesi, halkın sanatla buluşması, yeni yeteneklerin keşfi, fakir çocukların okutulması, şehir ile köy arasındaki iletişimin artırılması gibi hedefler dikkate alınmıştır¹⁷⁴.

Halkevleri çalışmaları, Atatürk'ün çizdiği rotada ve prensiplerini belirlemeye çalıştığı kültür politikaları çerçevesi doğrultusunda yapılmıştır. Atatürk ilke ve inkılâplarının ve kültür politikalarının, en büyük yürütücüsü, takipçisi ve bunların

¹⁷² Çeçen, a.g.e., s. 166; Uluskan, a.g.e., s. 52.

¹⁷³ Uluskan, a.g.e., s. 52-55.

¹⁷⁴ Uluskan, a.g.e., s. 52-55.

halka ulaştırılmasındaki en önemli araçlarından biri olan Halkevleri, kurulduğu tarihten 1938 yılına kadar kayda değer bir gelişme göstermiş, hem şube sayılarında hem de yapılan çalışmalarda gözle görülür bir artış yaşanmıştır. 1932 yılında 34 olan Halkevi sayısı 1938 yılına gelindiğinde 209 olmuştur. Bu süre zarfından Ulu Önder, yakından takip ettiği Halkevleri'nin çalışmalarına büyük destek vermiş ve bu kurumun ülke çapında iyice örgütlenip arzu edilen düzeye gelmesi içinde yoğun mesai harcamıştır¹⁷⁵.

Tablo 3. Halkevleri'nin 1932-1938 Yılları Arasındaki Çalışmaları¹⁷⁶.

Yıl	Kadın üye	Erkek üye	Köy Gezisi	Ders ve Kurs	Sergi	Konferans	Konser	Temsil	Sinema	Halkevleri'nde Bulunan Kitap Sayısı	Okuyucu Sayısı	Halkevleri'nin Faaliyetlerine Katılanların Sayısı	Halkevi Sayısı
1932	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	34
1933	2629	32.629	---	---	---	915	373	611	---	59.444	149.949	500.569	55
1934	3893	45.922	---	---	---	1547	402	539	---	97.187	428.274	1.226.406	80
1935	4725	50.273	395	8.392	79	2243	776	782	636	106.551	624.727	2.355.322	103
1936	5198	69.230	1227	13.198	147	2829	1049	1330	713	122.809	874.656	4.311.667	136
1937	6005	98.325	1495	16.000	179	3056	1164	1549	910	129.362	1.590.000	6.642.000	167
1938	6215	130.320	1279	18.314	267	2727	1420	1703	1760	285.757	1.909.910	7.942.760	209

1.3. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİNDE HALKEVLERİ FAALİYETLERİ VE HALKODALARI'NIN AÇILIŞI

Mustafa Kemal'in ölümünden sonra TBMM İsmet İnönü'yü oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçmiştir¹⁷⁷. Milli Şef olarak yeni Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü Halkevleri'ni yakından izlemiş ve fırsat buldukça çalışmalarına katılmıştır. Halkevleri'nin siyasal bir kuruluş olmadığını dile getiren İnönü, Halkevleri, Türk devriminin sosyal ve kültürel örgütlenmesi olduğunu belirtmiştir. İsmet İnönü'nün

¹⁷⁵ A.g.e., s. 52-55.

¹⁷⁶ CHP 1939'da Halkevleri, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939, s. 28.

¹⁷⁷ Nurettin Güz, Tek Parti İdeolojinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1950), Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1995, s. 16.

Halkevleri için yaptığı konuşmalar Halkevleri'ne dağıtılarak düşünceleri birer yol gösterici olarak benimsenmiştir¹⁷⁸. Bu sözlerden bazıları şunlardır:

“Halkevleri’nde milli ve içtimaî hayatın temelleri terbiye suretinde, tedris suretinde, konuşma suretinde mütemadiyen kurulmalıdır, bunu iltizam ediyoruz.

CHPnin, Halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası bu vasıta ile ilim ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni en doğru malûmatı ortaya dökmektir.

Halkevleri’nde her toplanış, vatandaşın karakterini sağlamlaştırmak, yükseltmek, inceltip güzelleştirmek için yeni bir fırsat olmalıdır.

Halkevleri siyasi bir müessese değildir, sosyal ve kültürel kurumlardır...’’¹⁷⁹.

Memleketin en uzak ve ücra köşelerine kadar Kemalist Devrimlerin götürülerek halkın içine sindirip kökleştirmek, halkın irfan ve bilgi seviyelerini yükseltip ilerletmek için 1939 yılında 158 Halkevi daha açılmıştır. Bu yıl Halkevleri için yeni bir atılım döneminin başlangıcı olmuştur¹⁸⁰.

Halkevleri sayısı 1939 yılı itibariyle arttığı için gönderilen raporlar doğrultusunda Halkevleri faaliyetlerine ilişkin bilgilere baktığımız zaman bir bütünlük sağlanamadığı görülmektedir. Çünkü toplamı 367 olan Halkevleri'nin hepsi çalışma raporlarını göndermedikleri için bilgilerde kısıtlı kalmıştır. Çalışma raporlarını gönderen 201 Halkevi'nden edinildiği bilgiye göre 2835 konferans düzenlenmiş bu konferanslara 917.724 kişi katılmıştır. 12 değişik türde verilen çeşitli kurslara 34.672 kişi katılmış, 349.093 kitabı 2.030.761 kişi okumuş, 2.921 temsili 918.104 kişi izlemiş, 1.557 film gösterisini 615.206 kişi izlemiş, 1.241 konsere 362.685 kişi katılmış ve 104 çeşitli türde açılan sergiyi 618.352 kişi ziyaret etmiştir. İhtiyacı olanlara 38.112 TL. para yardımı, 102.297 Kg. gıda yardımı, 32.370 Kg. yakacak yardımı, 9.175 takım giyecek yardımı yapılmıştır. 23 Halkevi'nin de muayenehanesi bulunmaktadır. Köylere 1492 gezi yapılmıştır. Ayrıca 36.391 hasta da muayene edilmiştir. Halkevleri'nde 208 radyo, 13 amlifikatör, 76 hoparlör ve 101 bando

¹⁷⁸ Çeçen, a.g.e., s. 174.

¹⁷⁹ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 40-41.

¹⁸⁰ Bu yıl açılan 158 Halkevi isimleri için bkz: **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına...**, C. 14, s.53-57.

bulunmaktadır. Değişik nedenlerden dolayı bir yıl içinde Halkevleri'ne 8.133.829. kişi gelmiştir¹⁸¹.

İsmet İnönü, nutuklarında köy meselesinin önemine dikkat çeken konuşmalar yapmıştır. Halkevleri, Türk kültür ve medeniyetinin en önemli yapısını, asil Türk kanının kabiliyetlerini saklayan ve nüfuzumuzun büyük çoğunluğunu barındıran köylerinde üzerine düşen görevi büyük bir özveri ile yapacağına inanmıştır. Halkevleri'nin eskisinden daha büyük bir gayret ve daha yüksek bir heyecanla ve hamle ile milli şuur ve bu şuurun uğrunda çalışarak verilen istikamet doğrultusunda üzerine düşen görevi büyük bir özveri ile yerine getireceğini belirtmiştir¹⁸².

Halkevleri, köylere yeterince ulaşamayıp ve köylünün sorunlarına etkili bir şekilde cevap verememesi partiyi yeni kurumlar oluşturmaya yöneltmiştir. Köylerin içinde bulunduğu sorunların şehirlerden köycülük şubesinin köylere düzenlediği gezilerle çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Kemalist devrimin köylere kadar ulaşabilmesi için parti, 1939 kongresinde Halkevleri açmanın zor olduğu kırsal bölgelerde halkodaları açma kararı almıştır. 1939 parti tüzüğünde Halkevleri ve halkodaları açılmasını ve faaliyetlerini kararlaştırma ve düzenleme işlerini CHP Genel İdare Heyeti'nin görevleri arasında sayılmıştır. 1939 yılında halkodaları açılmaya başlanmış fakat resmi açılışlar 1940 yılında Halkevleri'nin kuruluş yıl dönümü olan 19 Şubat'ta yapılmış ve 1940 yılında 141 halkodası açılmıştır¹⁸³.

Halkodaları, Halkevleri'nin çekirdeği sayılırlar. Hizmet ve amaç bakımından aralarında fark yoktur. Aynı amaç uğrunda halkodaları daha az araçlarla daha dar yerlerde ve duruma göre yapacakları iş bölümleri içinde, Halkevleri ise daha geniş ve bol vasıtalı bölgelerde daha kapsamlı ve müstakil iş bölümlerine sahip olarak çalışmalarını yürütmüştür. Halkodaları'nın yapacakları işler çıkarılan talimatname doğrultusunda yürütülmüştür¹⁸⁴.

Talimatnameye göre Halkodaları, Halkevleri gibi CHP'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık prensipleri içinde çalışan kültür kurumlarıdır. Halkodaları, elaman, bina ve para bakımından Halkevi açılmayan yerlerde açılacağı belirtilmiştir. Bir yerde Halkodası açılabilmesi için

¹⁸¹ **Halkevleri 1940**, Ulusal Matbaa, Ankara, s. 19-20.

¹⁸² Ali, 'İsmet Paşa ve Halkevleri', s.403-404.

¹⁸³ Şimşek, a.g.e., s. 139.

¹⁸⁴ **CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942**, Alaeddin Kıral Basımevi, Ankara, s. 17.

orada en az 50 üyenin kaydedilmiş olması ve bir toplantı salonu ile bir okuma odası ve odayı idare edecek kadar bütçenin olması gerekmektedir. Eğer okuma odasının açılmasına imkân olmadığı yerlerde toplantı salonunun uygun bir yerine kitap dolabı konulmak şartıyla hem okuma odası hem de salon olarak kullanılması uygun görülmüştür. Açılmasına karar verilen Halkodaları, Halkevleri'nin yıldönümlerinde özel törenle açılması kararı alınmıştır. Halkodaları da Halkevleri gibi herkese açıktır. Her halkodasının 3-7 kişilik bir idare heyeti bulunur, Halkodası başkanlığı azaların kendi aralarında seçtikleri kişi tarafından yapılırdı. Halkodası İdare Heyeti en az 15 günde bir toplanması gerekli görülmüştür. Halkodalarından beklenen başlıca görevler şunlardır:

- a) Temiz bir toplantı salonu işletmek,
- b) Partinin göndereceği kitap, dergi ve gazetelerin okunması amacıyla bir okuma odası bulundurmak,
- c) Halkı ilgilendiren faydalı konularda konuşmalar, konferanslar düzenlemek,
- d) Halkodalarında belli günlerde halk türküleri söylenir, saz şairleri varsa onlar dinlenir, radyo varsa dinlenir eğer yoksa plaklardan istifade edilir,
- e) Halk danslarını teşvik etmek,
- f) Karagöz, kukla gibi oyunlardan ve bu odalar için yazılmış piyesler gösterilir,
- g) Yerli malı sergileri açmak,
- h) Güreş, cirit, gibi oyunlar ve avcılık, binicilik gibi sporlar düzenlemek ve bunları teşvik etmek,
- i) Ulusal bayramları ve diğer önemli günleri coşkuyla kutlamak ve halkın törenlere katılması için çalışmalar yapmak,
- j) Yoksullara ve yardıma ihtiyacı olanlara yardım etmek bu görevler arasında bulunmaktadır¹⁸⁵.

1940 yılında Halkevleri ve Halkodalarının açılışında konuşma yapan İsmet İnönü, ülkede Halkevleri'nin sekiz yıl içinde büyük hizmetler yaptığını, kısa sürede çok önemli işler başardığını, ülke aydınlarına verilen milli görevin yerine getirildiğini ifade ettikten sonra;

¹⁸⁵ **CHP Halkodaları Talimatnamesi**, Doğu Matbaası, Ankara, 1945, s. 1-5.

“Büyük Türk İnkulâbını milli benliğe sindirmek lazımdı, inkulâp en derin manasıyla bütün varlığımızı yeni bir hayata ve yeni bir yöne doğru götürüyordu... Milleti tek tek fertler halinden çıkararak onları görüş, anlayış ve yapıda bir birlik haline sokmak, onun iç varlığını inkişaf ettirmek ve benliğinin derinliklerinde kaynayan emsalsiz kıymetleri meydana çıkarmak vazifeydi... Sekiz senenin sonunda bizi gurur ve iftiharla konuşmaya sevk eden eser işte bu müşterek mal ve müşterek vasitanın feyizli ve sıcak havası içinde başarılmıştır. Vatan çocukları bu mukaddes vazifede kafalarını ve kollarını tek camia halinde birleştirdiler...” diyerek, o güne kadar yapılan çalışmaların genel değerlendirmesini yapmış ve olumlu sonuçlar alındığını dile getirmiştir¹⁸⁶.

1940 yılı Halkevleri çalışmalarına baktığımız zaman 4.533 konferansı 1.282.824 kişi dinlemiş, 897 konsere 263.532 kişi katılmış, 1.628 sinema filmini 768.559 kişi izlemiş, 1.979 temsile 805.414 kişi katılmış, 1.703 olan aile toplantılarına, nikâh, Nişan ve balo gibi toplantılara 300.405 kişi katılmış, 1.795 köy gezisine 153.173 kişi katılmış, 140 fotoğraf ve resim sergisini 586.484 kişi ziyaret etmiş, 27 yerli malı sergisine 135.150 kişi katılmış, çeşitli amaçlar için açılan 100 sergiyi 347.642 kişi gezmiş, 1.444 ulusal bayram ve törene 1.573.579 kişi katılmıştır. Halkevleri’nde bulunan 389.618 kitabı 1.046.842 kişi okumuştur. Yine ihtiyaç sahiplerine 33.983 lira para yardımı, 59.171 Kg yiyecek yardımı, 37.589 Kg yakacak yardımı, 37.393 takım giyecek yardımı ve çeşitli amaçlar için (ilaç vb.) 32.838 yardım yapılmıştır. Muayene hanesi olan 74 Halkevi’nde 44.596 hasta muayene edilmiş ve 11.668 ilaç temini yapılmıştır. Yapılan bu yardımların önemli kısmı okullardaki fakir çocuklara, fakir halkın ve mahkûmların okumalarına yapılmıştır¹⁸⁷.

Halkevi sayısı 379 olan 1941 yılında, 270 Halkevi’nde sosyal yardım kolu bulunuyordu. Hükümetin de desteği ile yardıma muhtaç olan halka, ilk olarak Halkevleri el uzatmıştır. Son bir yıl içinde Halkevleri yoksul vatandaşlara 60 ton yiyecek, 38 bin takım giyecek, 40 ton yakacak dağıtıp, 45 bin hastanın muayenesi yapılmıştır. 12 bin hastaya ilaç yardımı yapılmış, 33 bin kişiye de çeşitli nedenlerden dolayı yardım sağlanmıştır. 379 Halkevi’nden 317’i köycülük faaliyetlerinde bulunmuştur. Bir yıl içinde iki bine yakın köy gezisi düzenlenmiş ve bu gezilere 154 bin kişi katılmıştır. 240 yeni halk dershanesi açılmış 15 bine yakın vatandaş okuma

¹⁸⁶ Toksoy, a.g.e., s. 87.

¹⁸⁷ CHP Halkevleri ve Halkodaları’nın 1940 Çalışmaları, Ankara, 1941, s. 73-75.

yazma öğrenmiştir. Okuma yazmanın yanı sıra diğer sanat ve kültür alanlarında da kurslar verilmiş ve bu vesile ile çeşitli kurslardan faydalanan kişi sayısı 40 bine yaklaşmıştır¹⁸⁸.

1941-1942 yılında 183 Halkevi'nde verilen konferans sayısı 3.446, dinleyici sayısı 688.189 kişidir. 1942 yılında Halkevleri'nde yapılan tören sayısı 1370, bu törenlere ise 749.414 kişi katılmıştır. Bugüne kadar 70 Halkevi 500 cilde yakın kitap yayınlamıştır. Bu yıl içinde Halkevleri'nde 652 farklı piyes oynanmış, 514 film gösterilmiş, 195 müsamer ve 53 köy gezisinde piyesler gösterilmiş, bu gösterilere 753.404 kişi gelmiştir. Halkevleri muayenehanelerinde 28.495 kişi tedavi edilmiştir. 4.041 yoksul halkın ilacı ücretsiz temin edilmiştir. Çeşitli amaçlarla 211 toplantı yapılmış, 26.018 lira 99 kuruş toplanmıştır¹⁸⁹. Ayrıca, 1942 yılında Londra'da bir Halkevi açılmıştır. Bu Halkevi, Türkiye ve İngiltere'yi birbirlerine tanıtmak, iki ülke arasındaki kültürel bağları güçlendirmek ve Türkiye'den İngiltere'ye gelen Türk halkına gerekli konularda yardım etmek amacıyla kurulmuştur¹⁹⁰.

1943 yılında açılan yeni şubelerle birlikte toplam Halkevi sayısı 405'e ulaşmıştır. Halkevleri faaliyetlerine baktığımız zaman bu yıl içinde yapılan konuşma ve konferans sayısı 3.724, dinleyici sayısı ise 932.000'e yaklaşmıştır. 98'i resim olmak üzere toplam 169 sergi açılmıştır. 1942-1943 yıllarında Halkevleri ve Halkodaları kütüphaneleri için 230 türde toplam 55.147 eser alınmış ve bunlara 50.000 liraya yakın para harcanarak farklı Halkevleri ve Halkodalarına gönderilmiştir. Bu yılda geçen yıllar olduğu gibi muhtaç aile ve öğrencilere para, yiyecek, öğle yemeği, çamaşır, okul araç gereçleri, askerlere kışlık çorap ve eldiven, maddi durumu olmayanlara ücretsiz muayene ve ilaç tedavisi yapılmıştır¹⁹¹.

1944 yılında faaliyette olan 405 olan Halkevi'nin 330'unda kütüphane şubesi bulunmaktadır. Okuyucunun ilgisini sürekli kılmak ve artırmak için 450 türden oluşan eserler 87.500 kitap Halkevi ve Halkodalarına gönderilmiştir. Halkevleri'nde okuma yazma kurslarına hız verilmiş ve bunun sonuçları alınmıştır. Örneğin Diyarbakır, Konya, Siirt, Erzurum, Gaziantep, Antakya ve Ağrı Halkevleri bu konuda önemli çalışmalar yapmışlardır. Diyarbakır Halkevi değişik bölgelerde 21, Konya Halkevi 12,

¹⁸⁸ Çeçen, a.g.e., s. 195.

¹⁸⁹ **CHP Halkevleri ve Halkodaları'nın 1942 çalışmaları**, Ankara, 1943, s. 4-11.

¹⁹⁰ Hakan Yaşar, "Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi", **Atatürk Yolu Dergisi, TİTE**, C. 12, S. 15, Ankara, 2010, s. 185.

¹⁹¹ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943**, Ankara, 1944, s. 5-9.

Siirt Halkevi 10, Erzurum ve Gaziantep Halkevleri 8'er kurs açmışlardır. 46 Halkevi'nde gündelik hayata yönelik açılan biçki, dikiş vb. kurslara 1604 öğrenci katılmıştır. Matematik kursları 47 Halkevi'nde açılmış ve bu kurslara 1699 kişi katılmıştır. Yine 11 Halkevi'nde fizik-kimya kursları açılmış ve 453 vatandaş bu kurslardan faydalanmıştır. 20 Halkevi'nde açılan müzik kurslarına 1658 kişi devam etmiştir. 1944 yılı içinde çalışmakta olan 403 Halkevi'nden 329'unda temsil kolu bulunmaktadır. Bir yıl içinde verilen temsillerin sayısı 3000 üzerinde olduğu bilinmektedir. Verilen bu bilgiler 405 Halkevi'nin tamamından alınan bilgiler değildir. Çünkü aktif olan Halkevleri çalışma raporlarını zamanında göndermedikleri için ulaşılan bilgilerinde doğal olarak kısıtlı olduğu düşünülmektedir¹⁹².

1945 yılında özellikle spor alanında yapılan faaliyetler dikkat çekmektedir. Örneğin 1000 çift buz pateni ayakkabısı Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü'nün yardımlarından yararlanılarak iklim şartları açısından Kış sporlarına uygun olan bölgelerdeki Halkevleri'ne gönderilmiştir. Ata sporumuz sayılan güreş, ilk defa 1945 yılında Edirne'de Kırkpınar güreşleri olarak yarışmalar düzenlenmiştir. İklim ve coğrafi şartların uygun olması nedeniyle su sporlarına dikkat çekilmiş, bu yıl 500 yüzme şortu ve başlığı Halkevleri'ne gönderilmiştir. Muayenehanesi olan Halkevleri'nde 25.000'den fazla hasta muayene olmuş, 12.000'e yakın ihtiyaç sahibine ilaç, giyecek, yiyecek ve para yardımı yapılmıştır. Türkçe okuma yazma kursları devam etmiş ve bu yıl 150'ye yakın kurs açılmış ve bu kurslara gelenlerin sayısı 10.000'i geçmiştir. Gündelik hayatta yönelik 98 kurs pratik kurs açılmış ve bu kurslara 4273 kişi katılmıştır. 414 tür eser üzerinden 307.385 kitap, bunların 60 bin nüshası Halkevleri'ne geri kalanı Halkodalarına gönderilmiştir. 200 Halkevi'nde 20.838 cilt eski harflerle, 5.178 yabancı dillerde ve 580 cilt el yazması kitap bulunmaktadır. Yine bu yıl itibarıyla 44 Halkevi'nde (35 mm.lik) normal sesli sinema gösteri makinesi bulunmaktadır¹⁹³.

1946 yılına gelindiğinde bu yıl, ülke için yeni bir dönemin başlangıcı olduğu kadar Halkevleri için de önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1946 yılında demokrasiye geçiş ile birlikte devlet yönetimi zamanla Halkevleri'nden uzaklaşıyor ve Halkevleri, partinin yan kuruluşları haline geliyordu. Hükümet artık tarafsız davranmak zorundaydı. Ülkede tek parti yönetiminin sona ermesi ile birlikte

¹⁹² CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, Ankara, 1945, s. 10-21.

¹⁹³ CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1946, s. 15-22.

Halkevleri'nin konumu da tartışılmaya başlanmıştır. İkinci dünya savaşından sonra dünyaya yayılan demokrasi havası içinde CHP hükümeti ülkede demokrasi ve çok partili rejime geçilmesi için kararlar alıyor ve bu kararlar doğrultusunda yeni partiler kurularak demokrasi rejimini uygulama alanına geçmeye başlanmıştır¹⁹⁴.

Mustafa Kemal döneminde olduğu gibi İsmet İnönü döneminde de, Atatürk ilke ve inkılâplarının yerleşmesi, benimsenmesi ve Türk kültürünün gelişmesine büyük hizmetleri dokunan Halkevleri ve daha sonra açılan Halkodaları, ulusal bilincin güçlendirilmesi, bilinçli kültürlü bir toplum yaratılması, ülkede okuma-yazma artırılması ve en önemlisi de Türk dilinin geliştirilmesi için Halkevleri çok sayıda dergi çıkartmıştır. Dergiler içinde en önemlisi olarak niteleyebileceğimiz Ankara Halkevi'nin çıkardığı *Ülkü Dergisidir*¹⁹⁵.

Halkı eğitmek, yetiştirmek, milli birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirmek, yeni rejimin ve partinin ilkelerini ve rejimini halka benimsetmek için yapılan çalışmalar tiyatro sahnelerine yansımış ve ağırlık olarak bu amacı hedef alan konular tercih edilmiştir. Halkevleri, Türk dili ve tarihi alanında araştırma, ihtiyaç sahiplerine yardım, köylere her türlü yenilikleri götürme, sporu teşvik etme, kitap okuma alışkanlığını yayma, sergiler düzenleme, köy ve mahallelerde okuma odaları açma gibi toplumu ilgilendiren her konuda faaliyet göstererek Türk halkının çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırılması için yoğun bir sanat ve kültür harekâtına girmiştir¹⁹⁶.

1.4. ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ VE HALKEVLERİ'NİN KAPATILMASI

Tek parti dönemini oluşturan CHP iktidarı bir çeşit koalisyon olarak nitelenebilir. Çünkü Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren asker-sivil bürokrasisi ile ticaret-sanayi halkı, toplum tarafından saygı gören zengin ve büyük toprak sahipleri arasında net olmayan şekilde bir koalisyon mevcuttur. CHP ile yukarıda belirttiğimiz toplumsal gruplar arasındaki fikir birliği II. Dünya savaşı dönemindeki uygulamalar nedeniyle bozulmuştur¹⁹⁷. Bu uygulamalar şöyle sıralanabilir:

¹⁹⁴ Çeçen, a.g.e., s. 211.

¹⁹⁵ Uluskan, a.g.e., s. 57-60

¹⁹⁶ A.g.e., s 57-61.

¹⁹⁷ Çavdar, a.g.e., s. 446-447.

- İşçi sınıfı, 1936 yılında kabul edilen iş yasasıyla çok sınırlı haklar elde etmiştir, sendika kurma, toplu pazarlık ve sözleşme yapma ve grev yapma gibi haklardan mahrum kaldılar ve Milli Korunma Yasası ile çok sınırlı olan haklarını da zamanla kaybettiler,
- Enflasyon nedeniyle ücretler yarıya indi ve pahalılık, kıtlık, karaborsa karşısında çaresizlik baş gösterdi,
- Küçük toprak sahipleri, topraksız köylüler daha da yoksullaştılar, Milli Korunma Yasası'nın getirdiği yükümlülükler ve Toprak Mahsulleri Ofisinin getirdiği ağır yükler altında zor durumda kaldılar,
- Tüccar ve sanayiciler savaş döneminin en kazançlı kesimi olmuştur. Çünkü karaborsa, vurgunculuk ve enflasyon bu kesimleri daha da güçlendirmiştir,
- Milli Korunma Yasası daha çok işçiler, küçük esnaf, zanaatkârlar ve köylüler için uygulanmış, varlık vergisi savaş döneminde tüccar ve sanayiciler için bir uyarı olmuş ve bunun üzerine gerek bu gruplar gerekse azınlıklar CHP'den desteklerini çekmeye başlamışlardır,
- Büyük ve orta kesim tarım işletmelerine sahip olanlar da bu dönemin kârlı kişileri arasında sayılmaktadırlar. Çünkü tarım ürünlerinin kıtlığı bu kesime büyük kazançlar sağlamıştır. Daha sonra "Toprak Mahsulleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Yasası" bu kesimin de CHP İktidarının karşısında olmalarına neden olmuştur¹⁹⁸.

Savaş döneminde çekilen bu sıkıntılar işçi, köylü ve memurları hükümete karşı bir tutum sergilemelerine neden olmuştur. Çok partili yaşama geçildiği sıralarda toplumun bütün kesimleri CHP yönetimine karşı bir cephede yer almışlardır¹⁹⁹.

Birleşmiş Milletlere üye olunması, ikinci dünya savaşını demokrasi cephesi kazanması ve dünyaya yayılan demokrasi rejimi gibi dış nedenler Türkiye'nin kendi siyasi rejimi oluşturması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Demokrasi rejimine geçiş İsmet İnönü tarafından CHP hükümetinin aldığı kararla kabul edilmiştir²⁰⁰.

1 Kasım 1945 tarihinde Meclis'in açılış konuşmasını yapan İsmet İnönü çok partili siyasi hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

¹⁹⁸ A.g.e., s. 447-448.

¹⁹⁹ A.g.e., s. 448.

²⁰⁰ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s. 123.

‘‘Bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketlerin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partilerin de kurulması mümkün olacaktır’’²⁰¹.

Bu gelişmelerden sonra 7 Ocak 1946 tarihinde DP (Demokrat Parti) kurulmuştur. DP Atatürk’ n son başbakanı olan Celal Bayar, Milletvekilleri Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulmuştur. DP’nin kurulmasıyla birlikte CHP karşısında önemli bir muhalefet oluřmuřtur²⁰².

Çok partili döneme geçişle birlikte ülkede gözle görünür değişiklikler yaşanmıştır. Siyasi yaşamda yönetilme kalkmış ve özgürlük gelmiştir.  rg tlenme  zg rl ğ n n gelmesi ile birlikte ülkede ki muhalefette belirsizlikten kurtulmuştur. Uzun yıllardan beri Halkevleri’nin uzağında kalan birçok kişi, başka bir siyasi partinin iktidara gelme olasılığı ile Halkevleri’ne gelmeye başlarken, Halkevleri’ne gelen birçok kişi de CHP’nin iktidarı kaybetme ihtimalini düşündükleri için Halkevleri ile olan ilişkilerini kesmeye başlamışlardır. Çok partili hayata geçiş ile birlikte Halkevleri’nde para büyük bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Karşıt partililer devletin bütçesinden Halkevleri’ne  denek ayrılmasına karşı ıkmaktaydılar. Bazı illerde ve ilçelerde belediye yönetimi başka partilere geçince bunlarda Halkevleri’ne yaptıkları yardımları kesmişlerdir. Bütçe büyük sorun olunca CHP genel merkezi sadece Londra ve büyük şehirlerde ki Halkevleri’ne maddi yardım yapmış ve diğerlerine yardımı kesmek zorunda kalmıştır. Maddi durum Halkevleri’ne büyük sorun teşkil ederken, ülkede oluşan yeni siyasi durum bazı aydın ve eşraf kesimleri de Halkevleri’nden ilişkilerini koparmalarına neden olmuştur. Halkevi çalışmalarına katılan bu kesimler bu kuruluşlardan uzaklaşırken, bu kez Halkevleri’ne giremeyen kişiler Halkevleri’ne gelmeye başlamışlardır. Maddi kaynak kesilince Halkevi dergileri çıkmaz, köy gezileri yapılamaz, diğer sosyal yardım ve kültür alışmaları

²⁰¹Taner Timur, **Türkiye’de çok Partili Hayata Geçiş**, İletilim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 15.

²⁰²Kili, **a.g.e.**, s. 254.

yürütülemez bir hale gelmiştir. Demokrasiye geçişle birlikte başlayan bu gelişmeler Halkevleri'ni yavaş yavaş geriletmeye başlamıştır²⁰³.

Bu gelişmelerden sonra Halkevleri, tüzüklerinde bazı değişiklikler yapmışlardır. Yeni düzenlemelerle Halkevi şubelerinin para kazanmayı amaçlayan etkinlikleri büyük ölçüde serbest hale gelmiştir.

Halkevleri, CHP'nin kültür kolu olarak kurulmuştu. CHP ile DP arasındaki en önemli görüş ayrılığı Halkevleri'ne devlet hazinesinden ve yerel yönetimlerin bütçelerinden aktarılan maddi yardımlar konusunda olmuştur. DP üyeleri, Halkevleri'ne aktarılan paraların CHP üyesi olup olmadıklarına bakılmaksızın bütün Türk vatandaşlarından toplanan vergilerden kesildiğini ileri sürerek, bu kuruluşlardan CHP kadar kendi partilerinin de istifade etmelerini savunmuşlardır. DP üyeleri, CHP'liler gibi kongre ve diğer toplantılarını Halkevleri'nde yapma imkânı elde etmek istemişlerdir. Fakat CHP'liler bu isteğe karşı çıkmışlardır. Çünkü yetkililer, CHP'li olsun ya da olmasın tüm vatandaşların Halkevleri'nden faydalandığını dile getirmişlerdir. Bu durumun devletten ve yerel yönetimlerden aktarılan maddi yardımların yasalar çerçevesinde olduğunu gösteriyordu. Neticede Halkevleri ve Halkodaları CHP ile DP arasında sorun teşkil etmiştir²⁰⁴.

Yaşanan bu gelişmelerden sonra Halkevleri'nin konumundan kaynaklanan sorunların çözümü için, İsmet İnönü 1947 yılında CHP'nin Yedinci Büyük Kurultayını açarken Halkevleri'ne yeni bir statü verilmesini önermiş fakat nasıl bir yapılanma olduğu hakkında bir görüş belirtmemiştir. Yönetim kurulu, Halkevleri'nin tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar haline getirilmesi için teklifte bulunmuştur. Bu teklifte ise yeni kuruluşun CHP'ye bağlı olması, tesisin kamu yararına çalışır kuruluşlardan olması için yasa çıkarılmalı ve düzenlenecek yasada Halkevleri'nin kapanması durumunda Halkevleri'ne ait tüm mal varlığı CHP'ye geri verilmesi şartı koyulmak istenmiştir. Kurultay bu önerileri kabul etmiş ve parti programında yeniden düzenlenmiştir. Fakat parasal destek bulunamadığı için bu fikir uzun görüşmelere neden olmuş ve 1950 yılına kadar devam etmiştir. Ayrıca Halkevleri salonlarından yararlanmak isteyen DP sürekli olumsuz yanıt ile karşılaşmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü bu durum karşısında bilgi istemiş fakat yürürlükteki yönetmeliğe göre başka

²⁰³ Çeçen, a.g.e., s.234-235.

²⁰⁴ Şimşek, a.g.e., s.206.

siyasi partilerin Halkevleri'nden yararlanma imkânı bulunmuyordu. Böylece CHP yönetimi Halkevleri'ni siyaset dışında tutma konusunda yavaş davrandığı, 1950 yılına kadar geçen üç yıl içinde Halkevleri'ni tesise dönüştürme uygulaması için ciddi bir girişimde bulunmadığı görülmektedir. Bu fikir gerek parti kurultaylarında gerekse muhalefet parti arasında önemli tartışmalara neden olmuş ve Halkevleri'nin kapatılmasına giden süreç hız kazanmıştır²⁰⁵.

DP'nin meclise girmesi ile beraber karşıt parti ve derneklerin kurulması, ülke düzeyinde miting ve toplantılar yapılması ülkedeki havayı değiştirmiştir. 1949 yılına gelindiğinde ülkenin durumu DP milletvekillerince meclise taşınmış ve Halkevleri'nin durumu daha da çok tartışmaya açık hale gelmiştir. DP'li bazı milletvekilleri Halkevleri'ne devlet bütçesinden ayrılan yardımın Anayasaya aykırı olduğunu ve bu kuruluşların belediyelere devredilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir²⁰⁶.

1950 yılında, demokrasinin gereği olarak yapılan seçimi DP büyük bir fark ile kazanarak iktidara gelmiştir. DP'nin iktidara gelmesinden sonra CHP Parti Divanında Halkevleri konusunda nasıl bir düzenleme yapılacağı gündeme gelmiş fakat her hangi bir görüş birliğine varılamamıştır²⁰⁷.

DP iktidara gelmesi ile birlikte DP milletvekilleri Halkevleri'nin bütçelerinin kaldırılması ile ilgili kanun tekliflerini meclise vermeye başlamışlardır. Bu teklifler görüşülürken CHP milletvekilleri verilen kanun tekliflerin anayasaya aykırı olduğunu ileri sürerek tekliflerin reddini istemişlerdir. DP genel başkanı ve Başbakan yardımcısı da bu konu üzerinde durmuş ve partinin ileri gelenleri ve hukukçuları konu hakkındaki görüşlerini açıklamışlardır. Daha sonra devlet yönetimi devlet bütçesinden Halkevleri'ne ayrılan yardımların bu amaçla kullanılıp kullanılmadığını kontrol ettirmek amacıyla maliye müfettişlerini görevlendirerek ayrılan bütçeleri incelemeye almışlardır. Aylarca süren geniş ve etraflı incelemeler sonucunda DP yetkileri bu paraların usulsüz harcandığını ileri sürmüşlerdir. CHP yetkilileri ise bu iddiaya karşı çıkararak yapılan bütün yardımların Halkevleri ve Halkodaları için yasalara uygun olarak harcandığını dile getirmişlerdir²⁰⁸.

²⁰⁵ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi yayınevi, Ankara, 2003, s. 241.

²⁰⁶ Çeçen, **a.g.e.**, s. 238.

²⁰⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 242.

²⁰⁸ **Halkevleri Hakkında Genel İdare Kurulunun Açıklaması, 26. XI. 1951**, Ulus Basımevi, Ankara, s. 3-4.

DP iktidara geldikten altı ay sonra Erzurum, Antalya ve diğer milletvekilleri Halkevleri'nin mallarına el konulmasıyla ilgili yasa önerisinde bulunmuşlar fakat DP yetkilileri bu önergeyi geri aldırılmışlardır. Çünkü yönetici kadro, o yasa önergelerinin Halkevleri'ni tümüyle ortadan kaldıramayacağını düşünmüşlerdir. Daha sonra Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan ve 53 arkadaşı, Halkevleri'nin ortadan kaldırılması için bir yasa daha önergesi hazırlamışlardır²⁰⁹. 6 Ağustos 1951 günü İsmet İnönü yasa önerisine karşı çıkan ifadeleri şu şekilde ifade etmiştir;

‘‘Kanun teklifinin, Halkevleri’ni fiilen ilga etmesi, memleketi 19 seneden beri ona hizmet eden büyük bir içtimaî kültür müessesinden mahrum bırakacaktır. Halkevleri bu memleketin büyük bir ihtiyacına cevap veriyordu. Vatandaşları ayırıcı değil birleştirici bir kültür birliği içinde yetiştiriyordu. Toplanma yeri, mütevazı bir kütüphane ve her türlü içtimaî hizmetleriyle güzel bir sanatlar terbiyesi için bir merkez oluyordu. Yetişen sanatkârların, Halkevleri’nde okuyup yazma öğrenenlerin ve türlü kollarda kültürlerini arttıranların sayısı hesapsızdır. Toplu hayata, yüzyıllardır alışmamış cemiyetimiz için kadın ve erkek, konferans, konser ve aile toplantılarına imkân verilmiştir. Hususiyetleriyle inkılâp esaslarını anlatmak ve koruma işini Halkevleri başlıca vazife edinmiştir.

Halkevleri’nin lağvı yersiz, haksız bir yıkımdır. Halkevleri’nin partiler üstü bir tesis yerine, Bakanlar Kurulu’nun intifa hakkına dayandırılması ve kullanılmasına bırakılması haksız tasarruf olduktan başka, bu binaları, münhasıran iktidar partisinin arzusu kullanma yolunu açacaktır. Halk partisine teberru ve satma şeklinde yapılan muameleler haksız ise, mevcut mevzuat, bunu temizlemeye kâfi gelmek lazım gelir. İsnat olunan yolsuzlukların tabii mercii olan adalet yolu ile halline gidilmemesi ise, kanun teklifinin adaletle münasebeti olmadığı delilidir. Yolsuzlukları, mahkemede ispat etmek için, iktidarın en ufak bir ümidi olsa idi, anayasası ve hukukun umumi prensiplerini çiğneyecek yerde, adalet yolunu ihtiyar etmesi tabii olurdu...’’²¹⁰. Bu konuşmadan sonra yasa tasarısı tartışma konusu olmuş fakat bu tartışmalar CHP açısından bir anlam ifade etmemiş ve Halkevleri’nin kapatılması ile sonuçlanmıştır.

Yaşanan bu gelişmelerden sonra, 19 yıl boyunca Türk kültür tarihinde bir dönüm noktası olan ve çağdaşlaşma yolunda büyük adımlar atan Halkevleri, 3

²⁰⁹ Ölçen, a.g.e., s. 26-30.

²¹⁰ A.g.e., s. 27-32.

Ağustos 1951 tarihinde DP milletvekillerinin sunmuş oldukları 5830 sayılı yasa teklifi 11 Ağustos 1951’de kabul edilerek yayınlanmış, 468 üyesi bulunan meclisin 340 evet oyu ve Cumhurbaşkanı’nın onayı ile tarihe karışmıştır²¹¹. Yürürlüğe giren yasa;

- Devlet kuruluşları ile yerel yönetimler ya da dernekler tarafından bedelsiz olarak bir siyasi partiye devredilen taşınmazların eski sahiplerine iade edilmesini,
- Halk tarafından yapılan bağışlar ve Halkevi olarak binalardan partiye ait olanların devlet adına tescil edilmesini, (burada kastedilen CHP’ye ait olan binalar)
- Siyasi parti tarafından kullanılan iadeye tabii tutulan taşınmazların ihbar tarihinden itibaren bir ay içinde tahliye ve teslim edilmesini ön görmüştür, aksi takdirde bölgedeki en büyük mülki amirinin bu taşınmazlara el koyacağını bildirmiştir²¹².

5830 sayılı yasa çıktıktan hemen sonra Halkevleri ve CHP’nin bütün mallarına el konulmuştur. İktidar bu yönde bir yönetmenlik çıkartarak yürürlüğe koymuştur. Bu yönetmenliğe göre Halkevleri’nin içindeki eşyayı belirlemek üzere her bölgede mülki amirin başkanlığında tefrik komisyonları kurulmuştur. Fakat böyle bir işlem yapılırken yasa ve yönetmenlik dışına çıkılarak, CHP ve Halkevleri’ne ağır baskılar uygulanmıştır. Halkevleri’nin kapatılmasına ilişkin yasa yürürlüğe konulduğu zaman, Halkevleri’nin hazineye devri için bir aylık süre verilmiştir, ancak yasanın yürürlüğe koyulmasından birkaç gün sonra DP hükümeti bütün Halkevleri’nin kapısına mühür vurmaya başlamıştır. Halkevleri’nin kapatılması ve mallarına el konulmasıyla beraber CHP’nin mallarına da hükümet tarafından el konulmuştur²¹³. 1951 yılında Halkevleri ve halkodaları kapatıldığında, 478 Halkevi, 4322 halkodası bulunmaktaydı²¹⁴.

²¹¹ Zeyrek, **a.g.e.**, s. 129.

²¹²Orhan Özacun, **C.H.P Halkevleri Yayınları Bibliyografyası (1932-1951)**, Kitap Matbaacılık, İstanbul, 2001, s. 11-12.

²¹³ Çeçen, **a.g.e.**, s. 253-256.

²¹⁴**Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri, 19 Şubat 1932-19 Şubat 1964**, Hazırlayan Halim Baki Kunter, Ankara, 1964, s. 5.

İKİNCİ BÖLÜM

AĞRI HALKEVİ'NİN AÇILIŞI, İDARİ YAPILANMASI VE FAALİYETLERİ

2.1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AĞRI'YA GENEL BAKIŞ

2.1.1. Ağrı'nın Tarihsel Gelişimi

Farklı tarihlerde Ağrı'ya Argı, Han Argı, Arguri, Arkuru, Arkdağ, Argı Dağı denilmiştir. Bazı tarihçiler ise Ağrı ve Havalisine İskit yurdu demişlerdir. Selçuklular buraya yerleştikten sonra Eğri Dağ daha sonra da Ağır dağ adını vermişlerdir²¹⁵. Osmanlı Devleti döneminde Şorbulak olarak adlandırılan ilin adı Ermeniler zamanında Karakilise olarak değiştirilmiştir. Kazım Karabekir Paşa zamanında ismi yine değiştirilmiş ve Karaköse ismini almıştır. Nuh Tufanı ile ilgisinden dolayı Tevrat'ta adı geçen Ararat Dağı ve Ülkesinin, Ağrı ve çevresinin olduğu düşünüldüğü için Ağrı'ya batılılar tarafından Ararat da denilmektedir²¹⁶.

Anadolu yarımadasının başlangıcı sayılan bir yerin coğrafi yapısı ve Asya-Avrupa karayolunun buradan geçmesi, Ağrı'nın tarihini çok eskilere götürmektedir. Ağrı ilk çağlardan itibaren yerleşim merkezi olmuştur. Ancak birçok milletin uğrak yeri olmasına rağmen, Ağrı kültür ve medeniyet merkezi olamamıştır²¹⁷.

Ağrı, Asya'dan Anadolu'ya yönelen göç ve akınların ilk uğrayacağı bir konuma sahiptir. Ağrı'nın tarihi çok eskilere tarih öncesine kadar dayanmaktadır. Ağrı ve çevresine yerleşen en eski topluluk, Hitit'lerin bölgede etkinliklerini kaybetmesiyle ortaya çıkan Hurriler'dir(M.Ö. 1340- 1200). Ağrı, Hurri krallığının kuzey doğu ucunda yer almıştır. Krallık merkezi olan Urfa, uzak olduğu için burayı uzun süre ellerinde tutamamışlar ve Ağrı'ya yerleşip burayı geliştiren Urartular olmuştur²¹⁸.

M.Ö. VIII. Yüzyılda Kafkasya yörelerinden gelen Kimmer'ler Ağrı bölgesine hâkim olmuşlardır. Daha sonra M.Ö. VII. Yüzyılın sonlarına doğru İran'da hüküm süren Med'lerin hâkimiyeti altına giren Ağrı, bir süre sonra Med'leri yenerek

²¹⁵ Yalçın Hatunoğlu, Abdulkadir Gül, **Ağrı ve Havalisi Tarihi**, Ağrı Valiliği Kültür Yayınları, Ağrı, 1999, s. 12.

²¹⁶ Kübra Yıldırım, "Nuh'un Şehri: Güneşi Kucaklayan Ağrı", **Ağrı İli'nin Turizm Potansiyeli**, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, Ağrı, 2014, s. 12.

²¹⁷ İsmet Alpaslan, **Atatürk Yılında Ağrı**, Ayyıldız Mabaası, Ankara, 1982, s. 67.

²¹⁸ İsmet Alpaslan, **Her Yönüyle Ağrı**, Tutubay Yayınları, Ankara, 1995, s.45.

imparatorluk kuran Pers'lerin hâkimiyeti altına girmiştir. M.Ö. 546-331 yılları arasında Pers hâkimiyeti devam etmiş, daha sonra Büyük İskender'in bu tarihlerde meydana gelen İssos muharebesinde İmparator III. Daryüs'ü mağlup etmiş ve bölgeyi İskender İmparatorluğuna katmıştır²¹⁹.

Sakaların Doğu Anadolu'ya yerleşmeleri M.Ö. 680 yıllarında başlamıştır. Sakalar umulmadık bir anda ve hile sonucu padişahlarını, beğlerini, ileri gelenlerini ve ordularını kaybedince başsız kalıp düzenleri bozulmuş ve dağılma aşamasına gelmişlerdir. Med'lerin planlı ve devamlı hücumları neticesinde İran yaylasında, Aras boylarında ve Doğu Anadolu'nun uç kısımlarına yayılmışlardır. Sonrasında Karduk/Karluk (Kürt diye bilinen İran-Fars) dilinin ve kültürünün etkisinde dağlı kabilelerin bir kolunu oluşturmuşlardır. Arsaklılar (Eski Oğuzların batı kolu) ile birlikte hareket ederek M.Ö. 150 yılında Küçük Arsak devletinin kurulmasına yardımcı olmuşlardır. Arsaklılar, Ararat adıyla merkez eyalet olarak, Ağrı Dağı'nın doğusundan Bingöl, Nahçıvan'a kadar ve Aras boylarına hakim olmuşlardır. Yukarı Aras ile Yukarı Murat bölgelerini içine alan bölgeye 'Ararat' adı verilmiştir²²⁰.

Küçük Arsaklılar'ın esas yurtları Doğubayazıt-Eleşkirt bölgesi (Ağrı) idi. O dönemde Bayazıt ovasına "Gokovit", Eleşkirt ovasına "Bagravand", Patnos'a da "Abah-Unik" sancağı adı verilmiştir²²¹.

Birinci yüzyılın başlarında Romalılar Doğu'ya doğru yayılarak Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirmişlerdir. Doğu Anadolu bölgesinde Partlar ile komşu olan Romalılar, M.S. III. Yüzyılın başlarında Partlar Romalıları Fırat nehrinin batısına çekilmeye zorlamış ve Ağrı bölgesini ele geçirmişlerdir²²².

M.S. 226 yılında Part'ların yerine geçen Sasaniler, Romalılar ile mücadele etmiş, Ağrı ve çevresini bir süre Romalılara karşı korumuşlardır. O dönemde Ağrı bölgesi, önce Romalılar ile Partlar daha sonra da Romalılar ile Sasaniler arasında bir tapon bölge durumundaydı. Arsaklı Sanesan, Kafkas kuzeyindeki göçebe akıncı kavimlerle birlikte Ararat bölgesini istila (333-341) etmiştir. Yenilen Hıristiyanlar, Daryunk (Bayazıt) kalesine çekilmiş, daha sonraları Sasanlı Merzbanlığına geçen Doğubayazıt, düzenini bozmadan muhafaza etmiştir. Ancak 370 yılında Eleşkirt

²¹⁹ Ağrı İl Yıllığı 1973, Gürsoy Matbaacılık, Ankara, 1973, s. 21.

²²⁰ Alpaslan, Atatürk Yılında Ağrı, s. 73.

²²¹ Alpaslan, Atatürk Yılında Ağrı, s. 74.

²²² Alpaslan, Atatürk Yılında Ağrı, s. 75.

ovasında ateşe tapan İranlılarla Romalılarından yardım alan Kırgızlar arasında büyük bir meydan muharebesi olmuştur. 482 yılında Sasaniler ile Bizanslılar (Romalılar) savaşınca Oğuz beyleri de savaşa katılmış ve savaşı Oğuzlar kazanmıştır.²²³

Bizans sonunda bütün Doğu Anadolu ve Ermeniyenin diğer yerlerini tekrar idaresi altına almıştır. Hz. Ömer dönemi 642’de, iki savaş sonunda Sasani devletinin yıkılması üzerine Bizans bölge için Araplarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Arap orduları Suriye’yi fethedip ve İran’ı da mağlup ettikten sonra Doğu Anadolu’ya sık sık akınlar düzenlemişlerdir. Ancak mesafenin uzak olması, iklim şartları ve coğrafi konumun imkân vermemesi Müslüman Arapların bu bölgeyi ellerinde tutmalarına fırsat vermemiştir. Bölgenin fethi ancak Hz. Osman döneminde (645-646) gerçekleşmiştir²²⁴.

Karakoyunlu aşiretinin 772 yılında Bagrevand Savaşında bozguna uğraması, İspir Bayburt bölgesi İskit beyleri sülalesinden gelen Bagratlılar’ın yıldızını parlatmış, ilk önce Kars’a yerleşerek yakın illerde krallıklar kurmuşlardır. Bunlardan biri bugünkü Ağrı ilini de içine alan Kars Bagratlılarıdır. Bagratlılar kısa zamanda kalabalık haline gelerek zenginleşmiş ve Doğu Anadolu’nun tamamına yakını ele geçirmişlerdir. Bagratlılar 1064 yılına kadar hâkimiyetini sürdürmüşlerdir²²⁵.

Bizanslılar ile Araplar arasında mücadeleler uzun sürmüş, İran sınırından sonra Roma’nın mirasçısı olan Doğu Roma İmparatorluğu Ağrı toprakları üzerinde hak iddia etmiştir. Ağrı bölgesindeki Müslüman emirleri rahatsız eden Bizanslılar, IX. Yüzyılın sonlarına doğru Vali Yusuf öldürülmüş, bunun üzerine Halife tarafından gönderilen komutan Van ve Ağrı çevresini işgal etmiştir. Bizanslılar zaman zaman üstünlüğü ele geçirmiş, tampon bölge olan Ağrı ve çevresi XI. Yüzyıla kadar Bizanslılar, Müslüman Araplar ve Türkler arasında el değiştirmiştir²²⁶.

Doğu Anadolu sınırlarına Selçuklu Türkleri ve Oğuz Türkmen akınları bu sıralarda başlamıştır. Doğu Anadolu’nun kaderini değiştiren bu Türkmen akınlarının

²²³ Alpaslan, **Her Yönüyle Ağrı**, s. 48.

²²⁴ Hatunoğlu, Gül, **a.g.e.**, s.23.

²²⁵ Alpaslan, **Her Yönüyle Ağrı**, s. 49.

²²⁶ İsmet Alpaslan, **Ağrı Anadolu’nun Giriş Kapısı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1984, s.33-34.

ilk ikisi Selçukluların Maverâünnehirde oldukları sırada, 1015-1021 yılları arasında Çağrı Bey komutasındaki birlikler tarafından yapılmıştır²²⁷.

Doğu Anadolu'ya Oğuz Türkmen akınları devam ederken Selçuklular Tuğrul Bey önderliğinde devlet kurmuşlardır. Selçuklu sultanı Tuğrul Bey, 1048 yılında Musa Yabgu'nun oğlu Hasan'ı Azerbeycan'ın fethi için görevlendirmiş fakat Hasan'ın şehit düşmesi Selçuklu ordularının Anadolu'ya girmesine neden olmuştur. Hasan'ın intikamını almak için Tuğrul Bey, onun yerine Azerbeycan valiliğine tayin ettiği İbrahim İnal'ı yanına da Kutalmış'ı katarak 1040 yılında Bizans topraklarına girerek Ağrı ve çevresini fethetmiştir²²⁸.

26 Ağustos 1071 Malazgirt Savaşında, Bizanslıların mağlup olmasından sonra Selçuklu ordusunda görev yapan ve Erzurum çevresinde beylik kuran Saltuk Bey'e Ağrı ve çevresinin yönetimi de verilmiştir. Alpaslan Ağrı ve çevresinin gelirini Ebul Kasım Saltuk Bey'e ikta olarak vermiştir. Bölge tarihi süreçte Sökmenoğulları'nın hâkimiyetine girmiş ve bölge için Gürcü ve Ermeni kuvvetleriyle şiddetli savaşlar yapılmıştır. Bu mücadeleler sonucunda Sökmenoğulları (1100-1207) yıllarında merkezi Ahlat olmak üzere Erciş, Adilcevaz, Bitlis, Eleşkirt v.b. bölgelerde hüküm sürmüşlerdir²²⁹. Ağrı ve çevresinde Sökmenoğulları'ndan sonra 1027-1225 yılları arasında, Gerni zaferiyle Harzemşahlar hüküm sürmeye başlamışlardır²³⁰. Harzemşahlar'dan sonra bölgeye Moğollar hâkim olmuşlardır²³¹.

Anadolu'da savaşların başladığı dönemde Moğollar güçlenerek batıya doğru ilerlemişlerdir. 24 Haziran 1243 tarihinde Köseadağ savaşında Selçuklu ordusu Moğollara karşı yenilmiş ve Anadolu'ya Moğollar hâkim olmaya başlamıştır. Bu dönemde Ağrı ili çevresine, Orta Asya'dan Cengizliler ile gelen Uygurlar (Oyratlar) yerleşmiştir. Ağrı, Kafkasya ve İran'dan Anadolu'ya geçişte önemli bir konuma sahip olduğu için sürekli tahribata uğramış ve bu yüzden Selçuklular Ağrı'ya yerleşmemişlerdir. İstilalar ve devletler arasındaki mücadeleler Ağrı tarihinin hareketli geçmesine ve tarihi yapıların inşa edilmemesine neden olmuştur²³².

²²⁷ Hatunoğlu, Gül, **a.g.e.**, s.27.

²²⁸ **A.g.e.**, s. 28.

²²⁹ Alpaslan, **Her Yönüyle Ağrı**, s.49.

²³⁰ Hatunoğlu, Gül, **a.g.e.**, s. 32.

²³¹ **Ağrı İl Yıllığı 1973**, s. 22.

²³² Alpaslan, **Her Yönüyle Ağrı**, s. 50.

İlhanlı Devleti sınırları, Fırat, Kafkaslar ve Umman Denizi arasındaki geniş alana yayılmıştır. İlhanlı Devleti hükümdarı Hulâgu Han kış aylarını Tebriz’de geçirmiş, yaz aylarında ise Ağrı Aladağ’da yaylaya çıkmıştır. Ağrı Dağı’nın Aras boyu ve sürmeli çukuru ilhanlılara yaylak merkezi olmuştur. Bazen İlhanlılar kurultaylarını Ağrı Dağı’nda yapmış, yaz aylarını burada inşa ettikleri yazlık saraylarda geçirmişlerdir. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve İlhanlılar saltanat kavgasına girerek parçalanmış ve bölgeye Celâyirliiler hâkim olmuştur²³³.

Ağrı, Moğolların bir kolu olan Celâyirliiler’in kontrolüne girdikten sonra, Hükümdar’lardan Şehzade Bayezid şimdiki Doğubayazıt Kalesi olan Daryunk Kalesini yeniden yaptırmış adı Yenikale olan bu kale zamanla tamirini yaptıran kişinin adını alarak Bayezid Kalesi olmuştur²³⁴.

Türk Moğol Hükümdarı Timur 1393’de fethettiği birçok bölgeler arasında Ağrı bölgesi de bulunmaktadır²³⁵. Moğol akınına duyan Ağrı ve çevresindeki aşiretler Ararat (Ağrı), Aladağ ve Süphan Dağı’nın sarp yerlerine yerleşmişlerdir. Timur ordusundan Şeyh Ali Bahadır Bayazid Kalesini muhasara etmiş ancak kale sağlam olduğu için ilk önce teslim olmamıştır. Timur ordusundan Hacı Seyfettin, şiddetli çatışmalardan sonra şehri ele geçirmiş ancak Timur’un İstilası geçici olmuştur²³⁶.

Sultan Ahmet Celayir Timur’un 1405’te ölümünden sonra 1406’da Bağdat’a yeniden hâkim olmuştur. Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf ile münasebetlerini keserek Azerbaycan’ı istila etmiş fakat savaşta oğlu ile esir düşerek katledilmiştir. Karakoyunlular’ın 1411 yılında Bağdat’a girmeleri ile Celayirli Devleti Fiilen sona ermiştir. Böylece Bayazid bölgesinde Karakoyunlu beyliği egemen olmuştur²³⁷.

Akkoyunlu Devleti Hükümdarı Uzun Hasan 1467’de Karakoyunlu Hükümdarı olan Cihan Şah’ı mağlup ederek öldürdükten sonra topraklarını istila etmiştir. Diyarbakır’daki beyliğin topraklarını gittikçe genişletip Doğu Anadolu, Irak, İran ve Horasan’a kadar olan yerleri zaptederek büyük bir imparatorluk kurmuştur. Böylece

²³³ Alpaslan, *Atatürk Yılında Ağrı*, s. 83.

²³⁴ İsmet Alpaslan, *Cumhuriyetin 75. Yılında Ağrı*, Ağrı Valiliği, Ankara, 1998, s. 6.

²³⁵ *Ağrı İl Yıllığı 1967*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1968, s.98.

²³⁶ Alpaslan, *Atatürk Yılında Ağrı*, s.84.

²³⁷ Hatunoğlu, Gül, *a.g.e.*, s. 36

Osmanlı Devletine ve Memlûklûler sınır olmuştur. Fatih Sultan Mehmet ile yaptığı Otlukbeli Savaşını Kaybederek 1453 yılında geri çekilmiştir²³⁸.

Şah İsmail Anadolu'da Şii'liği ve Alevi'liği yaymaya çalışmıştır. Müslüman halkı bölmeye çalışan bu faaliyetler Osmanlı Devletinin geleceği için büyük bir tehlike oluşturmuştur. Buna ilaveten İran güçleri Osmanlı Devleti'nin Doğu sınırını tehdit ederek seferler düzenlemiştir. Yavuz Sultan Selim bu tehlikelere karşı İran'a sefer düzenlemek zorunda kalmıştır. Osmanlı ordusu 1514 yılında Çaldıran Yaylasına geçmek üzere Eleşkirt ovasından geçmiştir. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'i yenerek başta Ağrı olmak üzere Doğu Anadolu yeniden Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Ağrı Sancak Beyliği Doğubayazıt ise Sancak merkezi olmuştur²³⁹.

Kanuni sultan Süleyman 1533 yılında İrakeyn seferi düzenleyerek İran tarafından kuşatılan Bayazıt'ı tekrardan Osmanlı devletine katmıştır. Ancak İran Şah'ı Tahmasb bu bölgeye sürekli seferler düzenlemiştir. Bayazıt İran ile Osmanlı Devleti arasında sürekli el değiştirmiş bölgenin fethi 1578 yılında kesin olarak gerçekleşmiş ve Van Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır²⁴⁰. 1744 yılından itibaren Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanmış ve 1914 yılına kadar Erzurum'a bağlı bir Mutasarrıflık haline getirilmiştir²⁴¹.

TBMM kurulduktan sonra 1920 yılında Bayazıt mebusları Bayazıt sancağının müstakil bir liva haline getirilmesi teklifinde bulunmuşlardır. Yapılan teklif TBMM'de değerlendirilmiş ve 1925 yılında Bayazıt Vilayeti Bayazıt, Karaköse (Karakilise), Eleşkirt (Toprakkale), Tutak (Antab), Iğdır, Diyardin ve Kulb isimli yedi kaza olarak kurulmuştur. 1926 yılında bu kazalar aynı kalmış, ancak bu vilayete nahiyeler eklenmiştir. 1927 yılında Bayazıt Vilayeti'nin merkez kazası Karaköse olmuştur. 1934 yılına kadar Muş İli'nde ilçe Malazgirt, 1934 yılında Bayazıt İli'ne ilçe olarak bağlanmış ve böylece Bayazıt'ın ilçe sayısı sekiz olmuştur²⁴².

1935 yılında Bayazıt Vilayeti'nin adı Ağrı, Karaköse ilçesinin adı da Doğubayazıt olarak değiştirilmiştir²⁴³. Adını sınırları içindeki Ağrı Dağı'ndan

²³⁸ A.g.e., s. 39.

²³⁹ Alpaslan, **Her Yönüyle Ağrı**, s. 53-54.

²⁴⁰ Hatunoğlu, Gül, **a.g.e.**, s. 77-78.

²⁴¹ Alpaslan, **Atatürk Yılında Ağrı**, s.94.

²⁴² Musa Şaşmaz, **Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)**, TTK Yayınları, C.2. Ankara, 2014, s.3-

4.

²⁴³ A.g.e., s. 4.

almaktadır²⁴⁴. 1934 yılında Muş İli'nden aktarılan Malazgirt İlçesi tekrardan Muş İli'ne bağlanmıştır. 1935 yılında Ağrı'da Patnos ilçesi kurulmuştur. 1935-1954 yılları arasında Ağrı'da idari anlamda ilçe sayısında herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. 1954 yılında Diyadin ilçesine bağlı olan Taşlıçay nahiyesi çıkarılan kanun ile ilçe olmuştur. Bir başka değişiklik ise 1957 yılında Ağrı'ya bağlı nahiye olan Hamur ilçe olmuştur²⁴⁵.

2.1.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ağrı

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü sınırları içerisinde yer alan ve yüzölçümü 11.376 km² olan Ağrı'nın nüfusu 1927-2012 yılları arasında genel olarak artış göstermiştir. Nüfus bakımından incelendiğinde, İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında 104.856 olan ilin nüfusu, 2012 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre 552.404 kişiye ulaşmıştır. Ancak 1990 yılından sonra siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerde dolayı düzenli olarak göç veren illerden biri olmuştur²⁴⁶.

Ağrı'da açılan Halkevleri'nin ilin sosyal ve kültürel hayatına katkılarını tam olarak anlayabilmek için, Halkevi'nin açıldığı dönemden önceki nüfus ve eğitim açısından kısaca değerlendirmek faydalı olacaktır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan ilk nüfus sayımı, sosyal ve ekonomik özellikleri ile ilgili ilçeler ve köyleri hakkında ne yazık ki ayrıntılı bilgi vermemektedir. İlk kez yapılan bu sayımın sonuçlarına göre Ağrı (Bayazıt) ilinin toplam nüfusu 104.856 olup; 57.177'si erkek, 47.409'u ise kadın nüfustan oluşmaktadır. Yapılan seçim verilerine göre Ağrı merkez nüfusu 4.218 kişi olarak tespit edilmiştir²⁴⁷.

Kır-Kent nüfus ayrımının ayrıntılı olarak ilk kez 1935 yılında yapılmıştır. Bu yıl yapılan nüfus sayımına göre Ağrı'nın nüfusu aşağıdaki gibidir:

²⁴⁴ Yusuf Çetin, **Tarihi Kalıntıları ve Kültürel Değerleri İle Ağrı**, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, Ağrı, 2012, s. 14.

²⁴⁵ Şaşmaz, **a.g.e.**, s. 4.

²⁴⁶ Faruk Kaya, "Ağrı İlinin 1927-2012 Sayım Dönemleri Kır-Kent Nüfus Hareketleri", **The Journal Of Academic Social Science Studies**, C. 6, S.4, Nisan 2013, s. 537.

²⁴⁷ **A.g.m.**, s. 544.

**Tablo 4. Ağrı İlinin 1935 Yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Kır-
Kent Nüfusu²⁴⁸.**

İdari Birimler	Kentsel Nüfus			Kırsal Nüfus		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Merkez (Karaköse)	6.271	3.802	2.469	23.561	11.812	11.749
Bayazıt	1.860	977	883	18.165	9.765	8.400
Diyadin	893	495	398	13.532	6.853	6.679
Eleşkirt	1.504	903	601	15.858	8.104	7.754
Malazgirt	1.197	689	508	12.339	6.402	5.937
Tutak	779	423	356	11.247	5.742	5.505
Toplam	12.504	7.289	5.215	94.702	48.678	46.024

Cumhuriyet'ten önce Ağrı bölgesinde eğitim ve kültür merkezi Bayazıt'tı. Birinci dünya savaşından önce Bayazıt'ta erkekler için bir ilkokul, bir ortaokul, iki yıllık lise, kızlar içinde bir ilkokul ve bir ortaokul vardı. İlçelerde ise birer ilkokul ve birer ortaokul bulunuyordu. Savaşlardan dolayı 1920 yılına kadar il, ilçe ve köylerde okul yapılamamıştır. Cumhuriyetin ilk on yılında Ağrı'da eğitim ve kültür faaliyetlerinde dikkate değer gelişmeler yaşanmamıştır. Ancak 1932 yılı itibariyle eğitimde planlı ve gözle görülür bir değişim olmuştur. Ağrı'da yapılan ilk ortaokul 1933-1934 öğretim yılında açılan Karaköse Ortaokulu'dur. 1933 yılında Ağrı genelinde ilkokul sayısı 17 olmuştur. 1943 yılına gelindiğinde bu sayı da dikkate değer bir artış yaşanmıştır ve açılan okul sayısı 92 'ye çıkmıştır. Açılan bu okulların 7'si şehir merkezlerinde kalan 85'i ise köylerde açılmıştır. 85 ilkokulun 69'u 1937-1943 yılları arasında açılmıştır²⁴⁹.

1920 yıllarında ilkokul öğrencilerinin sayısı binden azdır. 1927 yılında il genelinde 700 öğrenci okula gitmektedir. 1937 yılında ilkokula giden öğrenci sayısı 1.700'e yaklaşmıştır. 1943 yılında ise öğrenci sayısı 1818 olarak tespit edilmiştir.

²⁴⁸Kaya, a.g.m., s. 544-545.

²⁴⁹Alpaslan, Cumhuriyetin 75. Yılında Ağrı, s. 54-55.

Öğrenci sayısının artmasına paralel olarak öğretmen sayısında da artış görülmektedir. 1937-1943 yılları arasında 43 öğretmen görev yapmıştır²⁵⁰.

2.2. AĞRI HALKEVİ'NİN AÇILIŞI

2.2.1. Merkez Halkevi

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin, 7 Şubat 1934 tarihli vilayetlere gönderdiği belgede, Halkevleri'nin kuruluş yıl dönümünde açılacak olan Halkevleri'nin 23 Şubat 1934 tarihinde açılacağı belirtilmiştir. 11 Şubat 1934 tarihli belgede ise açılacak olan 24 Halkevi listesinde Ağrı Halkevi de bulunmaktadır. Fakat o dönemde Ağrı (Karaköse), Bayazıt iline bağlı olduğu için açılacak olan Halkevi ismi Bayazıt olarak geçmektedir²⁵¹.

Halkevi açılışı 23 Şubat 1934 tarihinde Cuma günü saat 14:00'da²⁵² İlkokul Salon'unda büyük bir kalabalığın katılımı ile coşkulu bir şekilde açılmıştır. İstiklal Marşı söylendikten sonra Vali Rıfat Bey'in "Halkevi'nin Gayeleri" hakkında ki konuşmasından sonra Halkevi Başkanı Mahkeme Reisi Yahya Bey tarafından, Halkevi'nin kurulma esasları ve yapacağı faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra canlı tablolar gösterilmiş, bir perdelik "istiklal" adlı piyes sergilendikten sonra üye kaydına geçilmiştir. İlk açıldığında dört şube ile olarak kurulan Ağrı Halkevi, daha sonra şube sayıları artmıştır. Köycülük şubesine 114, spor şubesine 39, temsil şubesine 30, tarih, dil ve edebiyat şubesine 22, toplamda 205 üye kayıt edilmiştir²⁵³.

O dönemde Ağrı Halkevi binası olmadığı için, yeni hükümet binasında belirlenen iki oda Halkevi tahsis edilmiş ve faaliyetlerine burada devam etmiştir. İl genel meclisi bütçesinden Halkevi'ne ilk başta 1500 lira ayrılmış, daha sonra Halkevi'ne yapılan büyük katılımdan sonra bütçeye 1500 lira daha ilave edilerek 3000 lira yardım yapılması kararına varılmıştır²⁵⁴.

Halkevi'ni canlandırmak ve halkın katılımını sağlamak amacıyla temsil şubesi tarafından 9 Mart 1934 tarihinde Reşat Nuri Bey'in "Bir Gece Faciası" adlı piyesi

²⁵⁰ Alpaslan, *Cumhuriyetin 75. Yılında Ağrı*, s.56.

²⁵¹ **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumî Tebligatından Halkevleri'ni Alâkadar Eden Kısım**, İkinci Kânun 1934'ten Haziran 1934 Sonuna Kadar, C.4, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s. 10-11.

²⁵² **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı**, İkinci Kânun 1934'ten Haziran 1934 Sonuna Kadar, C. 4, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s. 35.

²⁵³ **BCA**, 490.01/971.753.2.6.

²⁵⁴ **BCA**, 490.01/971.753.2.6.

gösterilmiştir. Ayrıca Köylü ve Şehirli halkın, Halkevi'ne büyük bir milli duygu ve sevinçle katıldığı ve Halkevi çalışmalarına yardım edeceklerini dile getirdikleri belirtilmektedir²⁵⁵.

Halkevi'nin, 10 Şubat 1936 tarihinde gönderdiği belgede Halkevi'nin üye sayısı 214 Erkek ve 10'u Bayan olmak üzere toplam üye sayısı 224 olarak geçmektedir²⁵⁶. Yine aynı yıl içinde yapılan yazışmalara baktığımız zaman Karaköse, Ağrı ya da Bayazıt adlarından hangisinin kullanılacağı konusunda yardım istenilmiştir²⁵⁷. Daha öncede belirttiğimiz gibi 1935 yılında ilin isminin Ağrı olarak kullanılacağına karar verilmiştir.

2.2.2. Ağrı Halkevi'nin İdari Yapılanması ve Yönetimi

Ağrı Halkevi'nin başkanlığını ilk açıldığında Yahya Bey yapmıştır. Halkevi'nin açıldığı yıl olan 1934'te ilk idare heyeti aşağıdaki gibidir.

Tablo 5. Ağrı (Karaköse) Halkevi'nin Açıldığı Yıl İdare Heyeti²⁵⁸.

Ağrı Halkevi Başkanı: Yahya Bey					
	Başkan	Aza	Aza	Aza	Aza
Köycülük Şubesi	Eşraftan Sabık Belediye Reisi Hamdi Bey	Müteahhit Firüz Bey	Kadri Beyzade Arif	Genel Meclis Azası Lütfi Bey	Tüccar Şefkatizade İsmail Bey
Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi	Milli Eğitim Müdürü Hülagu Bey	İlkokul Baş Öğretmeni Ömer Bey	Nafia Başkâtibi Ahmet Bey		
Temsil Şubesi	Eczacı Nimet Bey	Fen Memuru Hikmet Bey	Ziraat Bankası Yardımcısı Nazif Bey		
Spor Şubesi	İlk Tedrisat Müfettişi Kasım Bey	Baş Mühendis Vekili Niyazi Bey	Mahkeme Başkâtibi Celal Bey		

Ağrı Halkevi başkanı Yahya Bey'in Kars'a gitmesi üzerine, Başkan vekilliğine il tedrisat müfettişi Kasım Bey getirilmiştir. Ancak işlerinin yoğun olması sebebiyle oda çık kısa süre görevde kalmış ve yerine vali'nin isteği üzerine, 13 Ocak

²⁵⁵ BCA, 490.01/971.753.2.6.7.

²⁵⁶ BCA, 490.01/981.802.2.5.

²⁵⁷ BCA, 490.01/981.802.2.4.

²⁵⁸ BCA, 490.01/971.753.2.6.

1935 tarihinde İl Maarif müdürü Hüsameddin Bey getirilmiştir²⁵⁹. Halkevi başkanlığına getirilen Hüsameddin Bey'in, dört ay gibi süre geçmesine rağmen Halkevi işleriyle ilgilenmemesi ve ahlaki kurallara aykırı hareket ettiği için görevden alınarak yerine, 28 Nisan 1935 tarihinde Nafia Başmühendisi Halis Meriç getirilmiştir²⁶⁰.

20-22 Ocak 1936 tarihlerinde yeniden seçim yapılmış ve bu seçime katılan aza sayısı; Tarih, Dil ve Edebiyat şubesinden 23 kişi, Köycülük şubesinden 116 kişi, Temsil şubesinden 15 kişi, Sosyal Yardım şubesinden 25 kişi, Spor şubesinden de 38 kişi katılmıştır. Bu şubelerden seçilen Halkevi idare heyeti düzenli olarak çalışmalarına başlamıştır²⁶¹.

19 Kasım 1936 tarihinde Ağrı C.H.P. il başkanı ve Halkevi Başkanı olan Halis Meriç'in Kırşehir'e tayininin çıkması üzerine Halkevi Başkanlığına Ağrı Vali'si Burhanettin Teker getirilmiştir²⁶². Vali'nin görev yeri mersin olarak belirlendikten sonra, Halkevi Başkanlığına 17 Temmuz 1939 tarihinde Hayri Tekman getirilmiştir²⁶³. 1940 yılında Halkevi Başkanlığını Nebi Taşar'ın yürüttüğü belgelerden anlaşılmaktadır²⁶⁴.

1941 yılı idare heyeti aşağıdaki gibidir;

- Halkevi Başkanı: Vali Niyazi Mergen,
- Dil-Edebiyat Şubesi Başkanı: İnhisar memuru İdris Ural,
- Temsil Şubesi Başkanı: Özel muhasebe memuru Nazif Tuncer,
- Spor Şubesi Başkanı: Sağlık memuru Vahid Danışkan,
- Sosyal Yardım Şubesi Başkanı: Sağlık müdürü Şerif Özbek,
- Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi Başkanı: Ortaokul Müdürü Fuat Kutal,
- Köycülük Şubesi Başkanı: Nüfus müdürü Cezmi Toker, olarak geçmektedir²⁶⁵.

1941 yılında Halkevi Başkanlığı görevini yürüten Vali Niyazi Mergen'in işlerinin yoğun olması nedeniyle yerine başka bir kişinin getirilmesi istenilmiştir²⁶⁶.

²⁵⁹ BCA, 490.01/932.624.1.72.

²⁶⁰ BCA, 490.01/932.624.1.71.

²⁶¹ BCA, 490.01/1652.746.1.161.

²⁶² BCA, 490.01/932.624.1.67.

²⁶³ BCA, 490.01/932.624.1.58.

²⁶⁴ BCA, 490.01/932.624.1.87.

²⁶⁵ BCA, 490.01/994.842.2.123.

Bu istek üzerine Edip Asya, 24 Aralık 1941 tarihinde Başkanlık görevine başlamıştır²⁶⁷. 11 Şubat 1942 tarihinde Edip Asya'nın tayin olması sebebiyle, yerine maarif müdürü Nabi Taşar getirilmiştir²⁶⁸. 1943 yılında Ağrı Halkevi Başkanlığına Veteriner müdürü Selim Yatağan atanmıştır²⁶⁹. Selim Yatağan'ın izinli olduğu bir aylık süre zarfında²⁷⁰ ve üç aylık askere gittiği dönemde, geçici olarak göreve Dil ve Edebiyat Şube başkanı Mehmet Atay gelmiştir²⁷¹.

Halkevi Başkanı Selim Yatağan'ın Zonguldak Veteriner Müdürlüğüne atanması üzerine, görevindeki başarısı ve genel vasıfları bakımından yeterli bulunarak idare kurulu tarafından 19 Mayıs 1946 tarihinde Halkevi Başkanlığına Canip Akın seçilmiştir²⁷². 1946 yılı belgelerinden anlaşıldığı üzere Yakup Yüksel'inde Halkevi başkanlığı yaptığı anlaşılmaktadır²⁷³. 1948 yılında Cemil Alkent isminde kişinin Halkevi başkanlığı yaptığı bilinmektedir. Celim Alkent'in istifası üzerine, Halkevi başkanlığına il idare kurulu üyelerinden olan Ömer Karaca seçilmiştir²⁷⁴.

2.3. AĞRI HALKEVİ'NDE YAŞANAN SORUNLAR

2.3.1. Bina Sorunları

Açılışından 1937 yılına kadar geçen sürede Ağrı Halkevi'ne ait bina olmadığı için çalışmalar istenilen düzeyde olmamıştır. 1937 yılında yeni Halkevi binası inşaatına başlanılmış, genel sekreterlikte bunun amaçla 5000 lira göndermiştir. 1936 yılında merkezden yapılan 5000 lira ve özel idare bütçesinden 1935 ve 1936 senelerinde yapılan 10.000 lira yardım ile toplamda 20.000 lira olmuştur. Kapalı ihale yapıldıktan sonra Halkevi binası inşasına başlanmıştır. Maddi sıkıntılardan dolayı Halkevi binasının inşaatı uzamıştır²⁷⁵. Halkevi yeni binası 1937 yılının Cumhuriyet Bayramında halkın katılımı ile açılmıştır. Yaklaşık dört seneye yakın bir süre Halkevi binası olmadığı için çalışmalar dar alanda gerçekleşmiştir²⁷⁶.

²⁶⁶ BCA, 490.01/932.624.1.51.

²⁶⁷ BCA, 490.01/932.624.1.47.

²⁶⁸ BCA, 490.01/932.624.1.43.

²⁶⁹ BCA, 490.01/932.624.1.32.

²⁷⁰ BCA, 490.01/932.624.1.28.

²⁷¹ BCA, 490.01/932.624.1.26.

²⁷² BCA, 490.01/932.624.1.12.

²⁷³ BCA, 490.01/1101.22.1.99.

²⁷⁴ BCA, 490.01/932.624.1.6.

²⁷⁵ BCA, 490.01/1652.746.1.131.

²⁷⁶ BCA, 490.01/1652.746.1.99.

Yeni binanın üstü teras şeklinde yapıldığı için, yağın kar ve yağmur suları binaya zarar vermiştir. Bunun üzerine Halkevi idaresi binanın çatısı inşaatı için genel merkezden maddi destekte bulunulmasını istemiştir. 4700 lira değerinde ki masraf genel sekreterlik tarafından karşılanmıştır²⁷⁷.

1941 yılında yapılan teftiş raporlarında bu durum dile getirilmiştir. Bina içinde ufak tefek tamirleri yapılmış ve yeniden boyanmıştır. 1941 yılında Bu tamir dolayısıyla evin bütün eşyası toplanmış, çalışma odalarının nasıl düzenlendiği görülememiştir. Bunun dışında binanın çalışmalara müsait olduğu belirtilmiştir²⁷⁸.

2.3.2. İdare Heyeti Sorunları

Ağrı Halkevi, açıldığı tarihten 1941 yılına kadar Başkan değişmesi, idare heyeti arasındaki uyuşmazlıklar, kısmen başkanların idaresizliği ve Valilerin müdahaleleri yüzünden genel faaliyet bakımından tatmin edici bir çalışma dönemine girememiştir. Vali Burhanettin Teker'in başkanlığı zamanında Halkevi çalışmalarından kıpırdama olmuşsa da bu durum çok uzun sürmemiştir. Vali'nin buradan ayrılması üzerine Halkevi çalışmalarında bir süreliğine durgunluk yaşamıştır. Sık sık başkan değişikliği nedeniyle evin çalışmalarına bir türlü hız verilememiştir²⁷⁹.

Halkevi Başkanlığına seçilen Vali'nin, hem Halkevi işlerinde yetenekli olmaması hem de işlerinin yoğunluğu nedeniyle Halkevi'ne vakit ayıramaması gibi sebeplerden dolayı, çalışmaların yavaşlamasına neden olmuştur. Vali'nin, Halkevi çalışmalarını yakından takip etmediği, sinemayı sevmediği, temsillere ve konferanslara gitmediği belirtilmiştir. Ayrıca Vali'nin gençler tarafından sevilmediği ve bu yüzden Halkevi'ne katılımın az olduğu dile getirilmiştir. Raporlardan da anlaşılacağı üzere, Halkevi binasının çalışmalara müsait olduğu ancak idare heyetinin kişisel işleri, çalışmalara karşı ilgisiz olmaları, idare heyetinin sürekli değişmesi nedeniyle halkın yeni idare heyetine uyumu, temsil şubesinde rol alacak kadın-erkek yetenekli kişilerin eksikliği v.b. nedenlerden dolayı maalesef Ağrı Halkevi etkili bir çalışma gösterememiştir²⁸⁰.

²⁷⁷ BCA, 490.01/1652.746.1.85.

²⁷⁸ BCA, 490.01/994.842.2.121.

²⁷⁹ BCA, 490.01/994.842.2.122.

²⁸⁰ BCA, 490.01/994.842.2.123.

2.4. AĞRI HALKEVİ'NİN ŞUBELERİ VE FAALİYETLERİ

1935 yılı Halkevi genel durumunu anlatan raporda, Halkevi gelirinin 2880 liranın geçen yıldan devreden, 3000 lira özel idarenin yardımı, 400 lira belediyeden yapılan yardım ve 100 liradan halktan yapılan bağışlar olmak üzere toplamda 6380 lira olduğu belirtilmiştir. İlk olarak bayındırlık dairesinin bir odasında açılmış ve genel toplantılarını ilkokul salonunda yapmıştır²⁸¹. 1935 yılında şube başkanlarının sene içinde birkaç kez değişmesi yüzünden gereği kadar verimli çalışmamıştır. Bu yıl dört temsil verilmiş, okul salonunda altı toplantı yapılarak, bunların dördü içtimai ve inkılâba yönelik iken diğer iki toplantı da zirai hakkında yapılan konferanstır. Cumhuriyet bayramında törenler düzenlenmiş yılbaşında halka bir balo verilmiştir. Halkın çoğunluğu çiftçilik ile uğraştığı için yazın düzenlenen konferanslar genelde memur kesime hitap etmiştir²⁸².

Şubeler arasında en faal çalışan temsil şubesi azalarının bir kısmının askere gitmesi bir kısmının da memur olarak başka yerlere tayin olması bu şubenin çalışmalarının yavaşlamasına neden olmuştur²⁸³.

Tamir edilen belediye bina salonu, valinin yardımı ile Halkevi için iki oda ile birlikte verilmiş ve burada bir okuma salonu açılmıştır. Eski binaya da 150 lira masraf edilerek Halkevi'ne tahsis edilmiştir.²⁸⁴

Ağrı Halkevi çalışmaları 1938,1939 ve kısmen 1940 senelerinde nispeten iyi denilebilecek bir safhaya gelmişse de Vali ve Halkevi Başkanı Burhan Teker'in ayrılması üzerine faaliyetler yavaşlamış ve Halkevi hayatında bir durgunluk baş göstermiştir. Halkevi teftiş raporlarından anlaşıldığı üzere 1941 yılında Ağrı Halkevi'nin yedi şubesinin olduğu belirtilmiştir. Bunlar; Dil ve Edebiyat şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi'dir²⁸⁵.

Halkevi başkanı Nabi Taşar 1942 yılında genel merkeze yazdığı belgede duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

²⁸¹ BCA, 490.01/1652.746.1.170.

²⁸² BCA, 490.01/1652.746.1.161.

²⁸³ BCA, 490.01/1652.746.1.161.

²⁸⁴ BCA, 490.01/1652.746.1.161.

²⁸⁵ BCA, 490.01/994.842.2.123.

‘Halkevi Reisliğine deruhte ettiğim 1942 yılın Şubat ayı bidayetinden beri, Halkevleri'nin milli kültürümüzü yaymaya ve ihya etmeğe, okul dahil ve haricindeki gençlerimizin ve yurttaşlarımızın partimizin cumhuriyet umdelerine uygun şekilde yetişmeğe ve şimdiye kadar Türk milletine bahşettiği büyük tarihi abideleri, nimetleri vatandaşlara tanıtmaya, birlik ve ahenk tesisi hususundaki faaliyetini idame ettirmeğe ve kültürel şahısların bilgilerinden vatandaşlarımızı azami surette istifade ettirmeğe ve müteveccih olan gayelerini kavrayarak çalışmak ve bu suretle milli ödevlerimizi yaparak tatmin edilmiş olmağa gayret sarf etmekteyiz. Bir bucuk senedir bazı sebeplerle matlup derecede üzerine aldığı büyük vazifeyi yapmamış bulunan evimizin faaliyetini partimizi, halkımızı ve kendimizi memnun edecek şekilde tanzim etmeğe uğraşmaktayız...’²⁸⁶.

Bu maksatla;

- 1942 Şubat başlangıcında üyelerin hepsini toplayarak senelik toplantısını yapmış, şube komiteleri ve Halkevi idare heyeti yeniden oluşturulmuştur,
- Halkevi adına, Halkevleri'nin kuruluşunun onuncu yıl münasebetiyle senenin en güzel ve şık balosu düzenlenmiştir,
- Ağrı ilinde bütün halk ve memurların katılımı ile günlerce çalışarak Halkevi marşını öğrenmek ve söylemek üzere Halkevleri merasimi yapılmıştır,
- Merasimin ardından halkında takdirini kazanacak bir temsil gösterilmiştir,
- Hafta sonunda kayakçıları ve temsil kolunu Eleşkirt ilçesine götürerek orada temsil ve kayak gösterileri düzenlenmiştir,
- Bölgenin en büyük özelliği, halkın mahalli dille konuşması nedeniyle bu yönde faaliyetleri düzenleyerek kendi dilleri olan Türkçeyle konuşmaları hususunda çalışmalar yapılmıştır,
- Köy çocuklarından iyi derecede Türkçe konuşanlara kendi ihtiyaçlarına göre ödül verilmek suretiyle, genç neslin Türkçe diline olan istek ve gayretlerini artırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır,
- Düzenlenen konferanslara halkın katılımının az olması nedeniyle İstanbul'dan getirilen filmler aracılığıyla, halkın en çok katılımının yapıldığı günlerde konferans verilmiş ve çalışmalar bu yönde olmuştur,

²⁸⁶ BCA, 490.01/1052.1038.2.217.

- Halkın ve memurların Halkevi'nde bulunan kitap ve dergilerden istifade etmeleri sağlanmış ve bunları rahatça okuyabilmeleri için oda tahsis edilmiştir,
- Bölgede kış mevsiminin uzun sürmesi nedeniyle kayak sporuna ağırlık verilmiş ve birçok gencin yetişmesi sağlanmıştır,
- Memur ve subayların aileleri ile birlikte güzel vakit geçirmeleri sağlanmış ve spor yapmaları sağlanmıştır.

Bu suretle binlerce halkın az zaman içerisinde Halkevi'ne bağlanmasını ve bu sıcak yuvadan faydalanması sağlanmıştır²⁸⁷.

2.4.1. Dil ve Edebiyat Şubesi Faaliyetleri

Ağrı Valisi'nin genel sekreterliğe 13 Mayıs 1936 tarihinde yazdığı belgede, 16 Mart tarihinden 6 Mayıs 1936 tarihine kadar, Ağrı halkına ve memurlara Halkevi'nde her hafta istiklal ve inkılâp konferansları verdiğini belirtmiştir. Ders mahiyetinde verilen bu sekiz haftalık konferanslara halk çok büyük ilgi göstermiştir. Böylece halk inkılâplara karşı bilgilendirilmiştir²⁸⁸.

1936 yılı çalışma programı hülâsasında, bu şubenin çalışmaları, il halkını birleştirerek ana dili yaymak ve konuştukları Kürtçe dilini köklerinde araştırmak, halka kendilerinin öz Türk olduğunu öğretmek, Türklüğün yüceliğini anlatmak şeklinde karar alınmıştır. Ağrı'da eski Türk eserlerini ve izlerini arayarak, bu ilin eskiden beri Türk olduğunu ispatlamak amaçlanmıştır. Resmi ve özel günlerde konferanslar hazırlamak ve piyesler yazmak olarak belirlenmiştir²⁸⁹.

1941 yılında II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda, Ortaokul Müdür Fuat Kutal tarafından "Değişen Dünya ve Türkiye Siyaseti", adlı konferans verilmiştir²⁹⁰.

24 Haziran 1942 tarihinde Ağrı Devlet Hastanesi Başhekimi genel sekreterliğe yazdığı dilekçede şu ifadeleri kullanmıştır:

"Bu muhitte üç sene evvelden uzun müddet bulunmuş olduğumdan yerli halkın harisini, tarihini, adet ve ananesini yakından görmüş ve tanımış oluyorum. Bugün

²⁸⁷ BCA, 490.01/1052.1038.2.217.

²⁸⁸ BCA, 490.01/1007.885.2.8.

²⁸⁹ BCA, 490.01/1652.746.1.163.

²⁹⁰ BCA, 490.01/1007.885.2.5.

adet ve ananeleri aslen Türk olduklarına hiç şüphe etmediğim ve esasen tarihi tetkiklerinde bu neticeye varmış olduğumu gördüğüm şimdiye kadar kanları ve asılları kendilerine intidah edilmemiş olan her devletin tesirleri altında milliyet zihniyetlerine hâkim devletlerin siyasi entrikalarıyla tamamen unutulmuş ve uyumuş bulunan bu yerli zümrenin Türk vatandaşlığına has meziyetlere eriştirilebilmesi yolunda çalışmak benim gibi her vatandaşa düşen bir vazife olduğundan bu uğurla Halkevi faaliyetlerini derinleştirmek azminde bulunuyoruz... Bu yoldaki mesaimizi ilmi bir şekilde inkişaf ettirmek maksatı ile tarihi tetkiklerimize esas olmak üzere Halkevimize gerekli direktiflerin verilmesine müsaadelerinizi ve satın alınması için lüzumlu tarih kitaplarının tavsiyesine emirlerinizi derin saygularıyla rica eder...''²⁹¹. Görüldüğü üzere bölge halkının tarihi bilgilerini artırmak ve halka vatandaşlık duygusunu aşılacak için isteklerde bulunulmuştur.

1942 yılı, Dil ve Edebiyat şubesi için planlanan çalışma programı şu şekildedir;

- Coğrafi ve tarihi bazı nedenlerden dolayı Kürtçe konuşan Ağrı halkı arasında Türk dilinin yayılmasını ve kökleşmesini sağlamak,
- Türk dilinin zenginliğini ve güzelliğini belirtecek konferanslar vermek,
- Ağrı merkez halkının Öz Türkçe ile konuşmasını sağlamak,
- Açık ve güzel bir Türkçe ile telaffuz eden gençlere bazı mükâfat vermek ve köylü çocukları bu amaçla Halkevi'ne çağırıp telaffuzlarını yoklamak,
- Milli sözlüğümüzü belirtecek konferanslar, konuşmalar düzenlemek ve bu vesile ile milli terbiyenin kökleşmesine hizmet etmek,
- Türk diline hizmet etmiş büyük edip ve şairlerin yıl dönümlerini kutlamak,
- Türk halk edebiyatının orijinal seçme şiirlerinden oluşan şiir geceleri ve toplantıları düzenlemek,
- Türk dilinin güzelliğine ve özlülüğüne karşı bir sevgi uyandırmak,
- Bölgede dil ve edebiyata meraklı gençleri ve öğrencileri teşvik ve himaye etmek,
- Halkevi kütüphanesinden herkesin istifade edebileceğini sağlamak,
- Gençlerin daima okuma isteklerini artırmak ve gençlere okuma alışkanlığı kazandırmak,

²⁹¹ BCA, 490.01/918.574.2.11.

- Türkçe ve Kürtçe dillerinin bir ana kökten geldiğini ve dillerinin esaslarının Türkçe olduğunu ispat ederek korumak,
- Bu amaçla köy muhtarlarına İl’inde yardımı ile bir konferans vermek,
- Ağrı ve civarındaki tarihi eserleri araştırmak için müsait zamanlarda geziler düzenlemek,
- Ağrı ilinin coğrafi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumunu inceleyen bir broşür hazırlamak,
- Türk dili ve Edebiyatında ünlü olan kişilerin (Ziya Gökalp, Namık Kemal v.b) eserlerini toplamak, şeklinde sıralanmıştır²⁹².

1942 yılında çeşitli vesileler ve törenler münasebetiyle halkın genel bilgisini artırmak maksadıyla;

- Lozan ve Manası,
- Türk Ordusunun Kudreti,
- 30 Ağustos Zaferinin Şumulu ve Ehemmiyeti,
- Türk Gençliğinin Yetiştirilmesi,
- Atatürk’ün Hayatı ve Eserleri,
- Atatürk’ün İnkılâpçılık Vasıfları,
- Atatürk İhtilalı, konulu konferans ve söyleşiler düzenlenmiştir²⁹³.

1949 yılında Ankara Üniversitesi hocalarından olan Şükrü Akkaya, Ağrı Halkevi’nde bir konferans vermiştir²⁹⁴.

2.4.2. Temsil Şubesi Faaliyetleri

1936 yılı çalışma hülasasında bu şubenin faaliyetleri, genel yönetim kurulu tarafından onaylanmış ve gönderilmiş piyesleri her ay oynamak ve piyesleri, oyunları ve buna benzer gösterileri yakın çevredeki kazalara göstermek olarak geçmektedir²⁹⁵.

Ağrı Halkevi’nin 1939 yılında parti tarafından hediye edilmiş, Philips marka bir sinema makinesi vardır. Bu makinenin bütün ayrıntıları ile işler durumdadır.

²⁹² BCA, 490.01/733.2.1.14.

²⁹³ BCA, 490.01/994.842.2.102.

²⁹⁴ BCA, 490.01/1007.885.2.1.

²⁹⁵ BCA, 490.01/1652.746.1.163.

Ancak bölgenin elektrik voltajı 80-120 arasında değişmektedir, bu yüzden bölgedeki elektrik akımı, makinenin elektrik ihtiyacı için yeterli değildir²⁹⁶.

1939 yılından beri hizmete giren sinema salonu bölge halkı için tek eğlence yeri olduğu belirtilmiştir. Dönemin şartları göz önüne alındığında, sinemanın Halkevi'ne olan ilginin artmasında önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Temsil faaliyetlerinde kadın üye bulunmaması yüzünden piyesler erkek üyeler tarafından yapılmaktadır. Bu sebepten dolayı senede on iki defa olmak üzere film gösterilmesi kararlaştırılmış, Halkevi'nin sinema ihtiyacını karşılamak için genel sekreterlikten film istenilmiştir. Ayrıca Halkevi'nin dışarıdan kendi imkânları ile film alınabilecek film listeleri de sorulmuştur²⁹⁷.

Genel Sekreterliğin cevabında, Ağrı'ya daha çok film göndermek için azami derecede gayret edildiği belirtilmiş, ancak gönderilen filmlerin geri gelmedikçe yerine yenilerinin gönderilmesi diğer Halkevleri'ni mağdur edeceğinden ve Ağrı ile mesafenin çok uzun olması sebebiyle bazı sıkıntıların yaşandığı dile getirilmiştir. Ayrıca dışarıdan alınabilecek film firmaları, Türk Limitet Şirketi, Kemal Film ve Lale film olarak belirtilmiştir²⁹⁸.

2 Ekim 1940 tarihli belgede, Ağrı Halkevi'ne dört adet film gönderildiği belirtilmiştir²⁹⁹. 30 Ocak 1941 tarihinde Halkevi'nde gösterilmek üzere sekiz adet film gönderilmiştir³⁰⁰. 13 Ekim 1941 tarihinde yine Halkevi için 6 adet film gönderilmiştir. Gönderilen filmler;

- 1939 Cumhuriyet Bayramı,
- Atatürk İhtilâli,
- Ankara....
- Donanmanın Malta Seyahati,
- Türk Gençliğinin Tayyarecilik Hamleleri,
- 19 Mayıs 1941,
- Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Marmara Gezisi,
- Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün meclisteki nutku,

²⁹⁶ BCA, 490.01/994.842.2.107.

²⁹⁷ BCA, 490.01/1215.33.2.28.

²⁹⁸ BCA, 490.01/1215.33.2.25.

²⁹⁹ BCA, 490.01/1035.979.1.5.

³⁰⁰ BCA, 490.01/1035.979.1.3.

- 1940 Cumhuriyet Bayramı (2 adet),
- Kahraman Askerlerimize Yardım,
- Hatay'ın Kurtuluş Bayramı,
- 1940 İzmir Fuarı
- C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Güney Doğu Seyahatı, adlı filmler gönderilmiştir. Bu filmler 3-4 hafta gösterildikten sonra tekrar genel sekreterliğe iade edilmiştir³⁰¹.

Gündüzleri elektrik olmadığı için filmler geceleri gösterilmiştir. Filmler ücretli ve ücretsiz olarak ikiye ayrılmıştır. Parti tarafından gönderilen filmler ücretsiz olarak izletilmiş, Halkevi kendi imkânları ile dışarıdan aldığı ve film maliyetini karşılamak için çok cüzi bir miktar talep edilen filmler ise ücretli olarak gösterilmiştir. Ücretli olarak gösterilen filmler şunlardır;

- Lorel Hardi Harbe Gidiyor,
- Rüyalar Diyarı,
- Kral (aşk şükranı),
- Son Ümit,
- Bir Balo Hatırası,
- Çalınan Taç, bu filmlerin bazıları iki, bazıları üç ve bazıları dört defa gösterilmiştir³⁰².

“Lorel Hardi Harbe Gidiyor” adlı film dört defa gösterilmiş ve bu seanslara 694 kişi gelmiştir. Bu filmde elde edilen gelir toplamı 124.67 lira olarak geçmektedir. Elektrik temin edildikten sonra, “Son Ümit” adlı film 22-23 Nisan 1942 günleri dört defa gösterilmiş, bunlardan biri ücretsiz diğer üçünden de masraflar çıktıktan sonra 27.40 lira elde edilmiştir. “Bir Balo Hatırası ve Çalınan Taç” adlı filmler ikişer defa olmak üzere toplamda dört seans gösterilmiş, ancak bu filmlerin gösteriminden kâr elde edilememiştir³⁰³.

1942 yılı Temsil Şubesi için düzenlenen çalışma programı şu şekildedir;

- Yılın müsait mevsimlerinde ayda bir defa temsil, eğlenceli balo ve aile toplantıları düzenlenecektir,

³⁰¹ BCA, 490.01/1035.979.1.8.

³⁰² BCA, 490.01/994.842.2.107.

³⁰³ BCA, 490.01/994.842.2.108.

- Talimatname doğrultusunda ücretli film gösterimi yapılacaktır,
- Parti, Hükümet ve basın yayın genel müdürlüğü, askeri makamlardan film temin edilerek gösterilecektir,
- Köycülük kolu ile birlikte çalışılarak mümkün olduğu takdirde köylerde de temsil verilecektir,
- Yakın il ve kaza Halkevleri'ne yapılacak gezilere katılarak temsiller düzenlenecektir,
- Film gösterimi için bütçenin gelir ve giderlerine 1000 lira, diğer şube masrafları için 100 liraya ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir³⁰⁴.

1942 yılında ‘‘İnsan Sarrafi’’ adlı temsil gösterilmiştir. Temsil şubesinde kadın üyelerin olmayışı nedeniyle, sinema vasıtasıyla halkın eğlenme ihtiyacı karşılanmış ve bu vesile ile Halkevi’nde bir hareketlilik yaşanmıştır. İki düğün münasebetiyle evin konferans salonunda, güzel bir aile düğünü yapılmış, davetlilerin eğlenceli vakit geçirmesine yardımcı olunmuştur. 29 Şubat 1942’de Temsil şubesi ile Eleşkirt kazasına gidilmiş ve Eleşkirt Halkevi’nde ‘‘İnsan Sarrafi’’ adlı temsil sergilenmiş ve bu vesile ile halka eğlenceli vakitler yaşatılmıştır³⁰⁵.

1947 yılında genel sekreterliğe yazılan dilekçede, Halkevi’nin sinema makinesi bölgedeki elektrik kesintileri nedeniyle çalışmadığı belirtilmiştir. En son gönderilen genelgede, Halkevi kendi masraflarını kendisi karşılayacaktır şeklinde belirtilmiştir. Bunun üzerine özel idareden yapılan 1500 liralık yardım ve belediyeden verilen 500 liranın, 2500 lira değerinde sinema makinesinin tamiri için tahsis edilmesi düşünülmüştür. 1300 lirada halktan bağış yolu ile elde edilmiştir. Bu surette toplamda 3300 lira bu iş için ayrılmıştır. Sinema salonunu ve Halkevi’ni ışıklandıracak 4200 lira değerinde elektrik motoru almaya karar verilmiştir. Bu makinenin montaj masrafına da 500 lira gideceği tahmin edilmiştir. Geriye kalan 1400 liralık kısmı da genel sekreterlikten istenilmiştir³⁰⁶. Bu istekte genel sekreterlik tarafından karşılanmış ve gerekli olan 1400 lira Halkevi’ne gönderilmiştir³⁰⁷.

1948 yılından itibaren sinema’nın Halkevi’ne yük getirmesi üzerine, Halkevi sinema salonu, kahve ocağı ve bahçesi kiraya verilmiştir. Halkevi sinema salonu 3550

³⁰⁴ BCA, 490.01/733.2.1.16.

³⁰⁵ BCA, 490.01/994.842.2.102.

³⁰⁶ BCA, 490.01/1215.33.2.20.

³⁰⁷ BCA, 490.01/1215.33.2.19.

lira karşılığında bir seneliğine kiralanmıştır³⁰⁸. Görüldüğü üzere imkânların el vermemesi yapılan çalışmaların aksamasına neden olmuştur. Oysa dönemin şartları düşünüldüğünde Ağrı'da temsil çalışmaları üyelerin eksikliği nedeniyle sinema tarafından telafi edilmiştir. Ancak sinemanın da bütçeye yük getirmesi sebebiyle bu iş de kesintiye uğramış ve halkın bu kültür yuvalarında toplanmasına vesile olan önemli bir unsur daha aksamıştır.

2.4.3. Spor Şubesi Faaliyetleri

1936 yılı çalışma hülasasında bu şubenin faaliyetleri, beden hareketleri ve fenni sporları halka yaymak, bölgenin bütün gençliği kadın-erkek bir araya toplamak, kış ve atlı spora önem vermek ve bunlara gereken araç ve gereçleri temin etmek olarak belirtilmiştir³⁰⁹.

9 Temmuz 1942 tarihinde Halkevi başkanı Nebi Toker, spor şubesinin durumunu belirttiği telgrafta; Halkevi'nde kullanılacak sekiz çift kayak ve dokuz çiftte kayak ayakkabısı olduğunu belirtmiştir. Evin kayakçıları beden eğitimi nezaretinde beden eğitimi gençleri ile birleşerek, askeriyede kayak kursu görmüş bir subayın denetimi altında haftada iki defa kayak talimi yapılmış ve bu kayak hareketlerine 10-15 bayan ile birlikte 50 kişi istekli bir şekilde kayak faaliyetlerine katılmıştır. Kayak kursu gören subayın direktifleri altında yarışmalara katılabilecek seviyede 15 kadar genç yetişmiştir. Bu gençler yetenekleri sayesinde seyircilerinde takdirini kazanmayı başarabilmişlerdir. Daha sonra kayak eğitimi veren subayın tayini çıkması üzerine bu işlerle uğraşacak kimse kalmamıştır. Halkevi başkanı bu iş için eğitilmiş birinin görevlendirilmesi talebinde bulunmuştur³¹⁰.

1942 yılı Spor Şubesi için düzenlenen çalışma programı şu şekildedir;

- Spor şubesi, bölgenin şartlarına göre futbol, voleybol, kayak, atletizm ve tenis sporlarını yapacak,
- Futbol için en az iki takımlık elbise, ayakkabı ve malzeme temin edilerek bu takımlar arasında, hava şartlarının müsait olduğu günlerde çalışmalara yapılacak,
- Milli günlerde tümen ve beden eğitimi takımları ile maç yapılacak,

³⁰⁸ BCA, 490.01/1215.33.2.4.

³⁰⁹ BCA, 490.01/1652.746.1.163.

³¹⁰ BCA, 490.01/1120.85.2.24.

- Voleybol için beden eğitiminin sahası yapılarına kadar ilkokul bahçesindeki sahada haftada üç gün çalışma yapılacaktır,
- Yapılacak maçlara halkın katılımı sağlanacaktır,
- Kayak, beden eğitimi teşkilatı ile iş birliği yapılarak kışın kayak yapanların sayısı artırılacaktır ve bu faaliyete önem verilerek çalışmalarına hız verilecektir,
- Atletizm malzemesinin noksanları giderilecek, beden eğitimi malzemelerinden istifade edilerek çalışmalar yapılacaktır,
- Atatürk ve İsmet İnönü koşuları düzenlenecek ve birinci olana ödül verilecektir,
- Halkevi'nin müsait odasında tenis masası kurulacaktır ve her gün burada tenis oynatılacaktır,
- Kışın uygun zamanlarda kayak turları yapılacaktır, yazın da yakın illere spor faaliyetleri için gidilecektir,
- Kışın gençlerin güzel vakit geçirmeleri için gece çay programları yapılacaktır ve burada spor konuşmaları ve eğlencelerinin düzenleneceği belirtilmiştir³¹¹.

1942 yılı kış aylarında yakın tepelerde yapılan kayaklara, beşi kadın olmak üzere toplada 35 sporcu katılmıştır. Kayak sporları Ağrı'da, gençler ve halk arasında ilgi ile karşılanmış, tatil günleri kayak sporu yapılan tepelere halk akın etmiş ve eğlenceli anlar yaşamışlardır. Kayak sporu yapılırken gerekli malzemeler Beden Eğitimi bölge teşkilatınının 40 çift kayağından temin edilmiştir. Halkevi'nde bir satranç takımı vardır, fakat bu oyun ile uğraşan kişi sayısı azdır. Tenis ve voleybol takımı da vardır, ancak bu oyunlarda ara sıra oynanmıştır. Bölgede ve Halkevi gençleri arasında futbola ilgi bulunmaktadır, fakat futbol çalışmaları da istenilen düzeyde olmamıştır³¹².

Kış mevsiminin kayak sporuna uygun olması münasebetiyle, 26 Kasım 1942 tarihinden beri Halkevi sporcuları düzenli olarak çalışmalarına devam etmiştir. Davet edilmesi halinde Türkiye'nin birincilik müsabakalarına katılacak ekibin hazır olduğu dile getirilmiştir³¹³.

Halkevi spor şubesi yapılan çalışma raporlarını genel merkeze bildirmiştir. Bu rapordan anlaşıldığı üzere, 1944 yılının kasım ayından itibaren kayakçılar spor şubesi önderliğinde çalışmalara başlamıştır. Halkevi demirbaş listesinde 36 adet kayak olduğu belirtilmiştir. İklim ve bölgenin müsait olmasından dolayı kayağa fazlaca

³¹¹ BCA, 490.01/733.2.1.15.

³¹² BCA, 490.01/994.842.2.103.

³¹³ BCA, 490.01/1101.22.1.114.

önem verilmiştir. Spora karşı talebin fazla olduğu, ancak herkesin ihtiyaçlarını karşılayacak kayak malzemesinin olmaması nedeniyle bu talep karşılanamamıştır. On kişilik kayak ekibi dışında, diğer müracaatların sıraya konulması ile herkesin kayak yapmasına imkân verilmiştir. Bölgedeki gençlerin vücut yapıları, soğuğa karşı dayanma ve nefes kabiliyetleri kış sporları için uygun olduğu dile getirilmiştir³¹⁴.

Kayak sporcuları 1943 yılında dört ay öğretmensiz çalışmalarına rağmen, Erzurum bölgesinde düzenlenen Türkiye birincilik yarışmalarında katılarak derece almış olmaları yetenekli ve istekli olduklarının göstergesidir. Üç seneden beri yetiştirilen seçkin öğrencilerin askere alınması ile bölgede ki gençlerin bu amaçla yetiştirilmesi sağlanmış ve bu boşluk doldurulmuştur. Halkevi'nin bulunduğu bölgede kadın-erkek, subay ve asker bütün halkın spora karşı gün geçtikçe ilgisi artmıştır. Her hafta cumartesi ve Pazar günleri 250 ila 500 seyirci soğuğa aldırış etmeden kayak merkezine gitmişlerdir³¹⁵.

Kış mevsiminde üç metre boyunda kar yağması yüzünden ulaşım zorluklarına karşı köyler arasındaki geziler, köylünün kendi bilgileri ile yaptığı daire şeklinde ki tahtaya ayağını takarak bir ağaç yardımıyla yapılmıştır. Bu açıdan bakıldığında köylü bu spora karşı meyilli olduğu anlaşılmaktadır. Köylüler ile olan konuşmalarda bu spora alışık oldukları görülmüştür. Kendi kayakları ile Halkevi'nin modern kayakları arasında benzerlik kurup kendi çocuklarına buna benzer kayaklar yapmaya başlamışlardır. Bu sebeple kayak için gerekli malzeme ihtiyaç nispetinde tedarik edildiği sürece köylere kadar bu sporun yayılacağı belirtilmiştir³¹⁶.

Gençlerin bu kayak sporuna heveslerini artırmak, bütün zorluklara tahammül edebilecek bir şekilde yetiştirmek için zaman zaman zor, anlamlı ve uzun mesafeli yarışmalar düzenlenmiştir. Halkevleri'nin açılış yıl dönümünde büyük bir kayak yarışması düzenlenmiş ve aynı zamanda Halkevi'nin temsil şubesi ile spor şubesi üyelerinden oluşan bir ekibin Eleşkirt kazasına kayak ile gidilerek bir temsil verilmesi düşünülmüştür³¹⁷.

Halkevi spor şubesinin 1944 yılı, kayak çalışma raporları genel merkez tarafından tatmin edici bulunmuş ve bu durum yetkilerin beğenisini kazanmıştır.

³¹⁴ BCA, 490.01/1101.22.1.105.

³¹⁵ BCA, 490.01/1101.22.1.105.

³¹⁶ BCA, 490.01/1101.22.1.106.

³¹⁷ BCA, 490.01/1101.22.1.106.

Halkevi spor şubesinin daha geniş ve başarılı sonuçlar elde etmeleri için, şubenin ihtiyaçları imkânlar nispetinde tedarik edilmeye çalışılmıştır³¹⁸.

Genel Sekreterliğin 15 Eylül 1945 tarihinde gönderdiği belgede spor şubesinin faaliyetlerinden memnun kaldığı dile getirilmiştir. Özellikle Halkevi'nin küçük bir salonu olmasına rağmen, gençlerin spora ilgilerini çektikleri için bu durum takdir edilmiştir. Spor faaliyetlerini devamı için iki adet sağlık topu, üç adet hentbol topu, bir adet voleybol ağı, iki adet voleybol topu ve bir adet hentbol kitabı gönderilmiştir³¹⁹. 1946 yılında Halkevi'nin kayak ihtiyaçları için 30 çift kayak gönderilmiştir³²⁰. Kayakçıları teşvik etmek için, 1947 yılında daha modern sayılabilen 3 çift İsveç kayağı gönderilmiştir³²¹.

2.4.4. Sosyal Yardım Şubesi Faaliyetleri

1936 yılının çalışma hülasalarında bu şubenin faaliyetleri, bölgede ki yoksulları korumak, fakir hastaları belirlemek, halka hastalıktan korunmaları için konferanslar vermek, yurdun sağlık ve sosyal ihtiyaçlarını aramak ve halkı bu yolda yaşamaya sevk etmek olarak geçmektedir³²².

1942 yılında şubenin yaptığı faaliyetler arasında, 2 yoksul çocuğa elbise ve ayakkabı verilmiş, bir yoksula da on lira para yardımı yapılmıştır. Halkevi için bir muayene odası açılması girişiminde bulunulmuş ancak başarılı olunamamıştır. Şubeye gelir sağlamak için, bazı filmler tedarik edilmiş ve halka bu filmler izletilmiştir. Bu filmlerden 64 liralık gelir elde edilmiştir³²³.

1942 yılı Sosyal Yardım Şubesi için düzenlenen çalışma programı şu şekildedir;

- Haftada bir defa belirli günde müracaat eden yoksul halka poliklinik muayeneleri yapılacak ve bunlara verilecek reçetelerin ücretlerini veremeyenlerin ücreti şubenin gelirlerinden ödenecek,
- Okul içinde ve dışındaki fakir çocuklara ve fakir halka kışın iase ve elbiseleri gelirler nispetinde temin edilecek,

³¹⁸ BCA, 490.01/1101.22.1.104.

³¹⁹ BCA, 490.01/1120.85.2.12.

³²⁰ BCA, 490.01/1101.22.1.99.

³²¹ BCA, 490.01/1101.22.1.86.

³²² BCA, 490.01/1652.746.1.163.

³²³ BCA, 490.01/994.842.2.103.

- Fakir ailelerden hamile olanlara yardım edilecek,
- Hastalıklara dair senede altı konferans verilecek,
- Saplık broşürleri ile halkı bilgilendirmek,
- Sifilis, verem ve sıtma gibi ağır hastalıklar hakkında filmler izletmek,
- Birincikânun 1942 ayı içinde yılbaşı balo hâsılatı temin etmek,
- İkincikânun müsamere hâsılatı temin etmek,
- Eşya ve erzak bağıışı yapılacağı kararı alınmıştır³²⁴.

2.4.5. Köycülük Şubesi Faaliyetleri

1936 yılı çalışma hülasasında bu şubenin faaliyetleri, köylü ile kentli arasındaki sevgi ve kardeşlik duygularını artırmak ve onlara zirai, fenni ve ekonomik yolları göstermek şeklinde geçmektedir³²⁵.

Bu şube, 1942 yılı kışından önce, birkaç köy gezisi düzenlemiş, köylü ile temaslarda bulunmuş ve Türkçenin yayılması hususunda muhtarlarla ayrıca konuşmalar yapılmıştır. Muhtelif Hükümet dairelerinde işleri olan köylülerin resmi işlerini takip ve kendilerine gerekli olan kolaylıkları göstermek için, Halkevi'nde ‘İş takip Bürosu’ açılmıştır. Gidilen köylerde halka günlük işleri, sağlık konularını, memleketin iç ve dış siyaseti, dünya durumu hakkında konuşmalar yapılmıştır³²⁶.

1942 yılı Köycülük Şubesi için düzenlenen çalışma programı şu şekildedir;

- Türk olan bölgenin dağ köyleri halkının ana dilleri unutup, Türkçeden başka dil konuşanların Türk olduklarını köylere gidilerek anlatmak ve (muhtarların zaman zaman merkeze çağırılarak konferanslar şeklinde) Türk diliyle konuşmalarını tavsiye ve temin etmek,
- Her ay en az iki defa uygun köylere gidilerek köylünün anlayabileceği şekilde ve tarihi kanıtlara dayanılarak ana dillerinin Türkçe olduklarını kendilerine anlatmak,
- Yapılan gezilere bu şube önyak olacak ve bu gezide köylünün ruh haline hitap edecek temsiller verilmek üzere uygun köylerde Halkevi'nin temsil kolu tarafından temsiller verilmesini sağlamak,

³²⁴ BCA, 490.01/733.2.1.16.

³²⁵ BCA, 490.01/1652.746.1.163.

³²⁶ BCA, 490.01/994.842.2.104.

- Milli eğitim müdürlüğü ile işbirliği yapılarak köylerde okuma odaları açtırmak,
- Köy kanunu muhtarlara anlatmak üzere Halkevi'nde muhtarlara toplantılar yapılacak ve kendilerine pratik olarak açıklamalar yapılacak,
- Okuma-yazma bilmeyen ve işlerini takip edemeyecek derecede malul olan köylünün devlet dairelerindeki işlerini kanuni şekilde takip etmek ve sona erdirmek için Halkevi'nde köylü işleri için köycülük şubesi azaları arasından bu işle uğraşacak bir takip bürosu açılacak ve açılış durumu muhtarlar aracılığı ile köylüye duyurulacak,
- Toprağı ekme-biçme işinin fenni bir şekilde yapılması için köylüye bu iş bilenler tarafından yol göstermek,
- Peynir, yoğurt yapımı ve arıcılık hakkında bu işte bilgisi olanlar tarafından halka yol gösterilecek ve bütçenin uygunluğu nispetinde bu hususta örnek olabilecek şeyler yapılacağı kararlaştırılmıştır³²⁷.

2.4.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi Faaliyetleri

1941 yılında, on gün süren ‘‘Hava Haber Verme Kursu’’, açılmış ve bu kursa 49 memur ve öğretmen devam etmiştir³²⁸. 1942 yılında Ağrı Halkevi'nde, iki devre ve dört aylık dönemlerde biçki ve dikiş kursu açılmıştır. Birinci devreye 25 kişi katılmış ve bunlardan 115 bayan başarılı olarak diplomalarını almışlardır. İkinci devreye katılan 42 bayandan, 32'si başarılı olarak diplomalarını almışlardır. Bu kursları, 30 lira karşılığında Halkevi'nin Sosyal Yardım şubesi başkanı Melahat Güler vermiştir. 1943 yılında ise iktisat Vekâletince (Sanayi Bakanlığı) Ağrı'ya gönderilen çıkrıklardan³²⁹ istifade edilerek bir kurs açılmıştır. Bu kursa 4 erkek ve 56 kız olmak üzere toplada 60 kişi katılmış ve kurs üç ay sürmüştür. Kurs öğretmeni olarak da aynı Vekâletten gönderilen bir ustadan ücretsiz olarak istifade edilmiştir³³⁰.

1944 yılında Ağrı ilinde biri Halkevi salonunda, diğer ikisi de okullarda olmak üzere 3 adet halk dershanesi açılmıştır. Bu dershanelere devam edecek okuma-yazma bilmeyen vatandaşların yavaş yavaş artacağı düşünülerek geniş ölçüde hazırlıklı

³²⁷ BCA, 490.01/733.2.1.13.

³²⁸ BCA, 490.01/994.842.2.124.

³²⁹ Çıkrık: Elle Çevrilen iplik dolamaya yaran düzenek, bkz: Erdem Yavuz, ‘‘Ağrı Halkevi’’, III. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu (12-14 Ekim 2010), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.298.

³³⁰ BCA, 490.01/1007.885.2.2.

olunmuş, ışıklandırma ve ısıtma işleri düzenlenmiş, bu işleri yapacak olan öğretmenler görevlendirilmiştir.

Okuma-yazma öğretici kurslara, Ağrı ilinde layık olduğu önem verilmiş, bu çalışmaların sürekliliği olması için çalışılmış ve emek harcanmıştır. 18 Aralık 1942 tarihi itibarıyla bu kurslara devam eden 137 kadın ve 124 erkek olmak üzere toplamda 261 vatandaş olup, her gün bu sayının artması için çalışmalara da devam edileceği dile getirilmiştir³³¹.

Okuma-yazma bilmeyen halkın dersanelere devam etmelerinin sağlanması ve istenilen hedefe ulaşılması için, parti üzerine düşen önlemleri almış ve partide görev alan kişilere yapılan telkin üzerine, hedefe ulaşılması için sistemli bir surette öğüt verilmiş, halkın bilgilendirilmesi ve aydınlanması için en üst düzeyde çalışılmıştır. Bu amaçlarla hükümet, parti ve Halkevi kuruluşları iş birliği içinde çalışmış, mümkün olan bütün tedbirler alınmış, çalışmaların sürekliliğini sağlanmış ve okur-yazar sayısı gün geçtikçe artarak istenilen hedefe doğru gidilmiştir³³².

1946 yılında Ağrı'da, özellikle ilkokulunu tamamlayan kız çocuklarının evlerinde ekonomik hayatında verimli, yetenekli ve kendilerini geliştirmeleri için Halkevi'nde, biçki, dikiş, ev idaresi, çocuk bakımı, çiçek kursu gibi halk dersaneleri açmaya, konferanslar vermeye ve müsamereler düzenlemeye karar verilmiştir. Halkevi idarecileri bu çalışmalarını her açıdan desteklemeyi kendilerine zorunluluk olarak algılamışlardır. Bu yüzden Halkevi'ne bir dikiş makinesi almaya karar verilmiştir³³³.

CHP tarafından açılan dersanelerde 26 Şubat 1946 tarihinden itibaren öğretime başlanıldığı belirtilmiştir. Genel merkez tarafından öğretim süresi dört ay olarak kararlaştırılmış, fakat iş mevsimi dolayısıyla akşamları birer buçuk saat daha fazla ders verilmiş ve bu süre Halkevi tarafından iki aya indirilmiştir. Bu kurs için gönderilen 220 lira alınmış ve kurs masrafları için harcanmıştır. Yapılan yazışmalarda C.H.P genel sekreterliği açılan bu kurslara önem vermiş ve öğretmenlerin aylık ücretlerini aksatmadan göndermeye çalışmıştır³³⁴.

³³¹ BCA, 490.01/1052.1038.2.147.

³³² BCA, 490.01/1052.1038.2.147.

³³³ BCA, 490.01/1052.1038.2.206.

³³⁴ BCA, 490.01/1052.1038.2.143.

Okul çağını geçirmiş çocuklara ve gençlere mahsus olmak üzere, 1 Ocak 1947 tarihinden itibaren okuma-yazma kursu açılacağı bildirilmiştir. Kursların, ilkokul öğretmenleri arasından il milli eğitim müdürünün seçeceği tecrübeli ve başarılı öğretmenler tarafından, Halkevi'nde uygun görülen bir odada veya salonda açılacağı dile getirilmiştir. Kurslarda görev yapan öğretmenlere aylık 25 lira ücret ödeneceği belirtilmiştir³³⁵.

Açılan kurslara, gerekli olduğu zaman ısıtma ve aydınlatma giderleri, ders malzemesi ve yoksul öğrencilere verilecek, kitap, defter ve kalem paraları için harcanmak üzere her beş aylık kurs için 50 lira C.H.P tarafından temin edileceği belirtilmiştir. Eğer açık olan bir okuma-yazma kursu var ise bu kurs, farklı amaçlar için başka bir kursa dönüştürülebileceği bildirilmiştir. Halkevi'nde açılacak olan kursu, ev başkanı güzel bir şekilde halka duyuracağı C.H.P genel sekreteri tarafından dile getirilmiştir. Kurs açılacak olan yerler; Ağrı Merkez Halkevi, Doğubayazıt, Eleşkirt ve Tutak Halkevleri, Diyadin, Patnos, Cumacay bucağı, Taşlıçay, Dedeli ve Sultanmut halkodasında bu çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir³³⁶. Açılmış olan bu kurslar iki dönem halinde faaliyet göstermiştir. Genel merkez tarafından hem öğretmen ücretleri hem de kurs masrafları iki dönem olmak üzere gönderilmiştir³³⁷.

Milli eğitim bakanlığı tarafından Ağrı'da, 15 Temmuz 1947'den itibaren genç kız ve kadınlara mahsus, bir sanat kursu açılmasına yönelik almış olduğu karar üzerine, bu iş için sorumlu olan Muazzez Sevimli Ağrı C.H.P idare heyetine başvuruda bulunmuştur. İl milli eğitim müdürü ile yapılan görüşmeden sonra, 1 Ağustos'tan itibaren Muazzez Sevimli'nin göreve başlayacağı kararına varılmıştır. Açılacak olan bu kurs için bölge halkına duyuruda bulunulmuştur³³⁸. 1948 yılında yapılan yazışmalarda 35 öğrencinin olduğu bildirilmiştir³³⁹. Açılan köy kadınları gezici kursu öğretmenin beş aylık ücreti için, aylık kırk liradan olmak üzere toplamda 200 lira Halkevi'ne gönderilmiştir³⁴⁰.

Açılan kurs iki dönem şeklinde faaliyetlerini sürdürmüştür. 1 Ekim 1948 yılında, köy kadınları gezici biçki ve dikiş kursu açıldığı il idare kurulu başkanı Rıfat

³³⁵ BCA, 490.01/1052.1038.2.140.

³³⁶ BCA, 490.01/1052.1038.2.140.

³³⁷ BCA, 490.01/1052.1038.2.117.

³³⁸ BCA, 490.01/1052.1038.2.195.

³³⁹ BCA, 490.01/1052.1038.2.181.

³⁴⁰ BCA, 490.01/1052.1038.2.193.

Toker tarafından bildirilmiştir. Açılan bu kursun üç aylık öğretmen ücreti olan 120 lira il idare kurulu başkanlığına gönderilmiştir³⁴¹.

1949 yılı için açılacak okuma yazma kursları, Halkevleri'nde ve halkodalarında da faaliyet göstermiştir. Merkez, Doğubayazıt, Eleşkirt ve Tutak Halkevleri, Diyadin, Patnos, Cumacay Bucağı, Taşlıçay, Dedeli ve Sultanmut halkodalarında da okuma yazma kursları açılmıştır³⁴². Açılan bu kursların çalışmaları milli eğitim müdürü ve vali tarafından yakından takip edilmiştir. Türk dili ve Türk kültürünün Ağrı ilinde daha geniş suretle yayılması için yapılan çalışmalar Parti İdare Kurulu tarafından da büyük destek görmüştür³⁴³. 1949 yılında açılan okuma-yazma kursuna devam eden öğrenci sayıları;

- Ağrı merkez ilçesine bağlı Cumaçay Halkodası:	22
- Doğubayazıt Halkevi:	27
- Eleşkirt Halkevi:	35
- Tutak Halkevi:	15
- Diyadin halkodası:	15
- Taşlıçay halkodası:	20
- Patnos halkodası:	35
- Dedeli bucağı halkodası:	40
- Sultanmut bucağı halkodası:	43

olmak üzere toplamda 252 kursiyer okuma-yazma kursuna devam etmiştir³⁴⁴.

Cumhuriyet hükümetinin doğuyu kalkındırmak için yürüttüğü çalışmalar doğrultusunda açılan okuma-yazma kurs faaliyetlerine hız verilmiş ve öğretmen sayısı artırılmıştır. Gezici köy kadınları kurs öğretmenlerine, Türkan Tokuş, Hatice Dokumacı, Sakine Sürmenlioğlu ve Hacer Eröncel de atanarak çalışmalara hız vermişlerdir³⁴⁵.

28 Ocak 1950 tarihli, CHP Genel sekreterliği tarafından gönderilen belgede Ağrı'da; Küpkıran, Boşık, Yoncalı, Mengeser, Gilesor ve Gerger köylerinde açılan

³⁴¹ BCA, 490.01/1052.1038.2.175.

³⁴² BCA, 490.01/1052.1038.2.72.

³⁴³ BCA, 490.01/1052.1038.2.44.

³⁴⁴ BCA, 490.01/1052.1038.2.45.

³⁴⁵ BCA, 490.01/1052.1038.2.163.

gezici köy kadınları kurslarının öğretmen aylıkları için, 7 aylık 20'şer liradan toplamda 840 lira gönderilerek bu kursların çalışmalarının devamlılığı sağlanmıştır³⁴⁶.

1950 yılında, iki dönem olan okuma-yazma kursları tek döneme düşürülmüştür. Bu yıl Doğubayazıt ve Eleşkirt Halkevleri başta olmak üzere, Cumaçay Bucağı, Eleşkirt Hanzır Köyü, Patnos Sultanmut Bucağı, Tutak Mollaşemdin Köyü halkodalarında Türkçe okuma-yazma kursları açılmıştır. Bu kursların masrafları için 200'erden toplamda 1200 lira gönderilmiştir³⁴⁷.

2.4.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi Faaliyetleri

Kütüphane için parti tarafından gönderilen ve satın alınan kitaplar kütüphane defterine kayıt edilmiş ve 1941 yılı itibariyle Halkevi'nin kütüphanesine 1137 kitap bulunmaktadır³⁴⁸. 1942 yılı teftiş raporlarında Halkevi'ne ait 1186 kitabın olduğu belirtilmiş, kütüphanedeki kitapların ilmi tasnifi yapılmamıştır. Yayın şubesi açılmadığı için kütüphane işleri temsil şubesi tarafından yapıldığı belirtilmiştir³⁴⁹.

26 Ocak 1943 tarihinde gönderilen belgede, Halkevi kütüphanesine gönderilen kitapların listesi aşağıdaki gibidir;

- Kadınlar Mektebi
- Sakuntalâ
- Chitra
- Ahmet Vefik Paşa
- Posta Telgraf Telefon Tarihi
- Bir Muallim konuşuyor
- Pratik Diyetetik
- Filistin ve Şark-ül Ürdün, 2 adet
- Genel Dil Bilgisi
- Uyuz ve Mücadelesi
- Türkiye Coğrafya Eserleri
- Nesep Hukuku Ana, Baba, Evlat Hakları
- Şehvet Çocuğu, 3 adet

³⁴⁶ BCA, 490.01/1052.1038.2.156.

³⁴⁷ BCA, 490.01/1052.1038.2.198.

³⁴⁸ BCA, 490.01/994.842.2.127.

³⁴⁹ BCA, 490.01/994.842.2.99.

- Edebi Kıraat Numuneleri, 2 adet
- Zehirli G. Korunma Dersleri, 2 adet
- Umumi Tarih, 2 adet
- Belleten, 3adet
- Tarih, 2 adet
- Ahlâk
- Sadrazamlar ve Başvekilleri, 3 adet
- Okuma Kitabı, 3 adet
- Biyoloji ve İnsan Hayatı, 2 adet
- Yeni Biyoloji
- Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, 2 adet kütüphane kitap listesine kayıt edilmiştir³⁵⁰.

Ağrı Halkevi, Genel Sekreterlikten ‘‘Halkevi Kütüphaneleri İçin Rehber’’ adlı kitabı talep etmiş ve bu kitap 2 Şubat 1943 tarihinde Halkevi’ne gönderilmiştir³⁵¹. 1 Şubat 1943 tarihinde Halkevi’ne gönderilen kitap listesi aşağıdaki gibidir;

- Yaşamak Korkusu, 2 adet
- İslam Medeniyeti Tarihi
- Konuşulan Fransızca
- Molla Cami
- Paul Cezanna
- Benim Üniversitelerim
- Saray ve Ötesi, 3 adet
- III. Selim Hatt-ı Hümayumu
- Tahmas Kulu Han’ın Tevarihi
- Sümmani Hayatı ve Şiirleri
- Araba Sevdası
- Kalbin Gözü
- İhtilâlmı İnkılâpmı
- Türk Tarihinde Mezhep Cerayanları
- Nietzsche Demonla Muharebe
- Türk Saz Şairleri, 2 adet

³⁵⁰ BCA, 490.01/1043.1008.2.36.

³⁵¹ BCA, 490.01/1043.1008.2.31.

- Ariel Şelley'in Hayatı
- Psikanaliz
- Bir Zamane Çocuğunun İtirafları
- Esrarsız Hayat
- Maske
- Güneş ve Gölge
- Karanfilli Kadın
- Kalpazanlar, 2 adet
- Köy Papazı Zenginler Arasında
- Cevizli Bahçe
- Ağaç Aşısı ve Aşının Faydaları
- Ameli ve Tatbiki Konbiyo
- İki Münekkit Şair ve İki Şaheser
- Kelile ve Dimme
- Türk İnkılâbı Tarihi, adlı kitaplar alınarak kitap listesine kayıt edilmiştir³⁵².

6 Şubat 1943 tarihinde Halkevi'ne gönderilen kitapların isimleri aşağıdadır;

Kitabın Adı:	Yazarı:
- Macera Arayan Kadın	Jack Landon
- Namık Kemal'in Şiirleri	Sadettin Ergün
- Çocuk Büyütme Yolu	İhsan Hilmi Alantaş
- Kaçak	Somertset Maughan
- Rus Hikâyeleri	Valentino Cateye
- Çarın Çizmeleri	M. Zoşçenko
- Sıkıntı	Maksim Gorki
- Angel Dayı	Panait İstratı
- Ziya Gökalp	Hilmi Ziya Ölken
- Altın Işık	Ziya Gökalp
- Yeni Hayat	Ziya Gökalp
- Kızıl Elma	Ziya Gökalp
- Zihni Hesap Kaideleri	Krikor Kömürcüyan ³⁵³ .

³⁵² BCA, 490.01/1043.1008.2.34.

25 Şubat 1943 tarihli belgede geçen kitap isimleri aşağıdaki gibidir;

Kitap Adı:	Yazarı:
- Tekstil Sanayisinde İstihsal ve Randıman Hesapları, 2 adet	Osman Ertem
- Vakıflar	Cihan Kitapevi
- Fransa Faciası	Andre Maurois
- Propaganda	Sadri Ertem
- Pratik Betonarme, 2 adet	Zihni Arısoy
- Ticari Malûmat ve Bankacılık, 2 adet	Krikor Kömürcüyan
- Işık, Tiyatro, Sinema, 2 adet	Fethi Manguoğlu
- Dil Bahisleri	Tahsin Banguoğlu
- Türkiye Bibliyografyası, 3 adet	Maarif Marbaası ³⁵⁴ .

9 Nisan 1943 tarihinde, Malakalı kadın ve Don Kışot adlı kitaplar Halkevi kütüphanesi giriş defterine kayıt edilmiştir³⁵³. 15 Haziran 1943 tarihinde Halkevi kütüphanesine 34 adet kitap gönderilmiştir. Gönderilen kitap listesi aşağıdaki gibidir;

Kitap Adı:	Yazarı:
- Memleket Yazıları	Kemal Turan
- 18. Asır Saz Şaireri	M. Kaya Bilgegil
- Croydon	İzzet Güneri
- Türklük (D. Tarihinde)	L. Rasonyi
- Afyonda Bir Şair Ailesi	Edip Ali Baki
- Sıtma	Dr. Ata Ünalın
- F. Devrinde İstanbul	Mimar Ali Saim Ülgen
- Ömer Hayyam	Hüseyin Rıfat
- Yeni Nimetler	Sahir Ergin
- Maarifi Divanında Seçmeler	A. Seni Yurtman
- Boğaziçi Mehtapları	Abdülhak Şinasi Hisar
- Edebi Meslekler	Prof. Suut Kemal Yetkin
- Milliyet İdeali	Dr. H. Fikret Kanat
- Muallimsiz Daktilografi	Atuf Yar

³⁵³ BCA, 490.01/1043.1008.2.28.

³⁵⁴ BCA, 490.01/1043.1008.2.30.

³⁵⁵ BCA, 490.01/1043.1008.2.26.

- Sanat Konuşmaları	Nurullah Berk
- Muhibbi hayat ve D.	Adil Özder
- Liu Yüan ve Liu Tusung'un Biyografileri	Dr. Şükrü Akkaya
- İkinci Dünya Harbi ve İçyüzü	S. Ergün
- Sağlık Düşmanı Böceklerler Savaş	Prof. Dr. Muhiddin Erel
- Edebi Bilgiler	Nihat Sami Banarlı
- Cezanın İnfazı Sistemler ve Tatbikat	Sakıp Güran
- Türkiye Bibliyografyası	T.C .Maarif V.
- Edebiyat Bilgileri	İsmail Habip
- Ayın Bibliyografyası	Üniversite Kitabevi
- Vakıflar Dergisi	Vakıflar U. Müd. Neş.
- Fatih Mehmet II. Vakfı	Vakıflar U. Müd. Neş.
- Leylaklar Altında	Mecbure Sami Karay
- Çocuk Şiirleri	Mehmet Necati Öngay
- Erkekler Sarışınları Beğenirler	Hamdi Varoğlu
- Sahnemizin Değerleri	A. Madat
- Şimali Kafkasya	Kadırcan Kafalı
- Sedef Kız	Cahit Begenç
- Bir Kadının 24 Saati	Hamdi Varoğlu
- Hayım ile Artem	Maksim Gorki ³⁵⁶ .

3 Eylül 1943 tarihinde Halkevi kütüphanesine kayıt edilen kitap listesi aşağıdaki gibidir;

Kitap Adı:	Yazar:
- Sinai Kimya Analiz Metotları	İbrahim Akdiyen
- Joseph Roth	Eyyup
- Şarkta Resim	Elif Naci
- Hayvanlar, insanlar ve Tanrılar	Nasuhi Baydar
- Ziya Gökalp	Enver Behnan
- Sonsuz Yolculuk	Asude Zeybekoğlu
- Kağnı Şeş	Sabahattin Ali
- Kadın ve Ahlak	Muazzez F. Aruoba

³⁵⁶ BCA, 490.01/1043.1008.2.25.

- Kısa Kimya Laboratuvar	Dr. F. Ardont
- Kayseri Takvimi	Şefik Türker
- Orta Öğretim Talebe Kılavuzu	Kenan Şenel-R.Akman
- Ticaret Aritmetiği	Orhan Altınova
- Pratik Otomobil Bakımı	Hayrullah Gürtan
- Harp ve Ekonomi	Seyfi Kurtbek
- Tanzimat ve Bulgar Meselesi	Dr. Halil İnalçık
- Hecenin On Şairi	
- Tornacılık	Emin Sekun
- İlkokullarda Türkçe Öğretimi	Fuat Baynur
- İki Esir	Lajos Zilahy
- Havada Vecihi	Vecihi Hürkuş
- Gılgamış Destanı	Muzaffer Ramazanoğlu
- Kuyucaklı Yusuf	Sabahattin Ali
- İktisat Saati Konuşmaları	Hazım Atıf Kuyucak
- Şimal Göçebeleri	Jamest Oliver
- Hint Diyarında	Françis De
- Gıranata Sefahatı	Naurice Magre
- Harp Akademisine Girecek Subayların Çalışma Sistemleri Hakkında muhtıra	Haydar Sukan
- Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri	H. Baki Kunter ³⁵⁷ .

27 Eylül 1943 tarihinde Halkevi kütüphanesine kayıt edilen kitap listesi aşağıdaki gibidir;

Kitap Adı:	Yazarı:
- Avare Kuşlar	Tagore
- Türke Doğru	İsmail Hakkı Baltacıoğlu
- Tipi Dindi	Mahmut Yesarı
- Bir Serencam	Y. Kadri Karaosman O.
- Arzın Merkezine Seyahat	Hamdi Varoğlu
- Yeniçeriler	Ahmet Mithat
- Uzun Yol	Fay Cooper-Colle

³⁵⁷ BCA, 490.01/1043.1008.2.23.

- Tangonun Ölümü	Semine Meral
- Son Gece	Emmanuel Bove
- Akdeniz	Paniat İstrati
- Hacı Murat	Leon Tolstoy
- Dr. Ogradynin Gevezelikleri	Andre Maurois
- Kendimize Doğru	Dr. Sadi Irmak
- İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk	J. Jacques Rousseau
- Yeni Dünya Hikayeler	Sabahattin Ali
- Hapishanelerdeki Hayatım	Silvio Pellico
- İnsan Ruhu Üzerinde Gezintiler	Mustafa Şekip Tunç
- Türkçe Tabirler Sözlüğü	Mustafa Nihat Özün
- Zehirler Zehirlenmeler Kurtarma Çareleri ve Panzehirler	Celal Tahsin Boran
- Alemdar Mustafa Paşa	İ. Hakkı Uzunçarşılı
- Ayın Tarihi	B. Vek. Umum Müd. Neş.
- Talat Paşa	Hüseyin Cahit Yalçın
- Kaplarda Türk Tezyinatı Örnekleri	Dr. A. Süheyl Ünver
- Dünya Parası ve Bizim Para	Namık Zeki Aral
- Toprak Meselesinin Hallinde Kadastronun Rolü	Halit Ziya Türkkân ³⁵⁸ .

19 Nisan 1944 tarihinde Halkevi kütüphanesine kayıt edilen kitap listesi aşağıdaki gibidir;

Kitap Adı:	Yazarı:
- Cenup Doğu Anadolu'nun Eski Zamanları	Kurmay Yrb. Kadri Pek
- Çatı İnşaatı	Üniversite Kitabevi
- Tıbbi Yayınlar	Referatlar Dergisi
- İktisat Fakültesi Mecmuası	Ord. Prof. Şükrü Baban
- Altın Gözlü Kız	Cemil Meriç
- Cebir Terimleri	Dr. Nazım Terzioğlu
- Trabzon	Bilal Aziz Yanıkoğlu

³⁵⁸ BCA, 490.01/1043.1008.2.21.

- Memleket Tetkik ve konferansları Rıza Koşkun Matbaası
- Yolların Tükettiği Adam Turgut Evren
- Lekeli Humma (Tifüs) Dr. Lütfü Aksu
- Büyük Türk Hindistan Kapılarında Prof. Dr. Herbert
- Türk Efsaneleri Hüseyin Namık Orkun
- Irmak ve Okyanus Fethi Yücel
- İçtimaiyat Selmin Evrim
- Vatan Türküleri Ali Ertan
- Ocak Yusuf Ziya Ortaç
- Malazgirt Meydan Muharebesi Feridun Dirimtekin
- Yayla Türküsü Halide Nüsret
- Suçlu Çocuklarımız Tezer Taşkıran
- Çiçek Aşısı Samet Ağaoğlu
- Köy Kanunu Dr. Niyazi Erzin
- İktisat Saati Mecmuası Mahmut Şevket
- Orman Biyolojisi Hazim Atıf Kuyucak
- Yol Üstü Hugo Keller
- Antoloji İzmir Hikâyeleri Cahit Begenç
- Millet ve İnsaniyet Cihat Gökçek
- Yeşim Dr. Herbert
- Teselli Şinasi Nahit
- Atatürk Hakkında Bazı Turgut Salih
- Düşünce ve Tahlil Rüknettin Fethi
- Türkün Kitabı Mustafa Hakkı³⁵⁹.

³⁵⁹ BCA, 490.01/1043.1008.2.18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLÇE HALKEVLERİ VE HALKODALARI

3.1. İLÇE HALKEVLERİ

3.1.1. Doğubayazıt Halkevi

Doğubayazıt Halkevi, 22 Şubat 1941 tarihinde üç şube ile açılmıştır. Başlangıçta 100 ile 120 kişi kadar alabilecek kapasiteye sahip olan bir salonu ve sahnesi ile 3 oda olan bir binada açılmış, fakat daha sonra burası Tümen komutanlığı tarafından askeri gazino olması için alınmış, odalarının biri mutfak, biri kiler diğeri de berber salonu olarak kullanılmıştır. Bina, Genel kurul tarafından yemek ve oturma odası olarak kullanılmıştır. Binanın askeri gazino haline getirilmesi üzerine Halkevi'ne, Belediye Binasında 4x6 boyutunda bir oda verilmiştir. Genel toplantılar için askeri gazinodaki salondan istifade edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu suretle Halkevi, belediye binasındaki tek odada faaliyetlerini sürdürmüştür³⁶⁰.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Halkevi açıldıktan sonra geçen 6-7 ay süre zarfında henüz bir idare heyetinin oluşturulmadığı ve Halkevi işlerine ilçe Kaymakam'ının baktığı görülmektedir³⁶¹.

1942 yılı bilgilerine baktığımız zaman Halkevi başkanının Fehmi Kutlu olduğunu görmekteyiz³⁶². 06.12.1944 tarihli bir yazışma belgesinde Halkevi Başkanı Hakkı Tanrıverdi, Sosyal Yardım Şube Başkanı İbrahim Yılmaz, Köycülük Kolu Başkanı Hasan Yardımcı, Spor Temsil Kolu Başkanı olarak da Şevket Dudu'nun görev yaptığı anlaşılmaktadır³⁶³. 8.01.1949 tarihli bir belgede Halkevi başkanı Abdullah Baydar olarak geçmektedir³⁶⁴. Daha sonra 15.02.1950 tarihli bir başka belgede, Halkevi başkanlığına Mikail Evren'in geldiği görülmektedir³⁶⁵. Maalesef bütün sicil kayıtları gönderilmediği için Doğubayazıt Halkevi'nin diğer başkan listelerine ulaşamamaktadır.

Yeni açılmış olan Halkevi'nde, 3 Mart 1941 tarihinden itibaren aza kaydına başlanmış olmasına rağmen, 14 Eylül 1941 tarihine kadar geçen süre zarfında açık

³⁶⁰ BCA, 490.01/994.842.2.26.

³⁶¹ BCA, 490.01/994.842.2.28.

³⁶² BCA, 490.01/1120.85.2.20.

³⁶³ BCA, 490.01/1052.1038.2.213.

³⁶⁴ BCA, 490.01/1052.1038.2.60.

³⁶⁵ BCA, 490.01/1052.1038.2.5.

olan üç şubeye toplamda 30 aza kayıt edildiği görülmektedir. Fakat talimatname gereğince her şubede en az 25 aza olunması gerekmektedir. Teftiş raporları incelendiğinde bu durum göze çarpmış ve Halkevi yetkileri, açık olan üç şubeye en az 75 aza kayıt edilmesi gerektiği dile getirilmiştir³⁶⁶.

1941 yılı itibariyle Halkevi'nde bulunan kitap dolabının belediyeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Kitap kayıt defterine 117 kitap kayıt edilmiştir. Ancak, kitapların tasnifi yapılmadığı için bu kitapların hangi konularda olduğu bilinmemektedir³⁶⁷. 10 Aralık 1945 tarihli CHP Genel sekreterliğine gönderilen belgede, Doğubayazıt Halkevi kütüphanesinde 467 kitap olduğu bildirilmektedir³⁶⁸.

Halkevi'nde yapılan dikiş ve biçki³⁶⁹ kursuna katılan yirmi kız öğrenciden 17'si başarılı olarak diploma almıştır. Yapılan bu sergiler memurların ve halkın memnuniyetini kazanmıştır³⁷⁰.

Tablo 6. Doğubayazıt Halkevi'nde Açılan Biçki Dikiş Kursuna Katılan Kişi Listesi³⁷¹.

Liste 1	Liste 2	Liste 3	Liste 4
Kaymakam Muharrem Balasaygun	Dikiş Öğretmeni Yaşar Sayacak	Halkevi Başkanı Hakkı Tanrıverdi	Baş Öğretmen Ensar Tekin
Dikiş ve Biçki Öğretmeni Yaşar Sayacak	Baş Öğretmen Ensar Tekin	Baş Öğretmen Ensar Tekin	Nezahat Yardımcı
Rukiye Budak	Neziha Baydar	Köycülük Kolu Başkanı Hasan Yardımcı	Sema Yardımcı
Semiha Dudu	Melahat Sabuncuoğlu	Halkevi Odacısı Ferit Tosun	Latife Şahin
Sabahat Sunar	Sebahat Suner	Ülviye Yardımcı	Sebahat Sunar
Melahat Sabuncuoğlu	Sema Yardımcı	Nafıza Savcı	Neziha Bayar
Ülviye Yardımcı	Ülviye Yardımcı	Aliye Akyol	Emine Yıldız
Emine Yıldız	Yaşar Acarbay	Sabahat Sunar	Sabahat Çakan
Nezahat Yardımcı	Aliye Akyol	Melahat Sabuncuoğlu	Müzeyyen Bayar
Yaşar Acarbay	Semiha Dudu	Sema Yardımcı	Nazire Baydar

³⁶⁶ BCA, 490.01/994.842.2.27.

³⁶⁷ BCA, 490.01/994.842.2.27.

³⁶⁸ BCA, 490.01/1043.1008.2.2.

³⁶⁹ Biçki, Dikilecek kumaşı belli bir modele ve ölçüye göre kesme işine denilmektedir.

³⁷⁰ BCA, 490.01/1052.1038.2.209.

³⁷¹ BCA, 490.01/1052.1038.2.210-211.

Neziha Baydar	Rukiye Budak	Dikiş Öğretmeni Yaşar Sayacak	Ülviye Yardımcı
Sema Yardımcı		Müzeyyen Bayar	Melahat
Müzeyyen Bayar		Nazire Baydar	Sabuncuoğlu
		Neziha Bayar	Aliye Akyol
		Emine Yıldız	Yaşar Acarbay
		Semiha Dudu	Nazire Savcı
		Rukiye Budak	Semiha Dudu
		Latife Şahin	Rukiye Budak
		Nezahat Yardımcı	
		Sebahat Çakan	

Doğubayazıt Halkevi'nin açıldığı yıl üç şubesi bulunmaktaydı. Bunlar; Dil ve Edebiyat Şubesi, Spor Şubesi ve Köycülük Şubesi'dir. Fakat idare heyeti ve şube komiteleri seçimi yapılmadığı için komiteler oluşmamış ve hiçbir defterde tutulmamıştır. Bu şubelerin 6-7 ay geçmesine rağmen tam anlamıyla oluşmadığı, çalışma talimatnamesindeki esaslara ve mahalli şartlara göre her şube için birer faaliyet programı hazırlanmadığı ve hatta milli bayramlar dolayısıyla Halkevi'nde toplantılar yapılmadığı teftiş raporlarından anlaşılmaktadır³⁷².

1951 yılında Halkevi'nin 7 şubesinin olduğu görülmektedir. Halkevi başkanı, Mikail Evren, Dil ve Edebiyat Şubesi başkanı; Fahri Aytaç, Temsil Şubesi Başkanı; İhsan Özkan, Spor Şubesi Başkanı; İsmail Aladağ, Sosyal Yardım Şubesi Başkanı; Abdurrezak Aladağ, Halk Dershaneleri Şubesi Başkanı; Zahir Kurban, Köycülük Şubesi Başkanı; Bekir Aladağ, Tarih ve Müze Şubesi Başkanı; Rıza Eryılmaz olarak geçmektedir³⁷³.

Halkevi'nin bütçesine baktığımız zaman açıldığı günden 14 Eylül 1941 yılına kadar, hiçbir masraf yapılmadığı görülmektedir. Bundan dolayı bütçe ile hesap defteri tutma gereği duyulmamıştır. 1942 yılı için;

- 300 lira, Vilâyet Hususî münasebetinden,
- 200 lira, Mahalli Belediyeden,

³⁷² BCA, 490.01/994.842.2.29.

³⁷³ BCA, 490.01/1469.6.1.4.

- 100 lira, bağışlardan, toplamda 600 liralık bir bütçe yapılması planlandığı halde, 1942 yılı bütçesinin yapılan teftiş tarihlerinde henüz yapılmadığı ve yardım paralarının yine o tarihlerde, hususî muhasebe ile belediyeden alınmadığı ve Halkevi için hiçbir masraf yapılmadığı görülmektedir. Başlangıçta ücretli bir kâtip tutulması düşünülmüş ancak bu gerçekleştirilememiştir³⁷⁴.

Halkevi genel ihtiyaçlarını karşılamak için 1945 yılında 300 lira genel merkez tarafından gönderilmiştir³⁷⁵. Yine aynı yıl CHP il idare kurulana gönderilen 800 liranın, Halkevi'nin kışlık yakacak ihtiyacı ve elektrik sigorta borçlarının kapatılması için Doğubayazıt Halkevi'ne ulaştırılması istenilmiştir³⁷⁶. 27 Ağustos 1947 tarihinde şube çalışmaları için merkezden 200 lira gönderilmiştir³⁷⁷. Halkevi mobilya ihtiyacını karşılamak için 6 Kasım 1947 tarihinde, CHP il idare kurulu aracılığı ile 300 lira gönderilmiştir³⁷⁸. Halkevi'nin kışlık masraflarının karşılanması için 1947 yılında 200 lira gönderilmiştir³⁷⁹. 10.11.1947 tarihinde Halkevi'nin genel ihtiyaçlarını için ziraat bankası aracılığı ile 300 lira gönderilmiştir³⁸⁰. 11 Kasım 1947'te genel ihtiyaçlar için 200 lira gönderilmiştir³⁸¹. Yine aynı yıl Halkevi ihtiyaçları için 500 lira gönderilmiştir³⁸².

1948 yılına baktığımız zaman 29 Mayıs'ta, Halkevi'nin mobilya ihtiyaçları için, CHP il idare kurulu aracılığıyla 1500 lira gönderilmiştir. Yapılan bu miktarın 150 lira olduğunu düşünebiliriz. Çünkü dönemin şartları göz önüne getirildiği takdirde, yapılan yazışmalarda bir sıfırın fazla yazıldığını düşünmek daha doğru olacaktır³⁸³. Halkevi'nde açılan okuma yazma kursu giderleri için, 1948 yılının ilk devresinde 150 lira, 1949 yılının ilk devresi için yine 150 lira, yine aynı yılın ikinci devresi için 150 CHP genel merkezi tarafından gönderilmiştir³⁸⁴. 26 Ağustos 1949 tarihinde, CHP il idare kurulu aracılığı ile Halkevi'nin genel ihtiyaçları için 500 lira

³⁷⁴ BCA, 490.01/994.842.2.28.

³⁷⁵ BCA, 490.01/1469.6.1.162.

³⁷⁶ BCA, 490.01/1469.6.1.157.

³⁷⁷ BCA, 490.01/1469.6.1.145.

³⁷⁸ BCA, 490.01/1469.6.1.141.

³⁷⁹ BCA, 490.01/1469.6.1.136.

³⁸⁰ BCA, 490.01/1469.6.1.135.

³⁸¹ BCA, 490.01/1469.6.1.134.

³⁸² BCA, 490.01/1469.6.1.131.

³⁸³ BCA, 490.01/1469.6.1.115.

³⁸⁴ BCA, 490.01/1469.6.1.78.

yardım yapılmıştır³⁸⁵. 21 Kasım 1950 tarihinde, Halkevi'nin tamiri, kâtip ücreti, okuma yazma kursu ve diğer ihtiyaçlar için 800 lira yardım yapılmıştır³⁸⁶.

1951 yılı Doğubayazıt Halkevi gelir bütçesi;

- Bağışlardan gelen yardım:	200 lira
- CHP'den gelen yardım:	1500 lira
- Müsamere gelirleri:	200 lira
- İcar'dan gelen yardım:	100 lira, olmak üzere
toplamda 2000 lira etmektedir.	

1951 yılı gider bütçesi;

- Kâtip ücreti:	480 lira
- Çeşitli masraflar:	100 lira
- Kırtasiye masrafları:	20 lira
- Işıklandırma ve ısıtma masrafları:	100 lira
- Milli günlerde etkinlik masrafları:	100 lira
- Döşeme ve demirbaş masrafları:	100 lira
- P.T.T masrafları:	50 lira
- Yapı ve onarım masrafları:	500 lira
- Halk Dershaneleri Şube masrafları:	100 lira
- Sosyal Yardım Şube masrafları:	100 lira
- Spor Şubesi masrafları:	50 lira
- Temsil Şubesi masrafları:	100 lira
- Köycülük Şubesi masrafları:	50 lira
- Kütüphane Şubesi masrafları:	50 lira
- Dil ve Edebiyat Şubesi masrafları:	100 lira
- Toplam:	2000 lira olarak Halkevi yetkilileri tarafından tahmin edilmiştir ³⁸⁷ .

15.12.1942 tarihli bir belgede CHP genel merkezinden yapılan uyarılara cevap verilmiş ve Halkevi çalışmalarına hız verilmiştir. Kayıt edilen aza sayısı 128'e çıkmış ve Halkevi'ne halkın katılımını sağlamak için birkaç tane konferans verildiği

³⁸⁵ BCA, 490.01/1469.6.1.55.

³⁸⁶ BCA, 490.01/1469.6.1.17.

³⁸⁷ BCA, 490.01/1469.6.1.5.

belirtilmektedir. Halkevi başkanının yazdığı bu belgede, bütün üyelerin üzerine düşen görevi yaptıklarını dile getirilmiş, milli kültür ve inkılâbın benimsenmesi için çaba gösterdiklerini beyan etmiştir³⁸⁸.

Halkevi'nin açtığı okuma yazma kursları ile halkın kültürel seviyesini artırmak için çalışmalar yapılmıştır. Açılan okuma yazma kursu ile kursa katılan 60 kişinin okuma yazma öğrenilmesi sağlanmıştır. Bu okuma yazma kursu 1944 yılında; Lise mezunu Asaf Bayar ve Faik Şahin, Ortaokul mezunu İhsan Özkan ve Zeki Çakan tarafından verilmiştir³⁸⁹. 01 Aralık 1945 tarihinden başlanarak yılsonuna kadar 50 kişiye okuma yazma kursu verilmiştir³⁹⁰. Yine 1 Ocak 1947 tarihinden itibaren 32 olan okuma yazma kursu kapasitesi 61'e çıkarılmış ve ilkokul öğretmeni Muhsin Can tarafından faaliyetlere devam edilmiştir³⁹¹. 1 Ocak 1950 tarihinden itibaren okuma yazma kursu çalışmaları devam etmiş, kayıt olan otuz üç kursiyere, ilkokul öğretmenleri olan Kemal Aladağ, Servet Tımarlı ve İsa Taşkiran eğitim vermiştir³⁹².

Genel Sekreterlik tarafından gönderilen konferans metni, 10 Mart 1946 tarihinde Halkevi salonunda, halk dershaneleri üyelerinden ilkokul öğretmeni Mehmet Zoroğlu tarafından okunmuş, konferansa 72 köy muhtarı ve 150 Halkevi üyesi katılmıştır³⁹³.

Doğubayazıt Halkevi'nin en faal çalışan şubesi spor şubesi olduğu anlaşılmaktadır. Spor kolu faaliyetleri kapsamında Halkevi yetkilileri 1942 yılında, istenilen hedefe ulaşmak ve halkın faaliyetlere katılımını artırmak için, genel merkezden spor ve avcılık için gerekli olan malzemenin temin edilmesi için başvuruda bulunmuş ve iki adet futbol topu istemişlerdir³⁹⁴. Bir yıl sonra kış mevsiminin uzun sürmesi ve kar yağışının fazla olmasından dolayı avcılık ve kayakçılık faaliyetlerinin yapılması için, on iki çift kayak, on iki çift kayak ayakkabısı ve kayak elbisesi, bir çift futbol topu, on bir çift futbol ayakkabısı ve forması, bir çift voleybol topu ve bir çift voleybol ağı Halkevi başkanı tarafından istenmiştir³⁹⁵. Kış mevsimin yaklaşması üzerine Halkevi başkanı, spor faaliyetlerinin

³⁸⁸ BCA, 490.01/994.842.2.8.

³⁸⁹ BCA, 490.01/1052.1038.2.215.

³⁹⁰ BCA, 490.01/1052.1038.2.146.

³⁹¹ BCA, 490.01/1052.1038.2.136.

³⁹² BCA, 490.01/1052.1038.2.5.

³⁹³ BCA, 490.01/951.686.2.13.

³⁹⁴ BCA, 490.01/1120.85.2.23.

³⁹⁵ BCA, 490.01/1120.85.2.20.

aksamaması için kayak malzemelerinin biran önce Halkevi'ne ulaşması için yazdığı dilekçede, 50 adet kayak ve kayak ayakkabısının Erzurum Halkevi aracılığı ile Halkevi'ne ulaştırılması talebinde bulunmuştur³⁹⁶.

CHP Genel Sekreterliğinin 1946 yılında, Doğubayazıt Halkevi'ne, satın alınan 24 futbol forma takımı (şortları ile birlikte) ve 24 futbol tozluğunun ödeneği olan 324 lira'nın gönderildiği yapılan yazışmalarda geçmektedir³⁹⁷. Aynı yıl, Halkevi'nin spor faaliyetlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için, 30 kuruş değerinde bir futbol topu, 20 kuruş değerinde bir voleybol topu, 18 kuruş değerinde bir voleybol ağı, 20 kuruş değerinde bir hentbol topu, bir adet hava pompası, 24 adet futbol forma takımı, 24 çift tozluk ve 24 çift tekmelikten oluşan spor malzemeleri Doğubayazıt Halkevi'ne gönderilmiştir³⁹⁸.

Bulunduğu coğrafi konumdan dolayı Halkevi spor kolu etkin bir şekilde çalışmıştır. Fakat imkânlar el vermediği için bu çalışmalar kesintiye uğramıştır. Örneğin Halkevi başkanı evin ihtiyacı olan elli çift kayak ayakkabısını merkezden temin edilmesi için yazdığı telgrafa karşılık, merkezin ancak 10 çift kayak ayakkabısı gönderdiği görülmektedir. Bazen de kayak ayakkabısı olmadığı için yapılan bu talepler karşılıksız kalmıştır³⁹⁹. Spor kolunun çalışmaları incelediğinde, 19 Mayıs gibi resmi bayramlarda da etkin bir şekilde çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır⁴⁰⁰.

3.1.2. Eleşkirt Halkevi

1938 yılı Ağrı Halkevi faaliyet raporunda, Halkevleri yıl dönümü kutlamaları yeni açılacak olan Eleşkirt Halkevi'nin açılışı ile orada kutlanacağı belirtilmiştir. 20 Şubat Pazar günü, Ağrı Halkevi başkanı Burhanettin Teker'in başkanlığında Halkevi üyelerinden kadın-erkek 50 aydın vatandaş Eleşkirt ilçesine gelmiştir. Önce Eleşkirt kaymakamı, Cevdet Bey tarafından yeni binanın halkın yardımı ile yapıldığını, hangi amaç için açılacağı ve Eleşkirt çevresinde yapacağı faaliyetleri anlatmış, sonra da memurlardan bir genç Halkevi'nin açılışını anlatan bir şiir okumuştur. Daha sonra Vali Burhanettin Teker, Halkevi'nin gayesi, gençliğin yetiştirilmesi ve halkın

³⁹⁶ BCA, 490.01/1101.22.1.85.

³⁹⁷ BCA, 490.01/1120.85.2.6.

³⁹⁸ BCA, 490.01/1120.85.2.3.

³⁹⁹ BCA, 490.01/1101.22.1.82.

⁴⁰⁰ BCA, 490.01/1120.85.2.7.

cumhuriyet ve demokratik idarenin gerekliliğine göre aydınlatılması üzerine etkin bir konuşma yapmış ve kurdeleyi keserek açılışı gerçekleştirmiştir⁴⁰¹.

Halkevi'nde, halka ve konuklara çay, şeker ve sigara ikram edilmiştir. Aynı gün ilçe elektrik ile aydınlatılmıştır. Halkevi'nde açılış programı daha önceden düzenlenmiş ve gelenler için yerler önceden belirlenmiştir. Saat 19:00'da Halkevi'nde müsamere başlamış, Ağrı Halkevi temsil şubesi tarafından 'Himmetin Oğlu', adlı piyes başarılı bir şekilde temsil edilmiştir. Sonrasında açılış yıldönümü ve gayesi hakkında birkaç söz söylenmiş ve Eleşkirtli gençler tarafından eğitimsel bir komedi oynanmıştır⁴⁰².

Halkevi, belediyeye ait bir salonda faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu salonun boyutu 6x2'dir. Salon için belediyeye kira verilmemektedir⁴⁰³. Halkevi başkanı, hükümet doktoru Zeki Arslan'ın Sungurlu'ya tayininden sonra, 1 Nisan 1939 tarihinde Halkevi başkanlığına Ahmet Faruk Savcı getirilmiştir⁴⁰⁴. Daha sonra gezici başöğretmen olan Necati oral Halkevi başkanı olmuştur. 1940 yılı Mayıs ayından itibaren Halkevi başkanlığına Ahmet Faruk Savcı getirilmiştir⁴⁰⁵.

1941 yılı İdare heyeti; Halkevi Başkanı: İlkokul Başöğretmeni Ahmet Faruk Savcı, Spor Şubesi Başkanı: İbrahim Karasu, Temsil Şubesi Başkanı: Necati Ural, Sosyal Yardım Şubesi Başkanı: Ahmet Tekin, Köycülük Şubesi Başkanı: Şükrü Kökbakan'dır. Bu idare heyeti 1941 yılına kadar çalışmalarını birlikte yürütmüştür. Teftiş raporlarından anlaşıldığı üzere, Eleşkirt Halkevi idaresi, bölgede faaliyet gösteren diğer Halkevleri'ne nispeten en etkin çalışan ev olmuştur⁴⁰⁶.

1941 yılı teftiş raporlarında Eleşkirt Halkevi, son iki yıldan beri halkı çatısı altında toplamış ve halka faydalı olacak çalışmalar yapmıştır. Başlangıçta Halkevi'ne ilgi göstermeyen memurların daha sonra gönülleri fethedilmiş ve Halkevi çalışmalarına katılmışlardır. Halkevi çalışmaları, mevcut imkânlar dahilinde azami derecede istifade edilmiştir. Gerçek manada bir halk okulu haline gelmesi için hiçbir çalışmadan geri kalınmamıştır.

⁴⁰¹ BCA, 490.01/951.686.2.36.

⁴⁰² BCA, 490.01/951.686.2.36.

⁴⁰³ BCA, 490.01/994.842.2.148.

⁴⁰⁴ BCA, 490.01/994.842.2.149.

⁴⁰⁵ BCA, 490.01/932.624.1.79.

⁴⁰⁶ BCA, 490.01/994.842.2.150.

Evin en etkin çalışan şubesi köycülük şubesidir. Bu şube sosyal yardım şubesi ile birleşerek, faaliyetlerini daha da artırmış ve yakın köylere geziler düzenlemiş, yoksul olan hasta kişilere ilaçlar dağıtmış ve köyün muhtarlarına acil durumlarda kullanılması için ilaç, tentürdiyot ve pamuk gibi sıhhi malzemeler vermiştir. Asker ailelerinin mektup ve dilekçelerini bu şube azaları yazmıştır. Bu şube Halkın resmi işlerini de takip etmiştir. Köy gezilerinde, halkın günlük işleri, ziraat ve hayvan bakımı, üretimin artması hakkında konuşmalar yapmıştır⁴⁰⁷.

Spor şubesi de köycülük şubesi kadar yoğun çalışmıştır. Bu şube; futbol, voleybol, çeşitli sporlar ve atletizm ile meşgul olmuş ve önemli çalışmalar yapmıştır. Örneğin iki futbol takımı oluşturmuş, futbol yarışmaları düzenlemiştir. Halkın özellikle gençlerin spora merakını artırmış ve bölgede disiplinli çalışmaya dair güzel bir örnek olmuştur. Ayrıca bir futbol sahası yapmış, 19 Mayıs spor ve gençlik bayramı münasebetiyle burada halka çeşitli spor gösterileri düzenleyerek halkın ilgisini çekmiştir⁴⁰⁸.

Sosyal yardım şubesi de diğer şubelerden geri kalmamak için plânlı çalışmalar yapmıştır. Köycülük şubesi ile birlikte çalışmalar yapmış ve ihtiyaç sahiplerine maddi desteklerde bulunmuştur. Merkezde konferansların düzenlenmesi, halk dershanelerinin açılması ve bazı milli bayramların programlarının hazırlanması gibi işleri başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Ayrıca çocuk esirgeme kurumu, hava kurumu ve Kızılay gibi hayır kuruluşları ile birlikte çalışmalar yapılmıştır⁴⁰⁹.

Temsil şubesi çalışmalarını halka doğru götürmek ve bir kültür yayma vazifesi amacıyla çalışmalar yapmışsa da, piyeslerde rol alacak kadın aza ve yardımcı bulmadığı için 1941 yılı içinde ancak iki tane gösteri düzenleyebilmiştir. Bu yüzden bu şube, görevini yapmaya fırsat bulamamıştır. Ancak şube çalışmaları kesintiye uğramamış, İlkokulun yardımıyla zaman zaman müsamereler vermiş ve sosyal yardım şubesi ile işbirliği yaparak çeşitli vesileler, milli günler ve törenler münasebetiyle verilecek konferansları düzenlemiş, imkânlar dahilinde başarılı çalışmalar yapmıştır. Radyo yayını ve temsillerini dinletmek suretiyle, halkın müzik ve temsil ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır⁴¹⁰. Bütün bu çalışmalar Halkevi

⁴⁰⁷ BCA, 490.01/994.842.2.150.

⁴⁰⁸ BCA, 490.01/994.842.2.151.

⁴⁰⁹ BCA, 490.01/994.842.2.151.

⁴¹⁰ BCA, 490.01/994.842.2.151.

başkanının ve kendisiyle uyum içinde olan şube başkanlarının gayretleri sayesinde başarılı işler gerçekleştirilmiştir.

15 Eylül 1941 tarihi itibariyle Halkevi'nin kayıtları ve defterlerine bakıldığında, aza kayıt defteri düzenli olarak tutulmuş ve biri kadın olmak üzere 101 üye kayıt edilmiştir. Demirbaş eşya olarak masa, sandalye ve kitap dolabı gibi eksiklikleri vardır. Halkevi'ne ait bir adet akümülatör, bir adet batarya ve bir adet radyo bulunmaktadır. Kütüphane giriş defteri düzenli bir şekilde tutulmuştur. Deftere, 344 adet kitap kayıt edilmiştir. Kitaplar gayet güzel bir şekilde tasnif edilmiş ve fişleri düzenli bir şekilde oluşturulmuştur. İdare heyeti karar defteri derli toplu olup, 06.04.1940 tarihinden itibaren kararlar yazılmaya başlanmıştır. Bu yıl yazılan karar sayısı otuz olarak geçmektedir. 1941 yılında alınan karar sayısı ise 24 olarak geçmektedir. Daha önce yapılan kararlar yazılmadığı için bilinmemektedir. 1941 yılı itibariyle gelen ve giden evrakları da düzenli olarak kayıt altına alınmıştır. 25 Şubat 1941 tarihinden itibaren günlük çalışma defteri diye bir defter tutulmuş ve yapılan işler kayıt edilmiştir⁴¹¹.

Eleşkirt Halkevi'nin 1941 yılı bütçesi şu şekildedir;

- Genel sekreterlikten gönderilen:	250 lira
- Vilayetten yapılan yardım:	128 lira
- İlçe belediyesinden yapılan yardım:	50 lira
- Bağışlardan gelen yardım:	120 lira
- Çeşitli gelirlere elde edilen:	282 lira, toplamda 830 lira

etmektedir. Ancak bu bütçenin 402 liralık olan kısmı hayalidir ve muhtaç olduğu zaman temin edileceği belirtilmiştir⁴¹².

Giderler için ise, 250 lira sekreter aylığı, 120 lira odacı aylığı, 35 lira çeşitli masraflar, 20 lira posta, tel v.b., 25 lira kırtasiye ve matbu, 65 lira ışık ve ısınma, 50 lira tören ve kutlama, 190 lira döşeme ve demirbaş, 60 lira radyo, akümülatör ve batarya, 30 lira temsil giderleri, 30 lira spor, 70 lira sosyal yardım ve 15 lira da köycülük şubesi masraflarına harcanmıştır⁴¹³. 1941 yılında yapılan teftişin, Halkevi

⁴¹¹ BCA, 490.01/994.842.2.152.

⁴¹² BCA, 490.01/994.842.2.153.

⁴¹³ BCA, 490.01/994.842.2.153.

çalışmalarında eksiklikler olmasına rağmen, görevliler tarafından başarılı bulunduğu dile getirilmiştir⁴¹⁴.

1942 yılının teftiş raporlarında, bir yıl önce belirtilen küçük salondan daha büyük bir salonda çalışmalarını yürütmüştür. Bu salonun 100 kişi alabilecek kapasitede olduğu belgelerde geçmektedir. Bu salon aynı zamanda gazete, dergi ve çeşitli alanda gerçekleştirilen okuma odası olarak da kullanılmaktadır. Bu yıl itibariyle yeni hükümet binası yapılması ve belediyenin oraya taşınması halinde, dört odalı bina Halkevi'ne tahsis edileceği belirtilmektedir⁴¹⁵.

Halkevi'nde kayıt edilen defter listesinde, aza sayısına bir kişi eklenmiş ve aza sayısı 102 olmuştur. Kütüphane giriş defterine de geçen yıla oranla kitap sayısı artmış ve bu sayı 539 olmuştur. Gelen ve giden evrak defterine 28 Ağustos 1942 yılı itibariyle 51 gelen evrak kayıt edilmiştir. 14 Ağustos itibariyle giden evrak sayısı ise 87 olarak geçmektedir. İdare heyeti karar defterine de 25 Ağustos 1942 itibariyle 63 karar kayıt edilmiştir⁴¹⁶.

1942 yılı bütçesi;

- C.H.P'den gelen yardım:	445.77 lira
- Vilayet muhasebesinden gelen yardım:	200.00 lira
- Mahalli belediyelerden gelen yardım:	40.00 lira
- Bağışlardan gelen yardım:	120.00 lira
- Çeşitli gelirlerden yardım:	180.00 lira, olmak üzere
toplamda 985.77 liradır ⁴¹⁷ .	

1942 yılı idare heyeti: Halkevi başkanı; kaymakam Nizamettin Yücel, Temsil şubesi başkanı; Necati Ural, Spor Şubesi başkanı; P.T.T şefi İbrahim Karasu istifa ettikten sonra yerine sağlık memuru Turgut Tunçer göreve gelmiştir, Sosyal Yardım Şubesi başkanı; Müteahhit olan Ahmet Tekin, Köycülük Şubesi başkanı; nüfus memuru Şükrü Gökbak olarak kayıtlara geçmiştir⁴¹⁸. 1943 yılında öğretmen olan Ahmet Faruk Savcı, askerden döndükten sonra tekrardan Halkevi başkanı olmuştur.

⁴¹⁴ BCA, 490.01/994.842.2.155.

⁴¹⁵ BCA, 490.01/994.842.2.69.

⁴¹⁶ BCA, 490.01/994.842.2.70.

⁴¹⁷ BCA, 490.01/994.842.2.72.

⁴¹⁸ BCA, 490.01/994.842.2.76.

1944 yılında geçici olarak Ağrı merkeze görevlendirilen başkanın yerine Necati oral getirilmiştir⁴¹⁹.

Eleşkirt Halkevi çalışmaları halk üzerinde derin bir iz bırakmıştır. Ancak, 1942 yılında Halkevi başkanının ve diğer azaların cepheye gitmesi çalışmaların yavaşlamasına neden olmuştur. Halkevi'nde bulunan radyo'nun halkın ilgisini çekmekte önemli bir rolü bulunmaktadır. Radyonun çalışmaması, müsamerelerin yapılmaması ve gösterilerin düzenlenmemesi Halkevi'ne olan ilgiyi azaltmıştır⁴²⁰.

Temsil şubesi sadece "istiklal" adlı temsili düzenleyebilmiştir. Spor ve köycülük şubelerinin bu yıl kayda değer çalışması bulunmamaktadır. Sosyal yardım şubesi, doktor olan bir üyesi bazı hastaları muayene etmiş, bunlardan ihtiyacı olanlara Halkevi tarafından ilaçları verilmiştir. İhtiyaç sahiplerine yiyecek yardımı yapılmıştır. Mahalli belediye ile işbirliği yapılarak merkezde ve yakın köylerde çok muhtaç olan halka belediyeye ait buğday, arpa ve mısırlardan 25 ton kadarının ucuz temin edilmesi sağlanmıştır. Sıtma hastalarına ilaçları temin edilmiş, asker ailelerinin mektupları bu şube üyeleri tarafından yazılmıştır. Yine resmi dairelerde işleri olanların dilekçelerinin yazılması ve işlerin takip edilmesi gibi çalışmalar yapmışlardır. Askerlere kışlık eşya toplanması gibi işlerde yine bu şube tarafından yapılmıştır. Halkevi idare heyeti resmi günler ve milli bayramlar dolayısıyla konferanslar düzenlemiştir. Örnek verecek olursak, Montrö, Lozan ve 30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle düzenlediği konferanslarda bu günlerin önemi üzerinde durulmuştur⁴²¹.

6.4.1941 tarihinde Nazım Öztürk tarafından "Bugünkü dünya vaziyeti karşısında Türkiye" konulu konferans verilmiştir⁴²². Görüldüğü üzere İmkânların el verdiği oranda yapılan çalışmalar 1942 yılında yetersiz kalmıştır.

Uzun süren kış mevsiminden dolayı, kayak yapılması için uygun şartların oluşması ile birlikte bölgede bulunan halkın özellikle gençlerin kayağa ilgisi bulunmaktadır. Ancak, kayak malzemelerinin olmayışı halkın isteklerinin gerçekleşmesini zor duruma sokmaktadır. Halkevi'nin yaptığı yazışmalardan

⁴¹⁹ BCA, 490.01/932.624.1.25.

⁴²⁰ BCA, 490.01/994.842.2.77.

⁴²¹ BCA, 490.01/994.842.2.77.

⁴²² BCA, 490.01/1007.885.2.6.

anlaşılacağı üzere merkezden kayak malzemeleri istenilmiştir. 1943 yılı sonunda 10 adet kayak ve 10 adet kayak ayakkabısı gönderilmiştir⁴²³.

1946 yılı piyes repertuarında Eleşkirt Halkevi kütüphanesinde, çakır ali, mahcuplar, alev, para delisi, bir gemi ve define isimli piyeslerin olduğu bildirilmiştir. Bu piyeslerin daha önce gösterildiği belirtilmiş ve yeni piyesler talep edilmiştir. 29 Eylül 1947 tarihinde, genel merkezden Halkevi'ne 30 adet yeni piyes gönderilmiştir⁴²⁴.

1 Ocak 1946 tarihinden itibaren, A ve B olmak üzere iki halk dershanesi açılarak okuma yazma kursu vermeye başlanmıştır. A dershanesine 21 erkek, B dershanesine 24 erkek olmak üzere toplamda 45 üyeye okuma yazma kursu verilmiştir⁴²⁵. Türkçe okuma yazma kursu için, 1949 yılı birinci devresi masraflarına harcanmak üzere, genel merkez tarafından 150 lira gönderilerek halkın okur-yazarlık oranının artmasına katkıda bulunulmuştur⁴²⁶. Açılan bu kursta 35 kişiye eğitim verilmiştir⁴²⁷.

3.1.3. Tutak Halkevi

Halkevleri'nin açılış yıl dönümü olan 19 Şubat 1939 tarihinde yeni açılan Halkevi listesinde Tutak Halkevi de bulunmaktadır⁴²⁸. Halkevi'nin açıldığı binanın Türk Hava Kurumu'na ait olduğu belgelerde belirtilmiştir. Halkevi'ne bu binada 2 oda ve 10x3.5 ebadında bir salon verilmiştir. Bu salon hem okuma salonu hem de toplantı yeri olarak kullanılmıştır⁴²⁹. Halkevi'ne ait birkaç tane masa, birkaç tane sandalye, bir adet kitap dolabı, bir adet radyo ve bir adet şarj makinesi bulunmaktadır⁴³⁰.

19 Şubat 1939' da Pazar günü saat 15:00'da bütün memur ve halk toplandıktan sonra, radyo aracılığı ile Ankara Halkevleri açılma töreninden İstiklal Marşı ve Başvekil Refik Saydam'ın nutukları dinlenmiş, daha sonra ilçe Halkevi açılma töreninin gündüz programına geçilmiştir. Törene okul çocukları tarafından

⁴²³ BCA, 490.01/1120.85.2.15.

⁴²⁴ BCA, 490.01/918.574.2.7-8.

⁴²⁵ BCA, 490.01/1052.1038.2.144.

⁴²⁶ BCA, 490.01/1052.1038.2.53.

⁴²⁷ BCA, 490.01/1052.1038.2.45.

⁴²⁸ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına..., C. 14, s.53.

⁴²⁹ BCA, 490.01/994.842.2.134.

⁴³⁰ BCA, 490.01/994.842.2.135.

okunulan İstiklal Marşı ile başlanmış, bundan sonra milli eğitim memuru Osman Ertem'in hazırladığı Halkevleri'nin gayesi, Halkevleri öğretisinin bazı maddeleri ile çalışma kollarının ödevleri açıklanmış ve başkan adına Halkevi resmen açılmıştır. Daha sonra Osman Ertem'in konuşmasını teyit eden nüfus kâtibi Esat Yurdakul tarafından bir konuşma yapılmış ve gündüz töreni sona erdirilmiştir⁴³¹.

Aynı günün gecesi saat 19:00'da ilçede Halkevi açılması şerefine memur ve ilçe gençleri tarafından hazırlanan üç perdelik "Mavi Yıldırım", piyesi temsil edilmiştir. İlçedeki bütün halk ve memur bu müsamereye davet edilmiştir. Piyes başlamadan önce İstiklal Marşı ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ayakta dinlenmiştir. Ayrıca gece davetlilerinin ihtiyaçlarını karşılayacak güzel bir büfe hazırlanmış, misafirlerin eğlenceli vakit geçirmelerine vesile olunmuştur. Piyes sonunda yine gençler tarafından Erzurum yöresel oyunları oynanmış, okul öğrencileri tarafından da birkaç gösteri düzenlenmiş ve "Halkevleri'nin Çocuğu" adlı şiir okunarak törene son verilmiştir⁴³².

Tutak Halkevi'nde ilk açıldığında üç şube faaliyet göstermiştir. Bunlar; Spor, Köycülük ve Temsil şubeleridir. Milli eğitim memuru Osman Ertem'in yerine 1939 yılında Tapu Sicil Memuru Abdullah Erkip seçilmiştir⁴³³. 31.1.1940 tarihinde Halkevi başkanlığına özel muhasebe memuru Süleyman Kılıç seçilmiştir⁴³⁴. 28 Nisan 1941 tarihi itibarıyla Halkevi idare heyeti; Halkevi Başkan Süleyman Kılıç, Aza P.T.T. Şefi Şefik Çakın, Aza Tahrirat Kâtibi Mehmet Özmen, Aza Sağlık Memuru Mehmet Erol olarak geçmektedir⁴³⁵.

⁴³¹ BCA, 490.01/951.686.2.35.

⁴³² BCA, 490.01/951.686.2.35.

⁴³³ BCA, 490.01/932.624.1.93.

⁴³⁴ BCA, 490.01/932.624.1.88.

⁴³⁵ Yavuz, a.g.m., s.290.

Tablo 7. 1941 Yılı Tutak Halkevi İdare Heyeti⁴³⁶.

Tutak Halkevi Başkanı: Nüfus Memuru Faris Orhan.			
İdare Heyeti: Mühasip H.M. Memuru Süleyman Kılıç, Tapu Memuru Abdullah Erkip, Aza P.T.T. Şefi Şefik Çakın, Aza Esnaf Celal Birdal.			
	Başkan	Aza	Aza
Temsil Şubesi	Milli Eğitim Memuru Bekir Bey	Maliye Varidat Memuru Mustafa Sunay	Maliye Sandık Emmini Kerim Doğan
Spor Şubesi	Sağlık Memuru Mehmet Erol	Nüfus Kâtibi Mehmet Tanış	Maliye Tahsil Kâtibi İzzet Yalçın
Köycülük Şubesi	Tahrirat Kâtibi Mehmet Özmen	Tüccar Polat	H.M. Tahsil Memuru Rıza Kandemir.

3 Şubat 1943 tarihinde yapılan seçimde, Halkevi başkanlığına Mahkeme Başkâtibi Cevat Şahin seçilmiştir⁴³⁷. 1944 yılında Halkevi başkanlığına Şeref Saraçoğlu getirilmiştir⁴³⁸. 1946 yılında Halkevi Başkanı Vahyettin Soysal'ın ilçeden ayrılması üzerine Başkanlığa Salim Balcı seçilmiştir. Dil ve Edebiyat şubesine İhsan Apak, Sosyal Yardım Şubesine Abdullah Öztürk ve Köycülük Şubesine Mehmet Tanış seçilmiştir⁴³⁹.

Halkevi'nin defterleri ve kayıtlarına baktığımız zaman, aza kayıt defterine 1941 yılı itibariyle kayıtlı aza sayısı 76 olarak geçmektedir. Kütüphane kayıt listesine 259 kitap kayıt edilmiştir. İdare heyeti karar defterine de 1940 yılına ait 4 karar yazılmıştır⁴⁴⁰. 1942 yılında sadece 9 aza kayıt edilmiş ve aza sayısı 85 olmuştur⁴⁴¹. 1945 yılında kütüphanenin bilgilerini gösteren belgede Halkevi kütüphanesinde 369 adet kitap olduğu belirtilmiştir⁴⁴².

Halkevi'nin 1940 yılı bütçesi; 352.38 lira olarak düzenlenmiştir. Bu paranın 150 lirası genel muhasebeden, 50 lirası belediyeden, 150 lirası çeşitli gelirlere temin edilmiş, 2.38 lirası da geçen yıldan devrolmuştur⁴⁴³. Evin 1941 yılı bütçesi 192.47 liraya gerilemiştir. Genel muhasebeden gelen 150 liralık yardım 106 liraya

⁴³⁶ BCA, 490.01/971.753.2.5.

⁴³⁷ BCA, 490.01/932.624.1.35.

⁴³⁸ BCA, 490.01/932.624.1.23.

⁴³⁹ BCA, 490.01/932.624.1.11.

⁴⁴⁰ BCA, 490.01/994.842.2.137.

⁴⁴¹ BCA, 490.01/994.842.2.49.

⁴⁴² BCA, 490.01/1043.1008.2.14.

⁴⁴³ BCA, 490.01/994.842.2.138.

gerilemiştir. Mahalli belediyeden yapılan 50 lira yardım 60 liraya çıkarılmıştır. Çeşitli gelirlerden elde elinde 150 lira bu yıl 20 liraya kadar düşmüş ve 6.47 lira da geçen yıldan devretmiştir. Bu bütçeden 40 lira temsil şubesine, 50 lira da halk dersaneleri ve kurslar şubesine harcanmıştır⁴⁴⁴.

1944 yılı masraf giderleri; 240 lira kâtip ve idare memuru aylığı, 560 lira çeşitli masraflar, 10 lira kırtasiye ve matbu, 100 lira su, 50 milli günler, 533 lira da mobilya, tamir ve onarım için, toplamda 1493 lira masraf olmuştur⁴⁴⁵. Aynı yılın gelirleri ise şu şekildedir; 1943 yılından devreden 542 lira 38 kuruş, genel muhasebeden yapılan yardım 130 lira, belediyeden yapılan yardım 30 lira, bağışlardan gelen 200 lira 62 kuruş ve genel merkezden yapılan yardım 600 lira olmak üzere toplamda 1503 liradır⁴⁴⁶.

1939 yılında Halkevi'nin ilk açılış yılında, halkın eve olan ilgisini artırmak ve katılımını sağlamak için genel merkezden kitap ve piyes talep edilmiş ve genel merkezde Halkevi'nin isteklerine karşılık vererek birkaç piyes ve kitap göndermiştir⁴⁴⁷. Halkevi başkanı Süleyman Kılıç ve Nüfus Memuru Faris Orhan tarafından 1941 yılında iki konferans verilmiştir⁴⁴⁸. İlçe halkının günlük olaylardan habersiz kalmaması, okuma ihtiyaçlarının karşılanması ve partiye olan bağlılığın artması için Ulus gazetesi talebinde bulunulmuştur⁴⁴⁹.

21 Şubat 1943 tarihinde Halkevleri kuruluşunun yıl dönümü olması münasebetiyle tören ve kutlama programı için Halkevi başkanı, azaları ve şube başkanlarını Halkevi'ne davet ederek program hakkında toplantı düzenlemiştir⁴⁵⁰.

Spor Şubesinin faaliyetlerini artırmak ve gençlerin spor faaliyetlerine olan ilgisini çekmek için, 1943 yılında genel merkezden 20 çift kayak malzemesi isteğinde bulunulmuştur⁴⁵¹.

5 Ocak 1946 tarihinde gönderilen altı aylık çalışma raporunda; Sosyal Yardım Şubesi, ilçe ilkokulunda bulunan on ihtiyaç sahibi çocuğa; birer takım elbiselik

⁴⁴⁴ BCA, 490.01/994.842.2.50.

⁴⁴⁵ BCA, 490.01/1469.6.1.51.

⁴⁴⁶ BCA, 490.01/1469.6.1.50.

⁴⁴⁷ BCA, 490.01/918.574.2.21.

⁴⁴⁸ BCA, 490.01/1007.885.2.5.

⁴⁴⁹ BCA, 490.01/1241.129.2.4.

⁴⁵⁰ BCA, 490.01/733.2.1.5.

⁴⁵¹ BCA, 490.01/1120.85.2.14.

yaptırması ve bu iş için 89 lira 10 kuruş masraf edilmiştir. İlçede doktor olmadığı gibi en ufak ihtiyaçları bile temin edecek bir eczane bulunmadığı için sosyal yardım şubesi bu ihtiyacı gidermeye çalışmış, yoksul ve kimsesizlere aspirin ve diğer gerekli ilaçları temin etmiştir. Köycülük Şubesi, kış olması münasebetiyle köylere gidememiş ancak Pazar alışverişi için ilçeye gelen köylüleri Halkevi'ne davet etmiş ve halka samimi konuşmalarda bulunmuş ve halkı ilgilendiren konularda aydınlatıcı fikirler verilmiştir. Spor Şubesi, mahalli ekipler tarafından yapılan kızaklardan yararlanılarak kayak yapmış ve bu işe halkın ilgisini çekmek için faaliyetlerde bulunulmuştur⁴⁵².

1947 yılındaki belgelerden anlaşıldığı üzere Halkevi'nde okuma yazma kursları da verilmiştir. 1947 yılı mayıs ayı okuma yazma kursu için bir aylık ücretin 25 lira gönderildiği görülmektedir⁴⁵³. 1947 yılı ikinci devresi için dört aylık kurs masrafı olan 100 lira genel merkez tarafından gönderilmiştir⁴⁵⁴. 1948 yılında da okuma yazma kurslarını çalışmalarını teşvik etmek ve yapılan çalışmaların sürekliliğini sağlamak amacıyla, ilk devre dört aylık öğretmen ücreti olan 100 lira ve 50 lira da kurs masrafı olmak üzere toplamda 150 lira gönderilmiştir⁴⁵⁵. 1949 yılı birinci devresi için, Yılbaşından Nisan ayına kadar 15 öğrencinin olduğu belirtilmektedir. Bu dönem için ayrılan 150 lira genel merkez tarafından gönderilmiştir⁴⁵⁶.

Başta dönemin şartları olmak üzere, müstakil bir Halkevi'nin olmaması cemiyetçi, milli duygusu ve heyecanı olmayan kişilerin görev yapmaları, ilçe merkezindeki memurlarında genellikle orta tahsilli oluşları ve daha önce bir Halkevi'nde çalışmamış olmaları, ilçede görev yapan kaymakamların Halkevi ile ilgisiz olmaları, yapılan çalışmaların devamlılığını sağlamamış ve bu yüzden Tutak Halkevi diğer Halkevleri kadar etkili faaliyet gösterememiştir⁴⁵⁷.

⁴⁵² BCA, 490.01/981.802.2.2.

⁴⁵³ BCA, 490.01/1052.1038.2.126.

⁴⁵⁴ BCA, 490.01/1052.1038.2.118.

⁴⁵⁵ BCA, 490.01/1052.1038.2.110.

⁴⁵⁶ BCA, 490.01/1052.1038.2.54,66.

⁴⁵⁷ BCA, 490.01/994.842.2.56.

3.2. AĞRI'DA AÇILAN HALKODALARI

Tablo 8: 1945 yılı itibariyle Ağrı'daki Halkevleri ve Halkodaları⁴⁵⁸:

Açıldığı Yer	Halkevi	Halkodası
Merkez	Ağrı Halkevi	--
Cumacay (B)	--	Halkodası
Hamur (B)	--	Halkodası
Eleşkirt İlçesi	Eleşkirt Halkevi	--
Sultanmut (B)	--	Halkodası
Hanzır Köyü	--	Halkodası
MollaSüleyman Köyü	--	Halkodası
Diyadin İlçesi	--	Halkodası
Taşlıçay (B)	--	Halkodası
Doğubayazıt İlçesi	Doğubayazıt Halkevi	--
Musun (B)	--	Halkodası
Patnos İlçesi	--	Halkodası
Dedeli (B)	--	Halkodası
Tutak İlçesi	Tutak Halkevi	--

CHP'nin 1948 yılında yayınladığı broşürde, Ağrı'da bu yıl itibariyle toplamda dört Halkevi ve on sekiz halkodasının olduğu kayıtlara geçmiştir⁴⁵⁹. Açılan diğer halkodası isimleri; Ağrı ili merkezine bağlı Gilesor, Aşkale ve Yoncalı, Tutak ilçesine bağlı Musik ve Mollaşemdin, Eleşkirt ilçesine bağlı Tahir ve Amat, Doğubayazıt'a bağlı Sürbahan Halkodalarıdır⁴⁶⁰. Maalesef Ağrı'da açılan bütün halkodalarının faaliyet raporlarına ulaşılamadığı için birkaçı hakkında bilgi verilmektedir. Aşağıda bazı halkodalarının faaliyetleri hakkında belgeler ışığında bilgi vermeye çalıştık.

3.2.1. Patnos Halkodası

Patnos halkodasının ne zaman açıldığı bilinmemektedir, ancak Halkodasının 1943 yılından önce faaliyet gösterdiği ve kira karşılığı bir binada hizmet verdiği

⁴⁵⁸ C.H.P Halkevleri ve Halkodalarının Yurt İçinde Dağılışı 1945, Doğu Matbaası, Ankara, 1945, s.6.

⁴⁵⁹ C.H.P. XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s. 25.

⁴⁶⁰ BCA, 490.01/951.686.2.13.

anlaşılmaktadır. 1944 yılında Patnos halkodasının başkanı inhisar memuru Ruhi Bilgiç olarak geçmektedir. 1944 yılının Mayıs ayında yazılan bir belgede, 1943 yılında mahalli imkânlarla yirmi üç sandalye, iki koltuk, iki salon masası tedarik edildiği ve ileriki zamanlarda bir radyo'nun da temin edileceği belirtilmiştir⁴⁶¹.

11 Temmuz 1945 tarihli halkodası başkanı Muzaffer Akıncı imzalı belgede, İlçe merkezinde halen halkodası olarak kullanıldığı belirtilen bina kerpiçten yapılmış, zemini toprak bir odadan ibaret olan bina, sağlık şartlarından mahrum olduğu gibi ihtiyaçları da karşılamadığı dile getirilmiştir. Bu durum üzerine idare heyeti yeni bir bina yapma kararı almıştır. Bunun için halktan 1000 lira bağış toplanmış ve Genel Sekreterliği'nde desteğine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir⁴⁶².

Genel Sekreterlik, ilçenin nüfusuna ve büyüklüğüne göre, daha önce gönderilen halkodaları planlarından birinin seçilerek yeni bir halkodası yapılmasını uygun görmüş ve bu bina masrafı için 1500 lira göndermiştir⁴⁶³. 1947 yılında Patnos Halkodası yeni binasına kavuşmuş ve bu bina ilçenin en güzel binalarından biri olmuştur⁴⁶⁴.

Türkçe okuma-yazma bilmeyen ve Türkçe konuşamayan vatandaşlar için 1 Şubat 1946 tarihinden itibaren ilçe merkezinde ve Sultanmut Bucağında olmak üzere okuma-yazma kursları açılmıştır. İlçe merkezinde bu kursa 38 kişi, Sultanmut Bucağında açılan kursa da 30 kişinin devam ettiği bildirilmiştir⁴⁶⁵. 1949 yılı birinci devresi için okuma-yazma kursu açılacağı Genel Sekreterliğe bildirilmiştir⁴⁶⁶.

Belgelerden, Patnos halkodasına ait zengin bir kitaplığın olduğu anlaşılmaktadır. Halkodası kütüphanesinde, 210 adet kitabın isimleri tasnifli bir şekilde Genel Sekreterliğe yazılan belgede detaylı olarak belirtilmiştir⁴⁶⁷.

9 Kasım 1948 tarihli belgede, Halkodası başkanı Hamza Mızrak, Atatürk'ün milli kültürü yaymak, Cumhuriyet İnkılâbını yerleştirmek hedefi ile kurduğu Halkevleri ve Halkodalarının böyle yerlerdeki yapıcı ve birleştirici rolüne değinmiş ve halkodası için genel sekreterlikten;

⁴⁶¹ Yavuz, **a.g.m.**, s.292.

⁴⁶² **BCA**, 490.01/1651.744.1.53.

⁴⁶³ **BCA**, 490.01/1651.744.1.31.

⁴⁶⁴ Yavuz, **a.g.m.**, s.292.

⁴⁶⁵ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.145.

⁴⁶⁶ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.67.

⁴⁶⁷ **BCA**, 490.01/1043.1008.2.9.

- Atatürk'ün Nutku,
- Spor Malzemesi (uygun görülürse yerine 250 lira para),
- Milli ve Parti bayrakları,
- Halkodası onarılması için 500 lira para yardımı,
- Halkodası için düzenli olarak ödenek ayrılması,
- Halkodalarına gönderilen kitaplardan Patnos halkodasına gönderilmesi talebinde bulunmuştur⁴⁶⁸.

Yapılan bu talepler dikkate alınmış ve 24 Şubat 1948 tarihinde, Patnos halkodası ihtiyaçları için Genel Sekreterlik tarafından 200 lira para yardımı yapılmıştır⁴⁶⁹. Yine iki Nisan'da halkodası ihtiyaçları için 100 lira gönderilmiştir. Spor kolu şubesi çalışmalarını teşvik etmek amacıyla;

- 1 adet voleybol topu,
- 1 adet voleybol ağı,
- 6 adet lastik ayakkabı,
- 6 adet forma,
- 6 adet şort,
- 1 adet Türk Bayrağı,
- 1 adet parti bayrağı,
- 1 adet hava pompası, gönderilmiştir. Spor malzemeleri ile birlikte, okuma ihtiyacını karşılayabilmek için 14 adette kitap gönderilmiştir⁴⁷⁰.

25 Nisan 1949 tarihli belgede, iki yıl önce yapıldığı belirtilen halkodası binasının yeni olmasına rağmen, yağmur ve kar sularının binanın içine aktığı belirtilmiş, iç ve dış sıva ve badana masrafı ve çatı masrafı için Genel Sekreterlikten 800 lira talebinde bulunulmuştur⁴⁷¹. Görüldüğü üzere Patnos halkodası, İnkılâpların yerleşmesi için imkânların el verdiği sürece çalışmalarda bulunmuştur.

3.2.2. Diyadin Halkodası

1948 yılında Diyadin halkodasının başkanı İhsan Baydar olarak geçmektedir. Halkodası, faaliyetlerini belediyenin vermiş olduğu küçük bir odada yürütmektedir.

⁴⁶⁸ BCA, 490.01/1469.6.1.106.

⁴⁶⁹ BCA, 490.01/1469.6.1.97.

⁴⁷⁰ BCA, 490.01/1469.6.1.94.

⁴⁷¹ BCA, 490.01/1651.744.1.6

Mahalli yardımlar ve C.H.P. Genel Sekreterliği'nden gönderilecek yardımlar ile birlikte, ilçede yeni bir halkodası binasının inşasının mümkün olduğu ve maddi destek beklediği belirtilmiştir⁴⁷².

15 Ocak 1948 tarihli belgede, halkodası üyelerinin 100 kişiye yaklaştığını ve bu yüzden üyelerin her zaman toplanabileceği yeni bir binaya ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir. Belediye binasında halkodasına tahsis edilen binanın ihtiyaçları karşılayamadığı belirtilmiş, İlçe halkodasının Halkevi'ne dönüştürülmesi ve yeni bina masrafı için 2000 lira para yardımı talebinde bulunulmuştur⁴⁷³. Halkodası binasının çalışmalarına elvermediği defalarca dile getirilmesine rağmen imkânlar kısıtlı olduğu için, Diyadin halkodası istenilen düzeyde çalışma yapamamıştır.

Halkodası'nın kitap ihtiyaçlarını karşılamak için Genel Sekreterlik tarafından 11 Temmuz 1947 tarihinde, 27 adet kitap gönderildiği yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır⁴⁷⁴. 1948 yılında da halkodası ihtiyaçları için 150 lira para yardımı yapılmıştır⁴⁷⁵.

Belgelerden anlaşılacağı üzere Diyadin Halkodasında 1948 yılından itibaren okuma-yazma kursları açılmış, halkın eğitim ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışılmıştır. Yapılan bu faaliyetler genel sekreterliğin takdirini kazanmış ve genel sekreterlik tarafından 1948 yılı birinci devresi için dört aylık öğretmen ücreti olarak 25 liradan 100 lira ve 50 lira kurs masrafı olmak üzere toplamda 150 lira para yardımı yapılmıştır⁴⁷⁶. 1948 yılının ikinci devresi için İhsan Baydar önderliğinde okuma-yazma kursu açılmış ve bu kursa 15 kişi katılmıştır⁴⁷⁷. 11 Mart 1950 tarihinde, Türkçe okuma-yazma kursuna 20 kişi katılmış, öğretmen ücreti ve kurs masrafı için genel sekreterlikten 200 lira para yardımı gönderilmiştir⁴⁷⁸.

3.2.3. Taşlıçay Halkodası

1945 yılında açılan Taşlıçay halkodasının başkanı Süleyman Kutlay olarak geçmektedir. Halkodasının uygun ve yeterli derecede bina ve mobilya sıkıntısı

⁴⁷² Yavuz, **a.g.m.**, s.293.

⁴⁷³ **BCA**, 490.01/1651.744.1.23.

⁴⁷⁴ **BCA**, 490.01/918.574.2.5.

⁴⁷⁵ **BCA**, 490.01/1469.6.1.110.

⁴⁷⁶ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.88.

⁴⁷⁷ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.87.

⁴⁷⁸ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.203.

yaşamıştır. Taşlıçay halkodası, kira bedeli karşılığında oturdukları binada, zor şartlarda çalışmalarını yürütmüştür⁴⁷⁹.

Halkodasına ait bina olmadığı için çalışmalar istenilen düzeyde olmamıştır. Halkodasına ait bir sandalyenin bile olmadığını dile getirilmiştir. Trabzon-İran transit yolu Taşlıçay bucağından geçtiği için halkodası yetkilileri, halkodasının kalabalık olacağı düşüncesine yönelmiş ve bina yapılabilmesi için genel merkezden para talebinde bulunulmuştur⁴⁸⁰. Genel Sekreterlik bu talebi dikkate almış ilk etapta 250 lira mobilya parası gönderilmiş ve halkodası inşaatı için yardımda bulunulacağı söylenmiştir⁴⁸¹.

31 Ekim 1945 tarihinde Halkodası binası inşaatı için 700 lira para yardımı yapılmıştır⁴⁸². Gönderilen 700 lira kış ayı olduğu için harcanmamış ve ilkbaharda yeni tip plana göre bir halkodası yapımı planlanmıştır⁴⁸³.

3.2.4. Cumaçay Halkodası

Cumaçay halkodası, başlangıçta köye ait iki odadan oluşan harap bir binada çalışmalarını sürdürmekteydi. 1945 yılında, Cumaçay halkodası binasının tamiri için C.H.P. Genel Sekreterliği'nden 650 lira gönderilmiştir. Bu para ile duvarları, sıvası, cam, çerçeve ve kapıları yapılmış, sadece zeminin betonlanması kalmıştır. İlkbaharda binanın eksikliklerinin tamamlanmasına kadar, Halkodası çalışmalarını Nahiye binasında yapmıştır⁴⁸⁴.

15 Ocak 1949 tarihinde, üyelerin çoğunluğunun katılması ile haftalık toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda, Halkodası başkanı kongrenin yıllık açılışına dair kısa bir konuşma yapmış, bu konuşmada, Bucakta mevcut halkodasının yıkılmış ve harap olmuş bir hale gelmesi sebebiyle kültür yolunda vatandaşlara faydalı bir konuşma ve okuyuşların yapılamamış olduğunu üzülenek belirtmiştir⁴⁸⁵. Daha sonra yeni idare kurulu üyelerinin seçimlerine geçilmiş ve başkanlığa Sertip Yaşar, Asıl üyeliklere;

⁴⁷⁹ Yavuz, **a.g.m.**, s.294.

⁴⁸⁰ **BCA**, 490.01/1651.744.1.65.

⁴⁸¹ **BCA**, 490.01/1651.744.1.58.

⁴⁸² **BCA**, 490.01/1651.744.1.44.

⁴⁸³ **BCA**, 490.01/1651.744.1.43.

⁴⁸⁴ Yavuz, **a.g.m.**, s.294.

⁴⁸⁵ **BCA**, 490.01/1469.6.1.75.

Mecit Şahgöl, Emin Savaş ve Kâmil Avlu, Yedek üyeliklere; Lezgi Ay, Zübeyir Güzel ve Sair Erdoğan seçilmişlerdir⁴⁸⁶.

Halkodasının açtığı okuma-yazma kurslarına katılan ve okumayı öğrenen gençlerin okuyacağı kitap olmadığı belirtilmiş, Genel Sekreterlikten hem kitap ihtiyacı hem de halkodası ihtiyaçları için istekte bulunulmuştur⁴⁸⁷. Genel Sekreterlikte bu isteğe cevap vermiş ve halkodası ihtiyaçları için 200 lira göndermiştir⁴⁸⁸.

28 Ocak 1950 tarihli belgede, öğretmenliğini Seyfettin Bahri'nin yapacağı Türkçe okuma-yazma kursunun açılacağı ve bu kursa yirmi yedi öğrencinin devam edeceği belirtilmiştir⁴⁸⁹. Açılacak olan bu kurs faaliyeti genel sekreterliğin memnuniyetini kazanmıştır. Okuma-yazma kursuna ait öğretmen ücreti ve kurs masrafı için 200 lira gönderilmiştir⁴⁹⁰.

3.2.5. Hamur Halkodası

Hamur halkodası, bucak binası içinde halkodasına tahsis edilen iki odanın tamir edilmesi ile hizmete girmiştir. C.H.P. Genel Sekreterliği'nce, Hamur halkodasına 1945 yılında 650 lira yardım gönderilmiştir. Bu yardım ile zemin betonlaştırılmış, çerçeve ve kapılar yaptırılmıştır⁴⁹¹.

29 Nisan 1950 tarihli belgede, Hamur Bucağında Türkçe okuma-yazma kursu açıldığı ve bu kursun 13 Mart tarihinde ilköğretim Müfettişliği tarafından teftiş edildiği belirtilmiştir. Bu kursun üç ay sürdüğü, bu üç ay süre zarfında kurs için yakacak, aydınlatma ve kurs öğretmen ücreti Genel Sekreterlikten talep edilmiştir⁴⁹². Açılan Türkçe okuma-yazma kursu Füzur Çelikkaya tarafından verilmiştir. Genel Sekreterlikte bu isteğe karşılık olarak 200 lira göndermiştir⁴⁹³. Bunun dışında belgelerde Hamur Halkodası hakkında başka bilgiye rastlanılmamaktadır.

⁴⁸⁶ BCA, 490.01/1469.6.1.75.

⁴⁸⁷ BCA, 490.01/1469.6.1.73.

⁴⁸⁸ BCA, 490.01/1469.6.1.69.

⁴⁸⁹ BCA, 490.01/1052.1038.2.7.

⁴⁹⁰ BCA, 490.01/1052.1038.2.204.

⁴⁹¹ Yavuz, a.g.m., s.294.

⁴⁹² BCA, 490.01/1052.1038.2.148.

⁴⁹³ BCA, 490.01/1052.1038.2.1

3.2.6. Dedeli Halkodası

Dedeli Patnos'a bağlı bir köyün ismidir. Dedeli halkodası köye ait ilkokulun bir odasında faaliyetlerini sürdürmüştür. 1945 yılında, C.H.P. Genel Sekreterliği'nden gönderilen 750 lira ile Dedeli halkodası binası inşaatına başlanması kararlaştırılmış, ancak uzun yıllar halkodası binasını yapmak mümkün olmamıştır⁴⁹⁴.

Dedeli Halkodası başkanı Abdullah Cengiz, Genel Sekreterliğe yazdığı belgede Dedeli bucağının, ticari ve iktisadi bakımdan çok gelişmiş olduğunu ve bucak nüfusunun kalabalık olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden Dedeli Halkodasına gönderilen mecmua, kitap ve faydalı birçok eserin, halkın ihtiyaçlarını karşılayamadığını dile getirmiştir. Halkodasına ait bina olmadığı için çalışmalar yürütülememiş ve bunun üzerine halkodasına ait bir oda ve salondan oluşan bir bina yapılmasına karar verilmiştir. Bina inşaatı için Genel Sekreterlikten yardım talebinde bulunulmuştur⁴⁹⁵.

Dedeli halkodası başkanı olan Sıtkı Şirin, halk dersaneleri açıldığını belirtmiş, genellikle halka milli bayramlarda söylev verildiği gibi, uygun zamanlarda da konferanslar vermek suretiyle inkılâpların nelerden oluştuğunu anlatmışlardır. Bu faaliyetlerin devamının olması için, Genel Sekreterlikten 1000 lira para yardımı talebinde bulunulmuştur⁴⁹⁶.

24 Eylül 1947 tarihli belgeden, Dedeli Halkodasında Türkçe okuma-yazma kursu faaliyetleri yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Kurs öğretmeninin dört aylık ücreti ve kurs masrafları için, Genel Sekreterlikten 150 lira para talebinde bulunulmuştur⁴⁹⁷. 1948 yılı ilk devresi için açılan okuma-yazma kursuna kırk kişinin devam ettiği Genel Sekreterliğe bildirilmiştir⁴⁹⁸. 1949 yılının birinci devresi kurs masrafları için Genel Sekreterlik tarafından 150 lira para yardımı gönderildiği bildirilmiştir⁴⁹⁹.

3.2.7. Sultanmut Halkodası

Sultanmut Patnos'a bağlı bir köyün ismidir. Sultanmut halkodası faaliyetlerini, köyün ilkokulunda kendilerine tahsis edilen bir odada sürdürmüştür. Sultanmut halkodası binası inşaatı için 1945 yılında 750 lira para yardımı yapılmıştır. Sonraki

⁴⁹⁴ Yavuz, **a.g.m.**, s.294.

⁴⁹⁵ **BCA**, 490.01/1469.6.1.29.

⁴⁹⁶ **BCA**, 490.01/1651.744.1.19.

⁴⁹⁷ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.115.

⁴⁹⁸ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.63.

⁴⁹⁹ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.59.

yıllarda halkodası binasının köye ait bir arsa üzerinde yapıldığı ve hizmete girdiği anlaşılmaktadır. Sultanmut halkodası, Nahiye binası ile Jandarma Karakoluna bitişik bir konumda inşa edilmiştir⁵⁰⁰.

Sultanmut Halkodasında, 1949 yılı başından itibaren Türkçe okuma-yazma kursu açılmıştır. Açılan kurs masrafları için Genel Sekreterlikten para yardımı talebinde bulunulmuştur⁵⁰¹. 1950 yılı için okuma-yazma kursuna, halkodası okuma salonunda devam edileceği, ilkokul öğretmenlerinden olan Mansur Özer tarafından kurs verileceği ve kursa 40 öğrenci kayıtlı olduğu bildirilmiştir⁵⁰². Yürütülen bu faaliyetler Genel sekreterliğin takdirini kazanmış ve Kurs masrafları için 200 lira gönderilmiştir⁵⁰³.

3.2.8. Yoncalı Köyü Halkodası

24 Şubat 1946 tarihinde büyük bir kalabalığın katılımıyla Yoncalı Köyü Halkodası açılmıştır⁵⁰⁴. 19 Nisan 1946 tarihli Yoncalı Köyü halkodası başkanı Ali Aydın imzalı bir belgede, Ulus ve Yurt gazetelerinin düzensiz geldiği belirtilerek, bu sorunun çözülmesini ve düzenli olarak gazetelerin gönderilmesi talebinde bulunulmuştur⁵⁰⁵.

1946 yılında yapılan yazışmalardan anlaşılacağı üzere halkodası ihtiyaçlarını karşılamak için Genel Sekreterlik tarafından bir torba içinde kütüphaneye ait eşyalar gönderilmiş ve bu eşyalar halkodası başkanı Ali Aydın tarafından alındığı bildirilmiştir⁵⁰⁶.

Yoncalı Köyü Halkodası'na, 24 Şubat 1946 tarihinden itibaren gelmesi gereken Ulus, Yurt ve diğer gazete ve dergiler kısa bir süreliğine gelmiş sonra gazete ve dergilerin Halkodasına gelmediği bildirilmiştir. Gazete ve Dergilerin Halkodası üyelerinin okuma ve haber alma ihtiyacının karşılanması için tekrardan Halkodasına gönderilmesi talebinde bulunulmuştur⁵⁰⁷.

⁵⁰⁰ Yavuz, **a.g.m.**, s.295.

⁵⁰¹ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.64.

⁵⁰² **BCA**, 490.01/1052.1038.2.20.

⁵⁰³ **BCA**, 490.01/1052.1038.2.21.

⁵⁰⁴ **BCA**, 490.01/951.686.2.13.

⁵⁰⁵ Yavuz, **a.g.m.**, s.295.

⁵⁰⁶ **BCA**, 490.01/1043.1008.2.5.

⁵⁰⁷ **BCA**, 490.01/1241.129.2.5.

3.2.9. Mollaşemdin Köyü Halkodası

Mollaşemdin Köyü Halkodası 24 Şubat 1946 tarihinde, büyük bir kalabalığın katılımı ile coşkulu bir şekilde açılmıştır⁵⁰⁸. 20 Şubat 1950 tarihli belgede, Halkevleri ve Halkodalarının yıl dönümü kutlamalarına, bütün köy halkının 19 Şubat Pazar günü saat 15'te Halkodası'na gelerek kutlama törenine katılmışlardır. Kutlama töreni Halkodası başkanı Ömer Hazer'in konuşmalarıyla başlamış, 11 kişi tarafından piyes sergilenmiş ve bu piyes halkın eğlenceli vakit geçirmelerini sağlamıştır. Daha sonra birkaç köylü genç tarafından türküler söylenmiş ve gençler tarafından yerli oyunlar oynanmıştır⁵⁰⁹.

20 Şubat 1949 tarihinde, Halkodası kütüphanesinde bulunan bütün kitapların okunduğu Genel Sekreterliğe bildirilmiş ve yeni kitap talebinde bulunulmuştur⁵¹⁰. 28 Mart tarihinde bu isteğe karşılık olarak Halkodasına aşağıdaki kitaplar gönderilmiştir;

- Bir Yağmur Gecesi,
- Cumhuriyet Destanı,
- Cumhuriyetin X. Yılı İçin Yazılmış Şiirler,
- Babaların Günahı,
- Eğitimci,
- Gaziantep Ağzı,
- Kan ve Sevgi,
- Kozanoğlu,
- Koçu Bey,
- Kafa Tamircisi,
- Pamukçuluk,
- 19 Mayıs,
- Sazlı Pınar,
- Şeref Kitabı,
- Büyük Türkiye⁵¹¹.

Türkçe okuma-yazma kursu faaliyetleri Mollaşemdin Köyü Halkodası tarafından da açılmıştır. Köyün okul öğretmeni tarafından bu kurs verilmiş ve kursa

⁵⁰⁸ BCA, 490.01/951.686.2.16.

⁵⁰⁹ BCA, 490.01/951.686.2.1.

⁵¹⁰ BCA, 490.01/918.574.2.3.

⁵¹¹ BCA, 490.01/918.574.2.2.

kırk iki öğrenci katılmıştır⁵¹². Bu kurs masrafları için 11 Mart 1950 tarihinde Genel Sekreterlik tarafından 200 lira para yardımı yapılmıştır⁵¹³.

9 Ocak 1951 tarihinde Genel Sekreterliğe yazılan telgrafta, bir ay öncesine kadar Halkodası faaliyetleri normal seyrinde devam ederken, köy okulunun bir odasında bulunan Halkodası, tahliye edilmiş ve faaliyetlerin durduğu dile getirilmiştir. Çalışmaların devam edebilmesi için bir odaya ihtiyaç olunduğu belirtilmiş ve yardım istenilmiştir⁵¹⁴.

3.2.10. Sürbahan Köyü Halkodası

Sürbahan Köyü Halkodası 24 Şubat 1946 Tarihinde açılmıştır⁵¹⁵. 10 Ağustos 1948 tarihli belgede Halkodası başkanlığını Ali Kandemir'in yaptığı anlaşılmaktadır⁵¹⁶. Halkodası genel ihtiyaçları için Genel Sekreterlik tarafından 11 Haziran 1949 tarihinde 150 lira para yardımı yapılmıştır⁵¹⁷.

Halkodası kışlık yakacak ihtiyacı için, 7 ton yakacak bedeli 20 liradan toplamda 140 lira, Halkodasının tamiri için 70 lira, kırtasiye ve gaz parası için 20 lira, odacı aylık ücreti için 15 liradan iki aylık 30 lira Genel Sekreterlikten talep edilmiştir⁵¹⁸. Genel Sekreterlikte imkânlar dahilinde Halkodasının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış ve 150 lira para yardımıyla bulunulmuştur⁵¹⁹. 18 Kasım 1950 tarihinde, Halkodasının tamirâtı ve diğer ihtiyaçları için Doğubayazıt ilçe kurulu aracılığı ile 250 lira gönderilmiştir⁵²⁰.

Belgelerden anlaşılacağı üzere Sürbahan Halkodasında milli günler için törenler düzenlenmiş, Spor faaliyetleri yapılmıştır⁵²¹. Ancak yapılan faaliyetlere belgelerde rastlanılmamaktadır.

Sürbahan Halkodasında, 1950 yılının birinci devresi için Türkçe okuma-yazma kursu açılmış ve bu kursa altmış öğrenci katılmıştır. Okuma-yazma kursu

⁵¹² BCA, 490.01/1052.1038.2.9.

⁵¹³ BCA, 490.01/1052.1038.2.201.

⁵¹⁴ BCA, 490.01/1469.6.1.7.

⁵¹⁵ BCA, 490.01/951.686.2.13.

⁵¹⁶ BCA, 490.01/1469.6.1.119.

⁵¹⁷ BCA, 490.01/1469.6.1.84.

⁵¹⁸ BCA, 490.01/1469.6.1.36.

⁵¹⁹ BCA, 490.01/1469.6.1.34.

⁵²⁰ BCA, 490.01/1469.6.1.15.

⁵²¹ BCA, 490.01/1469.6.1.121.

öğretmenliğini Resul Kandemir yapmıştır. Kurs masrafları için Genel Sekreterlikten para yardımı talebinde bulunulmuştur⁵²².

3.2.11. Hanzır Köyü Halkodası

Eleşkirt ilçesine bağlı olan Hanzır halkodası, köyün ilkokulundaki bir odada faaliyetlerini yürütmüştür. 1945 yılında, C.H.P. Genel Sekreterliği'nce ilk etapta gönderilen 750 lira ile Hanzır halkodası binası inşaatına başlanmıştır⁵²³.

Genel Sekreterlikten okuma-yazma kursu açılması hakkında gönderilen emirler üzerine Hanzır Köyü halkodasında Türkçe okuma-yazma kursları açılmıştır. 11 Şubat 1950 tarihli belgede, Kursun öğretmenliğini Kemal Kayıkçıoğlu'nun yapacağı bildirilmiş ve kursa altmış kişinin katılacağını belirtilmiştir⁵²⁴. Yapılan bu çalışmalar Genel Sekreterlik tarafından başarılı bulunmuş ve kurs masraflarına harcanmak üzere 200 lira para yardımı yapılmıştır⁵²⁵.

⁵²² BCA, 490.01/1052.1038.2.17.

⁵²³ Yavuz, a.g.m., s.294.

⁵²⁴ BCA, 490.01/1052.1038.2.11.

⁵²⁵ BCA, 490.01/1052.1038.2.10.

SONUÇ

Bu çalışmada genelde, yeni kurulmuş olan Türk devletinin ilk dönemlerine damgasını vurmuş olan Halkevleri'nin kuruluşu, kuruluş amaçları, kuruluşunda etkili olan önemli kişiler ve Halkevleri'nin işlevleri; özelde ise Ağrı'da açılan Halkevleri ve Halkodalarının yürütmüş olduğu faaliyetler eldeki imkânlar doğrultusunda incelenmeye çalışıldı.

Milli mücadelenin başarı ile sonuçlanmasının ardından yenileşmenin yaşandığı bu dönemde, Türk halkının yeni devlet rejimini benimsemesi ve bu rejime ayak uydurabilmesi için halkın Halkçılık ve Cumhuriyetçilik kavramları hakkında bilgi sahibi olması gerekiyordu. İşte bu gerekliliğin sonucu olarak kurulan Halkevleri 1932-1951 yılları arasında Cumhuriyet ideolojisini kökleştirmek, İnkılâpların yayılması ve benimsenmesi doğrultusunda faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu dönemde sosyal, siyasal ve kültürel yaşam ile ilgili politikalar Halkevleri aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk çağdaşlaşma yolunda ilerleyebilmek için laik ve çağdaş temeller üzerine inşa edilmiş olan yeni Türk devleti bir dizi toplumsal kurumlar yaratmıştır. Halkevleri bu kurumların başında gelmektedir.

Mustafa Kemal'in talimatlarıyla kurulan Halkevleri, yurt içinde ve yurt dışında birçok araştırma yapıldıktan sonra Türk milletinin karakterine en uygun yapı seçilmiştir. Halkevleri kurulurken Türk Ocakları'nın da katkısı büyüktür. Çünkü Halkevleri, milli bilincin halk arasında benimsenmesi açısından önemli faaliyetler yürütmüş olan Türk Ocakları'nın birikimleri üzerine inşa edilmiştir.

İnkılâpları yaymak, çağdaş bir toplum oluşturmak, halkın eğitim düzeyini artırmak, kişinin toplumdaki yerini kavramasına ve kişisel olarak kendisini geliştirmek için Halkevleri planlı ve programlı olarak hiçbir ayırım gözetmeden Halkın bütün katmanlarına eşit derecede yaklaşarak çağdaş uygarlık düzeyinde çalışmalar yapmıştır. Mustafa Kemal yeni kurulan Türk devletinde Cumhuriyetçiliğin ve Halkçılığın egemen olmasını istemiş, gerek şehir ve gerek köylerde yaşayan halka Türk kültürünü, çağdaşlaşmayı anlatmak, İnkılâpların halk tabanına yayılması ve benimsetilmesi için bu kültür kurumları aracılığı ile bilgi vermeyi amaçlamıştır. Bu çalışmalar dolayısıyla halk ve devleti bütünleştirmek amaçlanmıştır.

Milli kimliğe ve milli değerlere bağlı bir toplumu ortak paydada birleştirmek isteyen Ulu Önder, bu doğrultuda Halkevleri'nin eğitici ve birleştirici rolünden etkin bir şekilde faydalanmıştır. Dokuz şube olarak faaliyet gösteren Halkevleri, birçok konuda halkın bilgi sahibi olmasına aracı olmuştur. Yürütülen bu faaliyetler sayesinde hem halkın çeşitli günlük ihtiyaçları karşılanmış hem de yapılması istenilen çalışmalar bu sayede gerçekleştirilmiştir. Dönemin şartları düşünüldüğünde bu kuruluşlar, Türkiye'nin sosyal ve kültürel hayatına önemli derecede yön veren örgütlü yapısı ve planlı programlı çalışmaları ile dönemin mihenk taşı olmuştur.

Ağrı Halkevi ülkenin doğusunda kurulan diğer Halkevleri gibi sahip olduğu dezavantaj nedeniyle ne yazık ki etkin bir çalışma sergileyememiştir. 1934 yılında açılan Ağrı Halkevi, ilk olarak dört şube ile açılmıştır. Bu şubeler Köycülük, Spor, Temsil ve Dil ve Edebiyat şubesidir. Daha sonra şube sayılarında değişimler olmuş, ancak bütün şubeler ne yazık ki açılma imkânı bulmamıştır.

Ağrı Halkevi faaliyetleri istenilen düzeyde olmadığı gibi üretkenlik konusunda da beklentilerin çok altında kalmıştır. Açılışından 1937 yılına kadar Halkevi'ne ait bina olmadığı için çalışmalar istenilen düzeyde olmamıştır. 1937 yılında Halkevi binasına kavuşmuş ve çalışmalara hız verilmiştir. Ancak Halkevi başkanlarının sürekli değişmesi ve doğal şartlar çalışmaların yine aksamasına neden olmuştur. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Ağrı Halkevi çalışmalarını sürdürmeye çalışmıştır.

Ağrı Halkevi'nin en etkin çalışan şubelerinden biri Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesi olmuştur. Ağrı'nın bulunduğu coğrafi ve kültürel konum bu şubenin etkin çalışmasına neden olmuştur. Çünkü Halkevleri'nin kuruluş amaçlarından biri olan halka milli benliğinin oluşmasına vesile olmak ve milli değerlere sahip bireyler yetiştirmektir. Ağrı hem doğu'da olması hem de kültürel birikimden dolayı bu değerlerden uzaktı. Dönemin şartları düşünüldüğünde halkın çoğu kırsal kesimde yaşamaktaydı ve bu halk Türkçe okuma-yazma bir yana Türkçe konuşmayı dahi bilmiyordu. Bu şube çok sayıda Türkçe okuma-yazma kursu ve köylere görevliler göndererek köy gezici kursları açmış bu sayede halkın kendi benliğinin oluşması adına önemli çalışmalar yapmıştır.

Yürüttüğü faaliyetlerle Ağrı Halkevi'nin etkin çalışan diğer şubesi spor şubesidir. Hem coğrafi şartların uygunluğu hem de iklim şartlarının kış mevsimine uygun olması spor şubesinin etkin çalışmasına neden olmuştur. Bu şube kayak

faaliyetlerine ağırlık vermiş halkın bu spor faaliyetine ilgisinin artmasına vesile olmuştur. Çok sayıda kayak faaliyeti düzenlenmiş hafta sonları halk kayak yapılan bölgeye akın etmiş ve eğlenceli dakikalar geçirmiştir. Belgelerden anlaşılacağı üzere bazen yakın ilçelere kayak faaliyetleri düzenlenmiş halkın bu faaliyetlere katılımı sağlanmış ve böylece halk kendi aralarında birlik ve kaynaşma imkânı bulmuştur. Şubenin kayak yarışmaları için yetiştirdiği kayak öğrencileri de bulunmaktadır.

Temsil Şubesi Ağrı halkına Atatürk İlke ve İnkılâplarını anlatmaya çalışmıştır. Ancak Temsil gösterecek yetenekli ve gönüllü kişilerin olmayışı tiyatro faaliyetlerinin sönük kalmasına neden olmuştur. Bu eksiklik sinema aracılığı ile giderilmeye çalışılmıştır. Ağrı Halkevi'ne ait bir sinema ve sinema salonu bulunmaktadır. Bu sinema aracılığı ile daha çok yeni rejimin kazanımları, toplumsal aksaklıklar, tarihi konular, milli bayramlar ve milli bilinci uyandıracak konularda filmler gösterilmiştir. Bunun yanı sıra Halkevi'nde gösterilmesine bir sakınca görülmeyen filmlerde dışarıdan alınarak gösterilmiştir. Sinema salonu bölge halkı için eğlence yeri olmuş bu sayede Halkevi'ne olan ilginin artmasında önemli bir araç olduğu görülmektedir. Ancak 1948 yılından itibaren sinemanın Halkevi'ne maddi yük getirmesi sebebiyle sinema kiraya verilmiş ve bu durum halkın bu kültür yuvalarında toplanmasına vesile olan önemli bir araçtan mahrum kalmasına neden olmuştur.

Dil ve Edebiyat çeşitli konularda konferanslar düzenlemiş, istiklal ve İnkılâp konferansları verilerek halk İnkılâplara karşı bilgilendirilmiştir. Halkı ortak bir payda da birleştirmek, Türkçe dilini yaymak ve konuşulan Kürtçe dilinin köklerini araştırmak, bölge halkına kendilerinin öz Türk olduklarını öğretmek, eski Türk eserlerin incelemek ve bu ilin eskiden beri Türk yurdu olduğunu anlatmak çalışma hülasa raporlarından anlaşılmaktadır. İkinci dünya savaşı yıllarında halka konferanslar verilmiş ve değişen Türk ve Dünya siyaseti hakkında halk aydınlatılmıştır. Milli bilincin uyandırılması ve milli değerlerin benimsenmesi için milli bayramlarda ve çeşitli zamanlarda konferanslar düzenlenmiştir.

Köycülük şubesi faaliyetlerine baktığımız zaman diğer şubeler kadar faal çalışmamıştır. Köylere geziler düzenlenmiş halka günlük ve sağlık konularında konuşmalar yapılmış, memleketin iç ve dış siyaseti hakkında bilgi verilmiştir. Bunun dışında devlet dairelerinde işleri olan halka gerekli kolaylıkları göstermek için iş takip bürosu açılmış ve halka bu konuda yardım edilmiştir.

Sosyal Yardım şubesi istenilen düzeyde çalışma gösterememiş ve bu kolun çalışmaları eksik denilecek kadar yetersiz kalmıştır. Belgeler ışığında edindiğimiz bilgiler doğrultusunda sadece bir iki tane yoksul çocuğa yardımda bulunulmuştur. Bunun dışında belgelerde bu şubenin çalışmalarına rastlanılmamaktadır.

Kütüphane ve Yayın şubesi çalışmalarına baktığımız zaman, Halkevi'ne ait herhangi bir yayın organı bulunmamaktadır. Buda çalışma alanımızı oldukça sınırlamaktadır. Ancak belgelerden anlaşılacağı üzere Halkevi'ne ait zengin bir kütüphane bulunmaktadır.

İlçelerdeki Halkevleri ve Halkodaları dar anlamda da olsa çalışmalar yapmıştır. İlçe Halkevleri ve Halkodaları daha çok okuma-yazma kursları açarak halka milli bilinci ve değerleri aşılama çalışmış, halkın eğitim ve kültürel seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştır. Açılan kurslar sayesinde birçok kişinin okuma-yazma öğrenilmesine büyük katkı sağlanmıştır.

Ağrı ve İlçe'lerinde açılmış olan Halkevleri ve Halkodaları'nın ne zaman kapatıldığı hakkında herhangi bir bilgi elimizde mevcut değildir. Ancak, diğer Halkevleri gibi Ağrı'da açılan Halkevleri'nde 1951 yılında kapatıldığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak Halkevleri Türk milletini her anlamda donanımlı olması için büyük bir uğraşı içinde olmuştur. Dönemin şartları göz önüne alındığında bu kuruluşlar adeta bir rehber, bir pusula görevi üstlenmiştir. Ancak her devirde olduğu gibi siyasi çekişmelerin olumsuz etkilerinden dolayı Halkevleri'de nasibini almış ve önemli birer kültür yuvası olan bu kuruluşlar tarihin derinliklerine gömülmüştür.

KAYNAKÇA

1. Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 490.01/733.2.1.

BCA, 490.01/918.574.2.

BCA, 490.01/932.624.1.

BCA, 490.01/951.686.2.

BCA, 490.01/971.753.2.

BCA, 490.01/981.802.2.

BCA, 490.01/994.842.2.

BCA, 490.01/1007.885.2.

BCA, 490.01/1035.979.1.

BCA, 490.01/1043.1008.2.

BCA, 490.01/1052.1038.2.

BCA, 490.01/1101.22.1.

BCA, 490.01/1120.85.2.

BCA, 490.01/1215.33.2.

BCA, 490.01/1241.129.2.

BCA, 490.01/1469.6.1.

BCA, 490.01/1651.744.1.

BCA, 490.01/1652.746.1.

2. Resmi Yayınlar.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, (1932), Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

CHP Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?

CHP Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara.

- CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi**, (1940), Zerbamat Basımevi, Ankara.
- CHP Halkevleri Öğreneği**, (1938), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, (1945), Ankara.
- CHP 1939'da Halkevleri**, (1939), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.
- CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942**, Alaeddin Kıral Basımevi, Ankara.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları'nın 1940 Çalışmaları**, (1941), Ankara.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları'nın 1942 çalışmaları**, (1943), Ankara.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943**, (1944), Ankara.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, (1945), Ankara.
- CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, (1946), Ankara.
- C.H.P Halkevleri ve Halkodalarının Yurt İçinde Dağılışı 1945**, (1945), Doğu Matbaası, Ankara.
- CHP Halkodaları Talimatnamesi**, (1945), Doğu Matbaası, Ankara.
- C.H.P. XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları**, (1948), Ulus Basımevi, Ankara.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumî Tebliğatı**, (1933), Mayıs 1931'den Birinci Kânun 1932 nihayetine kadar, C. 1, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatından Halkevleri'ni Alakadar Eden Kısım**, (1933), İkinci Kanun 1933'ten Haziran Nihayetine kadar, C. 2, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumî Tebligatından Halkevleri'ni Alâkadar Eden Kısım**, (1934), İkinci Kânun 1934'ten Haziran 1934 Sonuna Kadar, C.4, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı, (1934), İkinci Kânun 1934'ten Haziran 1934 Sonuna Kadar, C. 4, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, (1940), İkinci Kanun 1939'dan 30 Haziran 1939 Tarihine kadar, C. 14, Zerbamat Basımevi, Ankara.

Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, (1940), Zerbamat Basımevi, Ankara.

Halkevleri Hakkında Genel İdare Kurulunun Açıklaması, 26. XI. 1951, Ulus Basımevi, Ankara.

3. Kitaplar.

Ağrı İl Yıllığı 1967, (1968), Ajans Türk Matbaacılık, Ankara.

Ağrı İl Yıllığı 1973, (1973), Gürsoy Matbaacılık, Ankara.

AKÇURA, Yusuf, (1981), **Yeni Türk Devletinin Öncüleri; 1928 Yılı Yazıları**, Kültür Bakanlığı, Ankara.

_____, (1991), **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ALPASLAN, İsmet, (1982), **Atatürk Yılında Ağrı**, Ayyıldız Mabaası, Ankara.

_____, (1984), **Ağrı Anadolu'nun Giriş Kapısı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

_____, (1995), **Her Yönüyle Ağrı**, Tutibay Yayınları, Ankara.

_____, (1998), **Cumhuriyetin 75. Yılında Ağrı**, Ağrı Valiliği, Ankara.

ARIK, Remzi Oğuz, (1947), **Halkevleri'nde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu**, CHP Halkevleri Yayınlarından Kılavuz Kitapları XXI, Ankara.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri C. 3, (2006), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, (1973), **Tek Adam**, C.3, Dördüncü Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, (1950), **Halkınevi**, Ulus Basımevi, Ankara.

BERKES, Niyazi, (2011), **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yayına Hazırlayan Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- ÇAVDAR, Tevfik, (2013), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÇEÇEN, Anıl, (1990), **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- ÇETİN, Yusuf, (2012), **Tarihi Kalıntıları ve Kültürel Değerleri İle Ağrı**, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, Ağrı.
- GÜZ, Nurettin, (1995), **Tek Parti İdeolojinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1950)**, Kariyer Matbaacılık, Ankara.
- Halkevleri'nin Doğuşu Açılışın İlk Haftası**, (1971), Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara.
- Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları**, Hazırlayan: Mustafa Baydar, (1968), Mentesh Kitabevi, İstanbul.
- HATUNOĞLU, Yalçın - GÜL, Abdulkadir, (1999), **Ağrı ve Havalisi Tarihi**, Ağrı Valiliği Kültür Yayınları, Ağrı.
- İĞDEMİR, Uluğ, (1939), **Halkevleri Kütüphaneleri İçin Rehber**, Matbaai Ebüzziya, İstanbul.
- KARADAĞ, Nurhan, (1998), **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları**, T.C., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KARPAT, Kemal, (1967), **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- KİLİ, Suna, (2009), **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- KÖKER, Levent, (2010), **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri, 19 Şubat 1932-19 Şubat 1964**, Hazırlayan Halim Baki Kunter, (1964), Ankara.
- KÜÇÜKÜĞURLU, Murat-OKUR, Mehmet, (2007), **Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri**, Derya Kitabevi, Trabzon.
- ÖLÇEN, Ali Nejat, (1988), **Halkevleri'nin Yokedilişi**, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara.

ÖZACUN, Orhan, (2001), **C.H.P Halkevleri Yayınları Bibliyografyası (1932-1951)**, Kitap Matbaacılık, İstanbul.

PERİN, Cevdet, (1981), **Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Atatürk Kültür Devrimi**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

SARINAY, Yusuf, (2008), **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

ŞAŞMAZ, Musa, (2014), **Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)**, TTK Yayınları, C.2. Ankara.

ŞİMŞEK, Sefa, (2002), **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

TİMUR, Taner, (1991), **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul.

TOKSOY, Nurcan, (2007), **Bir kültürel ve Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri**, Orion Yayınevi, Ankara.

TUNAYA, Tarık Zafer, (2011), **Türkiye'de Siyasi Partiler (Cilt 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi)**, İletişim Yayınları, İstanbul.

TURAN, Şerafettin, (2003), **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi yayınevi, Ankara.

Türk Ocakları ve Atatürk, (1993), Türk Yurdu Neşriyatı/11, Ankara.

ULUSKAN, Seda Bayındır, (2010), **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

ÜSTEL, Füsun, (2010), **İmparatorluktan Ulus-devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları**, İletişim Yayınları, İstanbul.

ZEYREK, Şerafettin, (2006), **Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları**, Anı Yayıncılık, Ankara.

4. Makaleler.

ABBAS, Nüzhet, (1939), "Halkevleri ve Memleket Sporu", **Ülkü**, C. 13, S. 73, Ankara, 23-26.

- AKTAŞ, Elif - ÖZDEMİR, Yavuz, (2011), ‘‘Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri’’,
Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 15, S. 2,
Erzurum, 187-204.
- _____, (2011), ‘‘Halkevleri (1932’den 1951’e)’’, **Atatürk Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.45, Erzurum, 235-262.
- AKYÜZ, Kenan, (1986), ‘‘Türk Ocakları’’, **Bellekten**, C. 50, S. 196, Ankara, 201-228.
- ALİ, Necip, (1933), ‘‘Halkevleri’’, **Ülkü**, C. 2, S. 9, Ankara, 233-237.
- _____, (1934), ‘‘İsmet Paşa ve Halkevleri’’, **Ülkü**, C. 3, S. 18, Ankara, 401-404.
- ALKAN, Necdet, (1974), ‘‘Türk Ocakları ve Halkevleri’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 9,
S. 93, Ankara, 12-16.
- ARIKAN, Zeki, (1999), ‘‘Halkevleri’nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi’’, **Atatürk
Yolu**, C. 6, S. 23, Ankara, 261-281.
- BORATAV, Pertev Naili, (1973), ‘‘Kemalist Kültür Devrimi’’, **Halkevleri Dergisi**,
C. 7, S. 85, Ankara, 26-28.
- CANSEVER, Hasan Ferit, (1967), ‘‘Türk Ocağının Doğuşu ve Türk Ocağı
Milliyetçilik İdealinin Hususiyetleri’’, **Türk Yurdu**, C. 6, S. 8, Ankara, 15-19.
- ÇEÇEN, Anıl, (1971), ‘‘Halkevleri’nin Toplumsal Görevi’’, **Halkevleri Dergisi**, C.
5, S. 57, Ankara, 6-7.
- _____, (1972), ‘‘Toplum Kalkınması ve Halkevleri’’, **Halkevleri Dergisi**, C.
5, S. 68, Ankara, 2-3.
- _____, (1974), ‘‘Atatürkçülük ve Halkevleri’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 8, S.
88, Ankara, 4-6.
- ERDEN, Fethi, (1963), ‘‘Türk Ocakları Nasıl Kuruldu, İngilizler Tarafından Nasıl
Kapatıldı, Geçirdiği Buhranlar ve Ocakla İlgili Hatıratlar’’, **Türk Yurdu**, C.
3, S. 7, Ankara, 48-56.
- GEDİKOĞLU, Şevket, (1972), ‘‘Halkevleri’nde Köycülük ve Halk Eğitimi’’,
Halkevleri Dergisi, C. 5, S. 64, Ankara, 15-17.
- GÜNEŞ, Günver - GÜNEŞ, Müslime, (2011), ‘‘Türk Ocakları ve Harf İnkılabı’’, C.
31, S. 282, **Türk Yurdu**, Ankara, 183-192.

- GÜVEN, Ferid Celal, (1939), "Halkevleri ve Güzel Sanatlar", **Ülkü**, C. 13, S. 73, Ankara, 13.
- GÜZ, Nurettin, (2011), "Türk Ocakları ve Türk Yurdu'ndan Halkevleri'ne", **Türk Yurdu**, C. 31, S. 283, Ankara, 171-184.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, (1999), "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Halkevleri'nin Rolü", **Atatürk Yolu**, C. 6, S. 23, Ankara, 391-400.
- İNAN, Afet, (1966), "Halkevleri'nin İlk Kuruluşu", **Halkevleri Dergisi**, Özel Sayı 1, Ankara, 10.
- İNAN, M. Rauf, (1972), "Halkevi Ülküsü, Gerçeği ve Tragedyası", **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 65, Ankara, 7-13.
- _____, (1988), "Gazi'nin (Atatürk'ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası", **Bellekten**, C. 52, S. 204 Özel Sayı, Ankara, 897-911.
- KANSU, Nafi Atuf, (1937), "Halkevleri'nin Kuruluşu", **Ülkü**, C. 9, S. 49, Ankara, 7-9.
- KAPLAN, Kadri, (1971), "Halkevleri Neden Kurulmuştu", **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 53, Ankara, 1.
- KARAER, İbrahim, (1990), "Atatürk ve Türk Ocakları", **Türk Kültürü**, C. 28, S. 332, Ankara, 714-722.
- KAYA, Faruk, (2013), "Ağrı İlinin 1927-2012 Sayım Dönemleri Kır-Kent Nüfus Hareketleri", **The Journal Of Academic Social Science Studies**, C. 6, S.4, 535-559.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, (1939), "Halkevlerimizde Tarihi araştırmalar Nasıl Yapılmalıdır", **Ülkü**, C. 13, S. 73, Ankara, 9-12.
- _____, (1939), "Halkevleri'miz", **Ülkü**, C. 13, S.73, Ankara, 5-6.
- KÖYMEN, Nusret, (1939), "Halkevleri Köycülüğünün Daha Verimli Olması Hakkında Düşünceler", **Ülkü**, C. 13, S. 73, Ankara, 27-29.
- ÖZ, Mehmet, (2013), "Türk Milliyetçiliği Tarihinde Türk Ocakları", **Yeni Türkiye**, C. 9, S. 53-54, Ankara, 861-870.

- SALİHOĞLU, Mehmet, (1971), ‘‘Ulusal Bilinçlenmemizde ve Bütünleşmemizde Halkevleri’nin Yeri’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 5, S. 53. Ankara, 2, 28.
- SARINAY, Yusuf, (2012), ‘‘Türk Ocakları’nın Kuruluşu ve Misyonu’’, **Türk Yurdu**, C.31, S.295, Ankara, 24-26.
- SARP, Hüseyin Enver, (1955), ‘‘Türk Ocağı Nasıl Kurulmuştu?’’, **Türk Yurdu**, S. 243, Ankara, 746-752.
- ŞAHİN, Murat, (2012), ‘‘Türk Ocakları’nın Eğitim ve Kültür Faaliyetleri (1912-1931)’’, **Türk Yurdu**, C. 32, S.293, Ankara, 49-52.
- TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, (1965), ‘‘Türk Ocakları’nın Tarihi, Neler İstiyorduk ve Hâlâ Neler İstiyoruz’’, **Türk Yurdu**, C.4, S. 2, Ankara, 1-2.
- ‘‘Türk Kültürü, Halk eğitimi ve Halkevleri’’, (1974), **Halkevleri Dergisi**, C. 8, S. 88, Ankara, 14-18.
- YAKIŞ, Hüseyin, (1973), ‘‘Atatürk Devrimleri Açısından Halkevleri’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 7, S. 76, Ankara, 9-11.
- YAŞAR, Hakan, (2010), ‘‘Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi’’, **Atatürk Yolu Dergisi**, TİTE, C. 12, S. 15, Ankara, 177-215.
- YAVUZ, Erdem, (2011), ‘‘Ağrı Halkevi’’, **III. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu (12-14 Ekim 2010)**, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 283-300.
- YILDIRIM, Kübra, (2014), ‘‘Nuh’un Şehri: Güneşi Kucaklayan Ağrı’’, **Ağrı İli’nin Turizm Potansiyeli**, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, Ağrı, 9-279.
- ZENGİN, Nagihan, (1968), ‘‘Halkevleri’nin Toplum Kalkınmasındaki Yeri’’, **Halkevleri Dergisi**, C. 2, S. 22, Ankara, 15.

5. Tezler.

- ALGAN, Hamdiye, (2011), **Halkevleri’nde İnkılâp Temsilleri (1932-1951)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- KARAER, İbrahim, (1989), **Türk Ocakları ve İnkılâplar**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

6. İnternet Sitesi.

<http://urun.gittigidiyor.com/koleksiyon/1937-agri-karakose-bina-insaati-fotograf-204935411>

<http://urun.gittigidiyor.com/koleksiyon/1937-agri-karakose-halkevi-insaati-kartpostal-204935290>

EKLER

EK 1: Halkevi'nde Toplanan Halk.

BCA, 490.01/733.2.1.50.

EK 2: Eleşkirt Halkevi Binası.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Bitlis BÖLGESİ
MÜFETTİSLİĞİ
SAYI:

Ağrı Vilâyeti:

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Eleşkirt Halkevi:

Bina, Belediyenindir. Küçük sahneli bir konferans salonundan ibarettir. Bina, taştır. Üstü, kiremit örtülüdür. Çalışmalara müsait hiçbir odası yoktur.

141

BCA, 490.01/994.842.2.143.

EK 3: Doğubayazıt Halkevi'nde Açılan Biçki ve Dikiş Kursuna Katılan Kişilerden Bazıları

BCA, 490.01/1052.1038.2.214.

EK 4: Spor Şubesi Kayak Faaliyetleri

BCA, 490.01/1101.22.1.165.

EK 5: Spor Şubesi Kayak Faaliyetlerine Katılan Halk

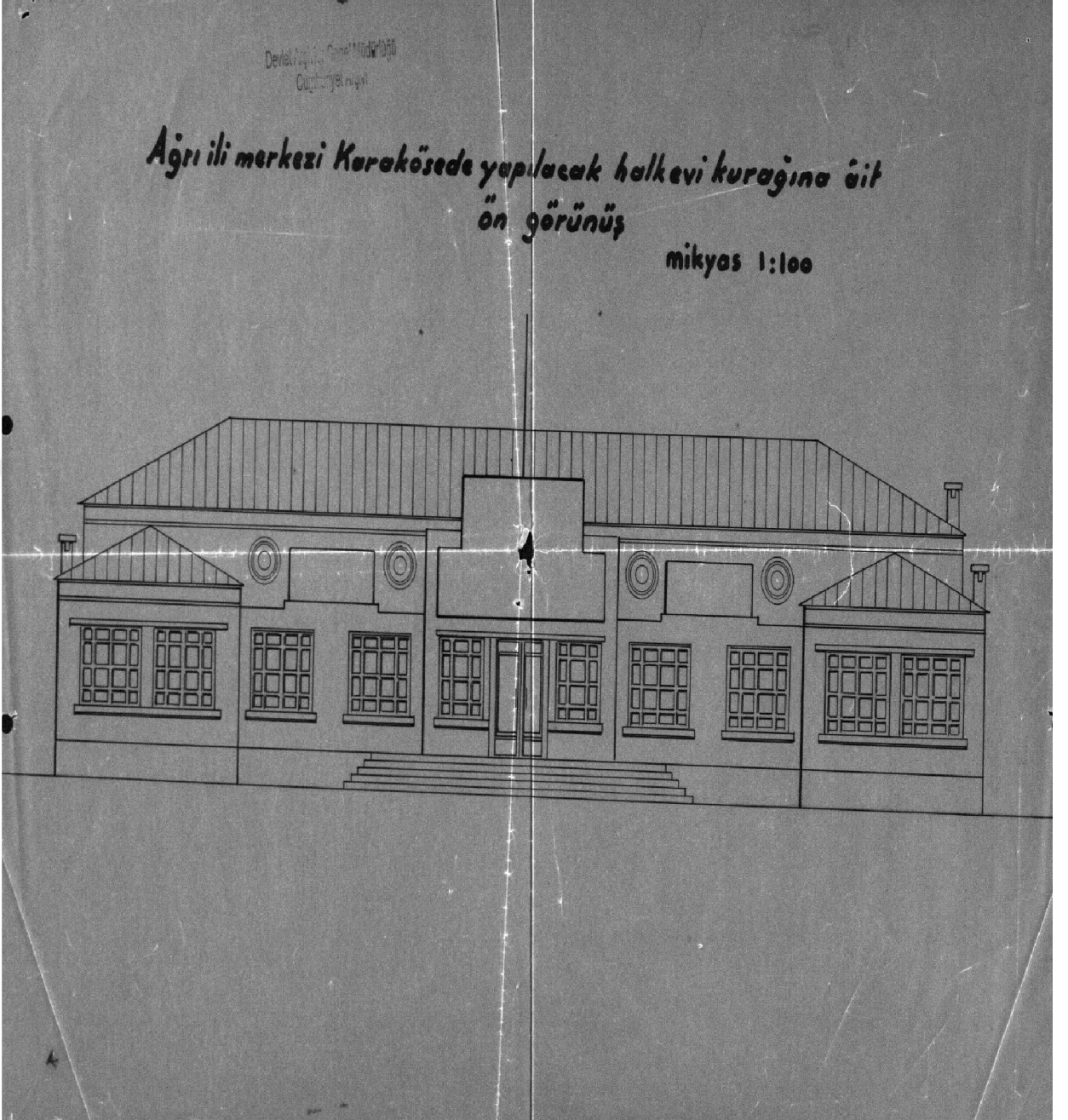
BCA, 490.01/1101.22.1.164.

EK 6: Kayak Yapan BÖlge Halkı

BCA, 490.01/1101.22.1.131.

EK 7: Ağrı'ya Yapılacak Olan Halkevi Binasının Projesi

BCA, 490.01/1651.743.1.18.

EK 9: Ağrı Karaköse Halkevi Binası İnşaatı (1937)

<http://urun.gittigidiyor.com/koleksiyon/1937-agri-karakose-bina-insaati-fotograf-204935411>

EK 10: Ağrı Karaköse Halkevi Binası İnşaatı Kartpostalı (1937)

<http://urun.gittigidiyor.com/koleksiyon/1937-agri-karakose-halkevi-insaati-kartpostal-204935290>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Uğur UÇAR
Doğum Yeri ve Tarihi : Tutak/Ağrı, 1989
Medeni Hali : Bekar
İletişim Bilgileri : uqur_89_0808@hotmail.com
0542 614 75 67 (GSM)

EĞİTİM

2002-2005 Tutak Çok Programlı Lisesi
2009-2013 Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tarih
2014-2016 Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İŞ DENEYİMİ

YABANCI DİL

YAYINLARI